

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**POZITĪVĀ DISCIPLĪNA 3 – 4 GADUS VECIEM
BĒRNIEM PIRMSSKOLĀ**

DIPLOMDARBS

Autors: **Vineta Bringule**
Stud. apl. vb08145

Darba vadītājs:
Asociētā profesore, Dr. paed. Linda Daniela

RĪGA

2016

Anotācija

Diplomdarbs „Pozitīvā disciplīna 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā” ir izstrādāts, lai noskaidrotu, kā iespējams izmantot pozitīvās disciplīnas stratēģijas 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā. Bērnu nevēlamās uzvedības izpausmes nepieciešamas laicīgi identificēt un veikt mērķtiecīgas darbības, lai tās mazinātu, tādējādi novēršot problēmas vēlākos attīstības posmos.

Diplomdarba autore ir Vineta Bringule. Darba zinātniskā vadītāja - asociētā profesore, Dr. paed. Linda Daniela.

Pētījuma mērķis ir izstrādāt un pārbaudīt pozitīvās disciplīnas izmantošanas stratēģijas 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā. Tika izvirzīti pieci uzdevumi - analizēt teorētisko literatūru par pozitīvās disciplīnas stratēģijām; analizēt teorētisko literatūru par 3 – 4 gadus vecu bērnu attīstības īpatnībām; veikt empīrisku pētījumu par pozitīvās disciplīnas stratēģiju izmantošanu un ieviešanu pirmsskolā 3 – 4 gadus veciem bērniem; izstrādāt un aprobēt programmu pozitīvās disciplīnas nodrošināšanai 3 - 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā; izstrādāt ieteikumus pedagogiem pozitīvās disciplīnas stratēģiju izmantošanā.

Pētījuma rezultātā ir sasniegts izvirzītais mērķis. Pētījumā noteiktie uzdevumi ir izpildīti. Salīdzinot sākuma un beigu novērojumu datus, nevēlamās uzvedības izpausmes bērniem ir mazinājušās.

Atslēgvārdi:

- pozitīvās disciplīnas stratēģijas;
- 3 – 4 gadus veci bērni;
- uzvedības problēmas;
- novērojums;
- pedagoģiskais process.

Annotation

The goal for the diploma thesis “Positive discipline for 3-4 year old children in pre-school” is to learn how to implement strategies of positive discipline while working with 3-4 year old children in pre-school. Early and timely identification of manifestation of unwanted behaviour of children is crucial in order to take necessary steps in minimising aforementioned behaviour and thus preventing behavioural problems during later stages of development.

Author of the diploma thesis is Vineta Bringule. Scientific supervisor of the diploma thesis is associated professor Dr.paed. Linda Daniela.

Aim of the research was to develop and test strategies of positive discipline for 3-4 year old children in pre-school. Five tasks were defined – analysis of theoretic literature on strategies of positive discipline; analysis of theoretic literature on specifics of development of 3-4 year old children; conduct empiric research on implementation and use of strategies of positive discipline for 3-4 year old children in pre-school; develop and test a programme for ensuring positive discipline for 3-4 year old children in pre-school; develop guidelines for pre-school teachers on implementation and use of strategies of positive discipline.

Aim of the diploma thesis has been reached. Defined tasks have been fulfilled. Comparison of data gathered during observation at the beginning and at the end of the research demonstrates that manifestation of unwanted behaviour in children has been reduced.

Key words:

- Strategies of positive discipline;
- 3-4 year old children;
- Behavioural problems;
- Observation;
- Pedagogical process

SATURS

IEVADS	5
1. POZITĪVĀS DISCIPLĪNAS STRATĒGIJAS	7
1.1. Pozitīvās disciplīnas pamatlicēji - Alfrēds Adlers un Rūdolfis Dreikurs	7
1.2. Lī Kantera uzstājīgā disciplīna	9
1.3. Lindas Albertas kooperatīvā disciplīna.....	10
1.4. Džeinas Nelsenas pozitīvā disciplīna.....	14
2. 3 – 4 GADUS VECU BĒRNU ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBU RAKSTUROJUMS.....	22
2.1. Fiziskās attīstības raksturojums	22
2.2. Morālās un sociālās attīstības raksturojums.....	23
2.3. Kognitīvās attīstības raksturojums	25
3. POZITĪVĀS DISCIPLĪNAS STRATĒGIJU IZMANTOŠANA PIRMSSKOLĀ 3 – 4 GADUS VECIEM BĒRNIEM	32
3.1. Pētījuma apraksts	32
3.2. Pētījuma process	33
3.3. Pētījuma rezultāti	44
NOBEIGUMS	57
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	60
PIELIKUMI.....	62

IEVADS

Bērnu nevēlamas uzvedības izpausmes ir aktuāla problēma mūsdienās. Īpaši skolās, kur pedagogi un skolas darbinieki ikdienā novēro bērnu agresiju, neiecietību, necieņu pret pieaugušajiem un vienaudžiem, noteikumu ignorēšanu un citas uzvedības problēmas. Bērnu uzvedības problēmas satrauc pedagogus, vecākus un sabiedrību. Nereti šo problēmu iezīmes ir novērojamas arī pirmsskolās.

Audzināšanas procesā veidojas un attīstās nozīmīga personības attieksme pret cilvēku, cilvēka darbu, kultūras vērtībām, dabu, sabiedrību, valsti. Tas nodrošina iespēju kļūt par pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem, pašiem noteikt savu dzīvi, rīcību un būt atbildīgiem par to (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 24). Atbildība par bērna audzināšanu jāuzņemas vecākiem, pedagogiem un sabiedrībai (lielākoties tieši šādā secībā), taču šodien atbildība par bērnu audzināšanu un uzvedību tiek pieprasīta tieši no pedagogiem. Tomēr jāatceras, ka pedagogs nevar novērst nevēlamas uzvedības cēloņus, kas radušies ārpus izglītības iestādes, piemēram, nesaskaņas un problēmas ģimenē, kas bieži vien ir viens no galvenajiem uzvedības problēmu iemesliem. Pedagogs var mērķtiecīgi attīstīt bērnam prasmes atpazīt un saprast savas emocijas, mācīt negatīvās emocijas neizpaust fiziski, nepārvērst tās agresivitātē pret sevi un apkārtējiem.

Lai gan sabiedriskajā telpā asākās diskusijas („vainīgo” meklēšana un iespējamo risinājumu meklēšana) notiek par uzvedības problēmām tieši skolā, arī pirmsskolā bērnu nevēlama uzvedība ir aktuāla problēma. Darba autore uzskata, ka tieši pirmsskola ir tā vieta, kur pedagogam ir iespēja mērķtiecīgi darboties, lai bērnam radītu izpratni par uzvedības normām, kā arī mācītu saprast un pārvaldīt savas emocijas un meklēt pozitīvus risinājumus dažādās situācijās.

Darba autores novērojumi studiju prakšu laikā pirmsskolas izglītības iestādēs liecina, ka bieži vien pedagogiem pietrūkst zināšanu un metožu darbā ar bērniem, kuriem ir uzvedības problēmas. Savā darbā autore analizēs dažādu autoru teorijas par pozitīvās disciplīnas stratēģijām un, ņemot vērā attiecīgā vecumposma bērna attīstības īpatnības, veiks pētījumu par to kā iespējams izmantot pozitīvās disciplīnas stratēģijas 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā, lai mazinātu bērnu nevēlamas uzvedības izpausmes.

Pētījuma mērķis: izstrādāt un pārbaudīt pozitīvās disciplīnas izmantošanas stratēģijas 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirm skolā.

Pētījuma priekšmets: uzvedības problēmas 3 – 4 gadus veciem bērniem.

Pētījuma jautājums: kā mainās 3 – 4 gadus vecu bērnu uzvedība, ja skolotājs savā darbā izmanto pozitīvās disciplīnas stratēģijas?

Pētījuma uzdevumi:

- 1) Analizēt teorētisko literatūru par pozitīvās disciplīnas stratēģijām.
- 2) Analizēt teorētisko literatūru par 3 – 4 gadus vecu bērnu attīstības īpatnībām.
- 3) Veikt empīrisku pētījumu par pozitīvās disciplīnas stratēģiju izmantošanu un ieviešanu pirmsskolā 3 – 4 gadus veciem bērniem.
- 4) Izstrādāt un pārbaudīt programmu pozitīvas disciplīnas nodrošināšanai 3 - 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā
- 5) Izstrādāt ieteikumus pedagogiem pozitīvās disciplīnas stratēģiju izmantošanā.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskās literatūras analīze.
- Pedagoģiskais novērojums.
- Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.
- Iegūto datu analīze.

Pētījuma bāze: Pirmsskolas izglītības iestāde „X”, 16 bērni vecumā no 3 līdz 4 gadiem.

Darbs sastāv no anotācijas latviešu un angļu valodā, ievada, 3 nodaļām, 10 apakšnodaļām, nobeiguma, izmantoto avotu un literatūras saraksta un 8 pielikumiem. Darba teorētisko pamatu veido A.Adlera, R.Dreikura, Dž.Nelsenas, L.Albertas, L.Kantera, G.Svences, T.Likona, Ž.Piažē, Z.Freida, A.Freidas, E.Eriksona, R.Jansones, I.Elnebija, V.Golubinas, I.Priednieces teorētiskās atziņas.

1. POZITĪVĀS DISCIPLĪNAS STRATĒGIJAS

1.1. Pozitīvās disciplīnas pamatlicēji - Alfrēds Adlers un Rūdolf Dreikurs

Pozitīvās disciplīnas ideja ir balstīta uz austriešu filozofa un psihiatra Alfrēda Adlera un viņa skolnieka un kolēģa Rūdolf Dreikura darbiem par bērnu audzināšanu, mācīšanu, pozitīvas uzvedības veicināšanu.

Kā norāda Dž.Nelsena, A.Adlers uzskatīja, ka cilvēka uzvedību motivē vēlme justies piederīgam un nozīmīgam, tāpat kā savstarpējās attiecības, saskaņa un cieņa (Nelsen, 2007). Tāpat Dž.Nelsena uzsver, ka A.Adlers ticēja - katrā cilvēkā ir vēlme palīdzēt, dot savu ieguldījumu, padarīt savas mājas, sabiedrību un pasauli par labāku vietu (Nelsen, 2002).

A.Adlers atgādina (Ādlers, 2001), ka ļoti svarīgi ir iejusties bērnā, identificēties ar viņu, lai varētu viņu vislabāk izprast. Šī iejušanās ir jāvingrina, bērns un viņa uzvedība jāvēro. Ja nevar justies vienots ar šo konkrēto bērnu, tad nav iespējams viņu izprast un kā norāda A.Adlers „tad visas pūles ir veltīgas un neizmantojamas, tad nevar sākt, tad neredz kļūdas, kas radušās viņa dzīves stila uzbūvē (Ādlers, 2001, 124)”. Tāpat A.Adlers norāda (Ādlers, 2001), ka problēmas rodas tad, kad atklājas, ka bērns iepriekš nav sagatavots dzīvei šobrīd un viņš nav vainīgs, ja nespēj veikt to, ko no viņa prasa, jo nav tam sagatavots un mācīts. Un visbeidzot vissvarīgākā bērniem ir kopības izjūta. Tie bērni, kuriem ir kopības izjūta, daudz labāk iegūst draugus, labāk dzird un redz apkārtējo pasauli, tam ir vairāk izpratnes par līdzcilvēkiem un daudz labāk var pārvarēt grūtības.

D. Nīmante savā darbā „Klasvadība: rokasgrāmata skolotājiem” atsaucas uz R.Dreikura apkopotajiem A.Adlera uzskatiem un nosauc piecus pozitīvās disciplīnas pamatprincipus (Nīmante, 2007):

1. Cilvēks ir sociāla būtne. Viņa pamatvēlme ir būt piederīgam. Tas attiecināms gan uz pieaugušajiem, gan bērniem.

2. Katrai cilvēka uzvedībai ir savs noteikts mērķis, tāpēc, lai saprastu cilvēka uzvedību ir, jāsaprot viņa mērķi. Ja bērns uzvedas nepiemēroti, viņam ir nepareiza izpratne par to, kā jāuzvedas, lai būtu nozīmīgs.

3. Cilvēks ir spējīgs pieņemt lēmumus, apzinoties, ko vēlas un nevēlas darīt. Šis process bieži vien notiek neapzināti. Tas nozīmē, ka cilvēks pats izvēlas savu uzvedību.

4. Katrs cilvēks ir neatkārtojams kā indivīds un veselums, ko nevar skaidrot pa daļām.

5. Cilvēks redz realitāti tā, kā viņš to ir iedomājies un uztvēris, taču viņa uztvere var būt maldīga.

R.Dreikurs uzskata (Dreikurs, 1998), ka bērns, kura uzvedība ir nevēlama, ir zaudējis ticību tam, ka varētu tikt pieņemts un justies piederīgs, un kļūdaini tic, ka šī pieņemšana tiks saņemta, ja viņa uzvedība būs izaicinoša.

R.Dreikurs definēja (Dreikurs, 1998) četrus nevēlamas uzvedības mērķus: (1) pievērst sev pārmērīgu uzmanību; (2) izrādīt varu; (3) atriebties; (4) būt bezpalīdzīgam un neadekvātam. Nevēlamo uzvedības mērķu teorija piedāvā iespēju skolotājam saprast bērna fizioloģisko motivāciju viņa konkrētai uzvedībai. Tā ļauj skolotājam attīstīt diagnostikas prasmes. R.Dreikurs norāda, ka bērni nepiedzimst ar sirdsapziņu vai labas uzvedības prasmēm. Šīs prasmes ir jāattīsta un tas nav viegls process. Jāatceras, ka bērns var pieļaut kļūdas, jo iemācīties, ko sabiedrība, vecāki un skolotāji no viņa gaida, ir ļoti grūti. Nevēlamas uzvedības mērķus skolotājs var noteikt, vērojot bērna uzvedību un piefiksējot savas izjūtas konkrētajā situācijā. Bērns var izmantot vairākas metodes, lai sasniegtu savu mērķi vai arī var būt tā, ka ar viena veida uzvedību mēģina sasniegt visus mērķus. Bērns var dažu minūšu, pat sekunžu laikā mainīt vienu mērķi uz citu.

Nr.p. k.	Nevēlamās uzvedības mērķis	Bērna uzvedība	Skolotāja personīgā reakcija
1.	Uzmanības pievēršana	Trokšņains, nemierīgs, lielīgs, pārmērīgi pakalpīgs, pārmērīgi jūtīgs, slinks, izmanto savu šarmu, izmanto citus savā labā, nodarbina skolotāju, var raudāt	Īgnums, neapmierinātība, aizkaitinājums, vilšanās, bieži atgādinājumi, var just aizvainojumu, pierunāšana
2.	Varas izrādīšana	Dumpošanās, ietiepšanās, nepaklausība, izaicināšana, strīdēšanās, kaušanās, slinkošana, vienmēr jāuzvar, bieži dara pretējo nekā teikts (iebilšana), jākontrolē katra situācija	Bailes, savas autoritātes apdraudētība, dusmas, uztraukums par to, ko domās citi, vēlme piespiest bērnu pakļauties
3.	Atriebība	Citu aizvainošana psiholoģiski un/vai fiziski, aprunāšana, pazemošana, ķircināšana, otra nomelnošana, brutalitāte un nežēlība, zagšana, ļaunums, vandālisms, ir pārliecināts, ka nevienam nepatīk	Riebums, aizvainojums, satraukums, sāpes, vēlme sāpināt pretī, dusmas, nepatika pret bērnu, uzskata bērnu par nepateicīgu, var lūgt citiem bērniem no vainīgā bērna izvairīties, var ziņot vecākiem ar cerību, ka vecāki sodīs
4.	Būt bezpalīdzīgam un neadekvātam	Bezpalīdzības izjūta, nekā nedarīšana, pazušana, muļķības sajūta salīdzinot ar citiem, kūtrums,	Bezpēcība, bezpalīdzība, nekompetences izjūta, var pārtraukt censties

		mazvērtības izjūta, bērnišķīga rīcība, lietu aizmiršana, vislabāk jūtas viens, var nolikt sev pārāk nesasniedzamus mērķus	
--	--	---	--

(Dreikurs, 1998)

R.Dreikurs norāda (Dreikurs, 1998), ka atpazīstot nevēlamās uzvedības mērķus, jāpievērš uzmanība arī tam, kāda ir bērna reakcija, kad skolotājs aizrāda. Ja bērns reaģē uz aizrādījumu un pārstāj iepriekšējo darbību, tad uzvedības mērķis ir uzmanība. Taču bērns var atsākt savu rīcību, cerot pēc papildus uzmanības. Ja bērns turpina iesākto, pretēji skolotāja aizrādījumiem, tad viņa mērķis ir vara. Ja bērns kļūst dusmīgs un aizskarošs, viņš jūtas nepamatoti apvainots un mērķis ir atbaidīšana. Savukārt, ja bērns nereaģē un neko nedara, tad mērķis ir būt bezpalīdzīgam vai neadekvātam.

A.Adlera un R.Dreikura idejas tālāk ir attīstījuši daudzi mūsdienu autori. Darba autore turpmākajās apakšnodalās analizēs Lī Kantera, Lindas Albertas un Džeinas Nelsenas teorētiskās atziņas.

1.2. Lī Kantera uzstājīgā disciplīna

Lī Kanter savā darbā „Assertive discipline: Positive Behavior Management for Today's Classroom” (Canter, 2010) runā par tiešu un pozitīvu sistēmu, kas palīdz skolotājiem komunicēt ar skolēniem mierīgā, izpalīdzīgā un konsekventā veidā. L.Kantera uzstājīgās disciplīnas ideja balstās uz vairākiem apgalvojumiem un ieteikumiem:

1. Skolēnam ir tiesības mācīties.
2. Skolotājam ir tiesības mācīt un netikt pārtrauktam.
3. Skolotājam kopā ar skolēniem jāizveido noteikts skaits konkrētu kārtības un uzvedības noteikumu.
4. Skolotāja noteiktajai disciplīnai jābūt noteiktai un nemainīgai.
5. Jādefinē skaidrs iespējamo pārkāpumu seku saraksts. Taču šo seku mērķis nav sodīt, tieši pretēji – mērķis ir mācīt pareizu uzvedību, mācīties no savām kļūdām.
6. Skolēnu uzvedība ir viņu pašu izvēle.

L.Kantera ieteikumi skolotājiem: jāveido pozitīvas un uzticības pilnas attiecības ar skolēniem; jāļauj skolēniem sevi iepazīt; jāatzīst savas kļūdas; jāsaazinās ar saviem skolēniem pirms mācību gada sākuma; jāatrod kontakts arī ar tiem skolēni, kuri ir atsvešinājušies, noraidoši; jāmeklē vecāku un skolas administrācijas atbalsts darbā ar sarežģītas uzvedības skolēniem (Canter, 2010).

L.Kanters savā darbā norāda, ka skolotājam iepriekš ir jāsagatavojas, lai spētu pareizi rīkoties nevēlamas uzvedības gadījumos, un nosaka kādām būtu jābūt šīm korektīvajām darbībām:

1. Korektīvajām darbībām jābūt tādām, lai skolēns mācītos no savām kļūdām. Sods nav risinājums. Korektīvajām darbībām ir jābūt skolēnam pareizi uzvesties.

2. Korektīvajām darbībām jābūt tādām, kas skolēnam nepatīk, taču tās nedrīkst būt fiziski vai psiholoģiski kaitīgas. Korektīvās darbības nedrīkst pazemot, kaunināt vai fiziski iespaidot skolēnu. Taču tas nebūs efektīvi, ja skolēns būs vienaldzīgs pret to.

3. Korektīvajām darbībām nav jābūt bargām, lai tās būtu efektīvas. Tām, galvenokārt, jābūt lietotām konsekventi. Daži no L.Kantera ieteikumiem - Pārdomu brīdis. Nodalīšana no grupas ir efektīva pamatskolas vecuma bērniem. Atrašanās ilgumam pārdomu vietā jābūt no 5 - 10 minūtēm. Atrodies pārdomu vietā, jāturpina pildīt stundas darbi. *Skolēna aizkavēšana dažas minūtes pēc stundas beigām.* Skolēnam ir svarīgi uz nākamo stundu doties kopā ar saviem draugiem. Skolotājam šīs dažas minūtes ir jāizmanto un jāpārrunā iespējas uzlabot viņa uzvedību.

L.Kanters uzsver, ka uzstājīgās disciplīnas skolotājs tic, ka bērnam ir nepieciešamas pozitīvas robežas un skolotājs ir gatavs šīs robežas nospraust ar saviem vārdiem un darbiem; skolotāja rīcība nevēlamas uzvedības gadījumā un konsekventa un pastāvīga, un vienmēr tiek izmantoti konkrēti noteikumi, kā arī skolotājs atbild par saviem vārdiem un darbiem. Tāpat L.Kanters uzsver skolēnu tiesības strādāt ar skolotāju, kurš spēj palīdzēt skolēnam kontrolēt viņa nepieņemamo uzvedību, kā arī skolotāju, kurš piedāvās pozitīvu atbalstu labas uzvedības gadījumā. Visbeidzot skolēnam ir tiesības izvēlēties kā uzvesties un pārzināt iespējamās nevēlamās uzvedības sekas (Canter, 2010).

L.Kantera uzstājīgās disciplīnas ieteikumus var izmantot un piemērot darbā pirmsskolā. Var veidot dažādas kārtības un uzvedības noteikumus (kā arī iespējamās sekas, ja šie noteikumi tiek pārkāpti). Pirmsskolas skolotājam jāveido pozitīvas un uzticības pilnas attiecības ar bērniem, taču disciplīnai jābūt noteiktai un nemainīgai un skolotājam jāatceras, ka nospraustās robežas jābūt izteikt gan vārdos, gan darbos.

1.3. Lindas Albertas kooperatīvā disciplīna

Izglītības psiholoģijas doktors C.M.Čārlzs (C.M.Charles) savā darbā „*Building classroom discipline*”(Charles, 2005) analizē dažādas pozitīvās disciplīnas teorijas, arī

L.Albertas kooperatīvās disciplīnas teoriju. C.M.Čārlzs norāda, ka L.Alberta ir pārlicināta, ka uzvedība ir lielākoties atkarīga no bērnu vajadzībām un iespējām šīs vajadzības apmierināt. Rūpējoties par šīm vajadzībām un vienmēr iedrošinot skolēnus, skolotāji var samazināt sliktu uzvedību un izveidot klases, kurās skolēni labprāt līdzdarbojas un sadarbojas gan ar skolotāju, gan savā starpā. C.M.Čārlzs norāda, ka pēc L.Albertas domām skolēnu un skolotāju sadarbība noris daudz veiksmīgāk, ja skolēns jūtas patiesi piederīgs. Skolēns grib justies droši, gaidīts, novērtēts. Gadījumos, kad skolēns nespēj apmierināt šīs vajadzības, viņš savu uzvedību var novirzīt pret nepareizajiem mērķiem. Tāpat kā R.Dreikurs, L.Alberta uzskaita 4 nepareizos mērķus (nevēlamas uzvedības mērķus) – uzmanība (uzmanības meklēšana), vara (varas meklēšana), atriebība (atriebības meklēšana), mākslīga nespējība/nevarēšana (izvairīšanās no neveiksmes). C.M.Čārlzs uzskaita L.Albertas izstrādātās tehnikas un stratēģijas, nevēlamās uzvedības mazināšanai, skolēnu, skolotāju, vecāku sadarbības veicināšanai un skolēnu vajadzību apmierināšanai: *Trīs stūrakmeņi (The Three C's)* - spējīgs (*capable*), saistīts (*connected*), dod ieguldījumu (*contributing*); *Klases uzvedības kodekss*; *Konfliktu risināšanas plāns*.

1. *Trīs stūrakmeņi (The Three C's)* - jāpalīdz visiem skolēniem justies spējīgiem, jāpalīdz atrast kontaktu ar citiem un jāpalīdz dot savu ieguldījumu klasē un ārpus tās.
 - Viens no svarīgākajiem faktoriem, lai gūtu panākumus skolā, ir pārlicība „Es varu!”. Lai šī izjūta skolēnam nepazustu, skolotājam ir svarīgi uzsvērt, ka kļūdīties ir cilvēcīgi – kļūdīšanās ir daļa no mācību procesa; jāstiprina pārlicība, ka panākumi ir iespējami; jāuzsver, ka iepriekšējie sasniegumi un iepriekšējais darbs ir šodienas sasniegumu pamatā; skolēnu progress jāizveido „taustāms” (sasniegumu albumi, portfolio, sarunas par iepriekšējiem panākumiem); jāatzīst sasniegumi (izstādes, klasesbiedru atzinība, prezentācijas vecākiem).
 - Skolēniem ir jānodibina un jāsauglabā pozitīvas attiecības savā starpā, kā arī ar skolotājiem un vecākiem. Pozitīvu attiecību veidošanā ir svarīga pieņemšana (citādā pieņemšana), uzmanības izrādīšana (piemēram, skolotājam jāvelta laiks individuālām sarunām ar saviem skolēniem, jāatceras dzimšanas dienas utt.), novērtēšana (jāizrāda lepnums par skolēnu sasniegumiem, uzvedību, jāsauc komplimentus, pateicība); apliecinājums (skolotājam jāievēro un jāuzteic skolēnu drosme,

draudzīgums, entuziasms, oriģinalitāte, lojalitāte, laipnība; jāievēro pozitīvās īpašības arī tajos bērnos, kuru uzvedība nav teicama); pieķeršanās (tuvība un rūpes vienam par otru; skolēnam jājūt, ka skolotājam viņš ir svarīgs neskatoties uz viņa kļūdām).

- Bieži skolēni, kuri nejūtas noderīgi, skolas apmeklēšanu uzskata par veltīgu. L.Alberta iesaka skolotājam palīdzēt skolēnam justies noderīgam, palīdzēt dod savu personīgo ieguldījumu. Piemēram, iedrošināt skolēnu dot ieguldījumu klasē – jautāt skolēna idejas gan par klases rutīnu, gan iekārtojumu, kā arī citām lietām, kas saistītas ar klases vidi. Tāpat jāiedrošina skolēns dot savu ieguldījumu skolas, tuvākās sabiedrības dzīvē un apkārtējās vides aizsargāšanā. L.Alberta uzsver, ka ļoti svarīgi ir iedrošināt skolēnus palīdzēt viens otram.

2. *Klases uzvedības kodekss*. L.Alberta stingri iesaka skolotājiem kopā ar klasi izstrādāt klases uzvedības kodeksu, kas konkrēti nosaka visu iesaistīto personu, arī skolotāja, uzvedības un savstarpējo attiecību noteikumus, līdz ar to katrs ir atbildīgs par savu uzvedību visu laiku. Sākotnēji skolotājam pašam ir jānolemj kādu viņš grib redzēt savu klasi un attiecības tajā. Nedrīkst aizmirst par skolēnu idejām un vecāku ieteikumiem. Kodeksā jāietver cieņa, atbildība, drošība, sagatavotība, sadarbība. Lai apgūtu kodeksu, kopā ar skolēniem ir jāidentificē atbilstoša un neatbilstoša uzvedība, piemēram, jādefinē, ko sevī ietver „attiekties pret citiem ar cieņu”. Tā, lai katrs skolēns skaidri apzinātos kodeksā ietverto terminu un uzvedību nozīmi. L.Alberta ir izstrādājusi ieteikumus situācijām, kad ir noticis kāds uzvedības pārkāpums. Pirmkārt, uzdodot jautājumus, jānoskaidro, vai skolēns saprot, ka uzvedies neatbilstoši un kādi tam ir iemesli. Taču balss tonis nedrīkst būt pārmetošs. Otrkārt, ja skolēns nepiekrīt, ka viņa uzvedība ir bijusi neatbilstoša, tas jāatrisina kopīgi runājot par konkrēto problēmu. Treškārt, ir svarīgi, lai kodekss būtu novietots klasē redzamā vietā, tā, lai skolotājs jebkurā laikā var pie tā pieiet, norādīt uz kādu no punktiem, uzdot jautājumu konkrētajam skolēnam par pārkāpumu un atbilstošo punktu kodeksā.
3. L.Alberta atzīmē skolēnu un vecāku lomu sadarbības disciplīnas īstenošanā. Kopā ar skolēniem ir jāpārrunā sadarbības disciplīnas pamatkoncepti: (1) Uzvedība ir izvēle. Katrs skolēns izvēlās kā uzvesties. (2) Katram vajag justies piederīgam klasē, un visiem tas jāveicina. (3) Neatbilstošas uzvedības motivācijas: uzmanība, vara, atriebība un izvairīšanās no neveiksmes. (4) *Trīs stūrakmeņi (The Three C's)*

palīdz ikvienam justies spējīgam, saistītam un noderīgam. Kopā ar skolēniem ir jānoformulē klases uzvedības kodekss, neatbilstošas uzvedības sekas un jāļauj skolēniem izteikt savas domas par klases telpu, ikdienas darbu. Savukārt, veicinot sadarbību ar vecākiem, ieteicams informēt vecākus par sadarbības disciplīnu, klases uzvedības kodeksu un lūgt vecāku komentārus. Tāpat skolotājam jāizstrādā vadlīnijas komunikācijai ar vecākiem; jāinformē vecāki, ja rodas uzvedības problēmas; jāorganizē klases vecāku sapulces pieņemot vecākus tāds, kādi tie ir, jāpievērš liela uzmanība tam, ko saka vecāki, jānovērtē vecāku ieguldījums un atbalsts, jāuzsver skolēnu labās īpašības un stiprās puses un visbeidzot vecākiem jājūt skolotāja pieķeršanās skolēniem.

4. L.Alberta ir izstrādājusi ieteikumus konfliktu risināšanai. Lai izvairītos no konflikta vai izklīdētu to, (1) skolotājam jāpievērš uzmanība nevis skolēnam, bet pašai uzvedībai – jāapraksta konkrētā uzvedība, to neanalizējot (nelietot vārdus slikti, nepareizi); jārunā tikai par konkrēto notikumu, kas notiek tagad, nevis notika arī vakar un aizvakar; jābūt stingram, bet draudzīgam – norādot, ka neatbilstošā uzvedība nevar turpināties, tai pašā laikā parādot skolēnam, ka skolotājam viņš rūp un skolotājam ir svarīgas skolēna izjūtas; (2) jākontrolē savas negatīvās emocijas; (3) jāizvairās no situācijas saasināšanās; (4) jāpārrunā notikušai vēlāk, kad visu iesaistīto pušu emocijas ir norimušas. Kad skolotājam ir jāīsteno kādas no nevēlamās uzvedības sekām, L.Alberta iesaka pievērst uzmanību, lai sekas būtu tieši saistītas ar konkrēto uzvedību (piemēram, ja kāds traucē klases darbu ar sarunāšanos, tad tiek pārsēdināts klases beigās); sekas būtu saprātīgas, proporcionālas nodarījumam, uzsverot, ka seku mērķis nav sodīt, bet gan iemācīt uzvesties atbilstoši; sekām jābūt cieņpilnām - nedrīkst apvainot, kaunināt, sprediķot.

L.Alberta publikācijā „Disciplīna. Vai tas ir slikts vārds?” (Albert, 1995) runā par kooperatīvās disciplīnas teoriju un skolotāja iespējām palīdzēt skolēniem pašiem izvēlēties pozitīvu uzvedību. Kooperatīvā disciplīna ir process, kas veicina sadarbību. Izveidot stabilas un patiesas attiecības ar skolēniem un vecākiem ir ļoti svarīgi pozitīvās disciplīnas ieviešanā. Publikācijā L.Alberta ir uzskaitījusi dažas interesantas idejas kā iegūt skolēnu uzticību un pārliecību, ka skolotāja/s ir „savējā/ais”: (1) jāpavada laiks nedaudz aprunājoties ar skolēniem pēc stundām skolas gaitenī; (2) jāuzdod skolēniem jautājumi par viņu dzīvi ārpus skolas; (3) ik pa laikam pusdienas jāēd kopā ar skolēniem skolas ēdnīcā; (4) uzaicināt skolēnus kopā uz nelielām uzkodām klasē; (5) jāapmeklē skolas sporta, muzikālie un teātra pasākumi; (6)

jāiesaistās ar skolēniem kādā kopīgā projektā; (7) jāorganizē individuālas sapulces, kurās informē skolēnus par viņu panākumiem; (8) jāpiedalās skolas pasākumu uzraudzībā (pasākumu uzraugošais skolotājs); (9) jāizgatavo ziņojumu dēlis, kur tiem attēlots skolēnu darbs; (10) jāsūta laba vēlējuma kartiņas, ziņas, mājasdarbi skolēniem, kuri nav skolā; (11) jāizrāda patiesa interese par skolēna darbiem un hobijiem; (12) jādalās ar skolēniem ar savām interesēm.

Lai gan L.Alberta pārsvarā runā par skolu un skolēniem, viņas idejas un ieteikumus var īstenot arī pirmsskolā. Arī pirmsskolā, lai veiksmīgi īstenotu pozitīvas disciplīnas ieviešanu, skolotājam ir jāpalīdz visiem bērniem justies spējīgiem („Es varu!”), jāpalīdz atrast kontaktu ar citiem bērniem un pieaugušajiem un jāpalīdz dot savu ieguldījumu klasē un ārpus tās. Tāpat pirmsskolā var izmantot L.Albertas ieteikumus par uzvedības kodeksa veidošanu un izstrādātos ieteikumus konfliktu risināšanai. Noteikti arī pirmsskolā jāuzsver L.Albertas idejas par vecāku lomu un vecāku iesaistīšanu pozitīvas disciplīnas veicināšanā.

1.4. Džeinas Nelsenas pozitīvā disciplīna

D.Nīmante savā darbā „Klasvadība: rokasgrāmata skolotājiem” norāda, ka Dž.Nelsena attīstīja R. Dreikura idejas, veidojot praktiski izmantojamu disciplīnas sistēmu demokrātiskā skolā (Nīmante, 2007).

Darba autore analizēs Dž.Nelsenas teorētiskās atziņas un praktiskos ieteikumus pozitīvās disciplīnas īstenošanai pirmsskolā un darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem.

Dž.Nelsena uzsver (Nelsen, 2007), ka pirmsskolas bērni ir fiziski aktīvi un enerģijas pilni, un to emocionālā, kognitīvā un fiziskā attīstība mudina izpētīt pasauli sev apkārt, bērni apgūst un nostiprina sociālās prasmes, un sastopas ar pasauli, kas ir ārpus drošās ģimenes. Un pirmsskolnieks redz, kā apkārtējai pasaulei jādabojas, taču, pētot un eksperimentējot, bieži pirmsskolnieka rīcība un uzvedība neatbilst vecāku un skolotāju gaidām. Bērnam ir nepieciešama mācīšana, vadīšana un mīlestība - to Dž.Nelsena arī min kā iespējamo pozitīvās disciplīnas definīciju. Pozitīvā disciplīna ir efektīva arī pirmsskolas vecuma bērniem, jo tā atšķiras no disciplīnas klasiskā izpratnē. Pozitīvajai disciplīnai nav nekādas saistības ar sodu, kas parasti asociējās ar vārdu disciplīna. Tās pamatā ir noderīgu dzīves un sociālo prasmju mācīšana. Mazu bērnu disciplīna ietver pieaugušā rīcību, pieaugušā uzmanīgu bērna vadīšanu, nevis vienkāršu gaidīšanu, ka bērns mācēs uzvesties. Augot bērns sāk piedalīties procesā, risinājumu meklēšanā un robežu nospraušanā. Tādā veidā attīsta savas domāšanas prasmes,

jūtas daudz patstāvīgāks un iemācās izmantot savu autonomiju, jūtas daudz motivētāks sekot risinājumiem un robežām, kuru izstrādē pats piedalījies.

Dž.Nelsena definē (Nelsen, 2007) vairākus pozitīvās disciplīnas pamatakmeņus:

- Savstarpēja cieņa.
- Saprast uzvedības motivāciju (daudz efektīgāk izdosies mainīt bērna uzvedību, ja tiks saprasti uzvedības motīvi).
- Efektīva komunikācija. Pieaugušie un bērni var ieklausīties viens otrā un izmantot labus vārdus, lai pajautātu to, ko vēlas. Bērni daudz labāk ieklausās pieaugušajos, ja tiek uzaicināti domāt un līdzdarboties, nevis tiem tiek noteikts, ko domāt un ko darīt.
- Bērna attiecīgā vecumposma attīstības īpatnību izprašana.
- Disciplīna, kas māca - efektīva disciplīna māca noderīgas dzīves un sociālās prasmes un nav ne visu atļaujoša, ne arī represīva.
- Uzsvars uz atrisinājumu nevis sodu. Vainas izjūtas radīšana nekad neatrisinās problēmu.
- Iedrošinājums. Iedrošinājums ir nepieciešams arī par bērna ieguldīto darbu un uzlabojumiem, ne tikai par konkrētiem panākumiem. Iedrošinājums palīdz attīstīt bērnam pārliecību par savām spējām.
- Bērni uzvedas labāk, ja jūtas labi. Bērni ir motivēti sadarboties, iemācās jaunas prasmes, izjūt piederību un cieņu, kad tie jūtas iedrošināti, piederīgi un mīlēti, nevis tad, kad izjūt kaunu, pazemojumu vai pat sāpes.

Runājot par pirmsskolu vai bērnu pieskatīšanas centru, Dž.Nelsena norāda (Nelsen, 2002), ka kvalitatīva aprūpe nozīmē nodrošināt vidi, kurā visas iesaistītās personas (pirmsskolas pedagogi, darbinieki, bērni) jūtas aprūpēti un jūt atbalstu ar iespēju augt un attīstīties, izmantojot visu savu potenciālu. Bērna aprūpe ir sadarbība starp vecākiem un aprūpes nodrošinātājiem, lai vienādi patīkama vide, ar vieniem un tiem pašiem noteikumiem, būtu mājās un aprūpes centrā.

Dž.Nelsena norāda (Nelsen, 2002), ka sods un apbalvošana neveicina pozitīvu uzvedību ilgtermiņā. Tāpēc domājot par efektīvu disciplīnu, jādomā vai (1) tā būs cieņpilna, (2) vai tā būs efektīva ilgtermiņā un, (3) vai tā māca noderīgas dzīves un sociālās prasmes, un attīsta raksturu. Pirmsskolas vecuma bērni uzvedīsies vislabāk, kad jutīs piederību un nozīmīgumu, kad viņu attīstība un vajadzības tiks saprastas, un kad tie saņems laipnu, stabilu disciplīnu, kas māca nevis soda, atalgo vai liek just kaunu.

Dž.Nelsena, runājot par pozitīvo disciplīnu, uzsver četru nevēlamās uzvedības pārprasto mērķu atpazīšanu un saprašanu. Tas palīdzēs saprast nevēlamās uzvedības iemeslus un risināt tos. Dž.Nelsena balstās uz A.Adlera un R.Dreikura izstrādātajiem nevēlamās uzvedības mērķiem – (1) pievērst sev uzmanību; (2) izrādīt varu; (3) atriebties; (4) izskatīties bezpalīdzīgam un neadekvātam (padoties) (Nelsen, 2002).

Lai īstenotu pozitīvu disciplīnu, Dž.Nelsena rosina izmantot noteiktus paņēmienus (Nelsen, 2002):

1. Pedagogam ir jāizlemj, kā viņš pats rīkosies, lai strādātu/risinātu problēmas ar cieņu.
2. Darbojies, nerunā! Bērns sapratīs un dzirdēs pieaugušo daudz labāk, ja redzēs, ka vārdiem seko darbība.
3. Izmanto pēc iespējas mazāk vārdus, lieto īsus teikumus, vārdu savienojumus.
4. Dari to, ko teici. Pedagogam ir jāpievērš uzmanība tam, ko viņš saka, un jārtokojas atbilstoši teiktajam.
5. Piedāvā izvēles. Izvēles jāpiedāvā tādas, kas ir saprātīgas, pieņemamas pedagogam un cieņpilnas pret bērnu un situāciju.
6. Koncentrējies uz risinājumiem.
7. Izmanto dabiskās un loģiskās sekas. Dabiskās sekas – piemēram „ja iesi lietū bez lietusmēteļa, tad salīsi” vai „ja tu neiesi laicīgi gulēt, tad no rīta jutīsies neizgulējies un piekusis); loģiskās sekas – „Ja tu iesi ar ēdienu uz rotaļu stūrīti, tev var nākties pēc tam to tīrīt”. Izmantojot loģiskās sekas, svarīgi ir pareizi uzdot „Kas” un „Kā” jautājumus – tā, lai attīstītu domāšanu, problēmu risināšanas prasmes, savas izvēles iespējamās sekas. Piemēram, „Kas notika?”, „Kāpēc tu domā tā notika?”, „Kā tu domā to varētu atrisināt?”.
8. Izmanto pozitīvo pārdomu stūrīti. Dž.Nelsena iesaka, kopā ar bērniem izveidot kādu vietu, kur ir iespējams aiziet un pabūt vienam, nomierināties, uzlabot savas izjūtas. Šī vieta nevar būt kā soda vieta. Dž.Nelsena vairākkārtīgi uzsver – bērns uzvedīsies labi, ja jutīsies labi.
9. Nosaki kārtību, ikdienas rutīnas. Bērniem patīk paredzamība un pastāvīgums, rutīnas palīdz tiem mācīties un justies komfortabli. Bērniem jāzina, kas kam sekos, kādas aktivitātes ir no rīta, kādas pēcpusdienā. Dž.Nelsena iesaka izgatavot rutīnu kartes (kopā ar bērniem) – dienas gaitas attēlotas attēlos vai fotogrāfijās un, secīgi sakārtotas, atrodas bērnu acu līmenī. Ja bērns novēršas no kādas veicamās darbības, tad pedagogam ir jājautā, kas ir nākamais solis, kas būtu jādara? Bērns redz attēlus, un tas palīdz viņam darboties tālāk.

10. Rīko klases sapulces. Pārrunā notikumus, uzvedības problēmas, uzdod jautājumus. Bērni mācās cieņpilnas attiecības, problēmu risināšanas prasmes, sociālās prasmes, attīsta valodu un jūtas iedrošināti. Pedagoģ kopā ar bērniem var plānot nākotnes aktivitātes, izrunāt pozitīvās lietas, kas notiek apkārt, izteikt komplimentus un novērtējumus, iedrošināt palīdzēt viens otram.

11. Piedāvā bērnam „īpašo laiku”. Pedagoģam jāizmanto iespēja pabūt ar katru bērnu divatā kaut vai tikai pāris minūtes. Izsakot komplimentu, samīļojot, iedrošinot, pārrunājot kādu tajā brīdī nozīmīgu problēmu.

12. Komunikācija ar bērniem. Dž.Nelsena norāda, ka sarunāšanās ar bērniem ir īpaša māksla. Pieaugušie ir pieraduši runāt un runāt un uzskata, ka bērnam ir jāklausās. Īpaši svarīga ir sarunāšanās ar maziem bērniem, kuriem valodas prasmes tikai attīstās. Neverbālā komunikācija ir ļoti svarīga, bērni vēro sejas izteiksmes, ķermeņa valodu, klausās balss toni un jūt, ja ķermeņa valoda nesaskan ar teikto. Tāpat svarīgi ir izmantot aktīvo klausīšanos – kad bērns nevar izteikt savas sajūtas vārdos, pedagoģs, viņu vērojot, tās viņam apraksta, tādā veida palīdzot tās saprast. Un, protams, nedrīkst aizmirst par „Kas” un „Kā” jautājumu uzdošana.

13. Kļūdas – veids kā mācīties, apgūt jaunas prasmes nevis iemesls, lai kaunētos. Kopā ir jāiemācās, ka pēc kļūdām, iespējams, ir jāsakārto nekārtība vai jāatvainojas, taču arī jāemācās no kļūdas izvairīties nākotnē.

Lielu uzmanību savos darbos Dž.Nelsena pievērš iedrošinājumam (Nelsen, 2002), vēlreiz atgādinot, ka bērns, kurš uzvedas nepieņemami, ir bērns, kurš zaudējis drosmi, kuram atņemta drosmē. Tāpēc visvienkāršākais nevēlamas uzvedības risinājums ir iedrošinājums. Dž.Nelsena uzskaita trīs iedrošinājuma elementus: radīt piederības izjūtu; radīt varēšanas izjūtu, attīstot dzīves prasmes; iedvest sociālās intereses izjūtu. Dž.Nelsena uzsver, ka visu pozitīvās disciplīnas metožu pamatā ir iedrošinājums. Izmantojot iedrošinājumu, ir jāizmanto visi iedrošinājuma elementi, tos nevar nošķirt vienu no otra. Bērnam ir jājūtas piederīgam, spējīgam un ieinteresētam par apkārtējiem cilvēkiem un pasauli. Dž.Nelsena piedāvā vairākus paņēmienus kā strādāt ar bērnu, kura uzvedība ir slikta un kā praktiski iedrošināt viņu. Pirmkārt, tiek uzsvērts, ka pieaugušajam ir jāiedrošina un jānomierina sevi. Un savas izjūtas nav jāslēpj. Bērna klātbūtnē var atzīt, ka esi sarūgtināts un ka tev nepieciešams pabūt vienatnē, lai justos labāk. Tas būs brīnišķīgs piemērs bērnam. Kad pieaugušais ir nomierinājies, var atgriezties pie bērna, lai izmantotu dažādos disciplīnas ieteikumus. Otrkārt, izprotot savas izjūtas un vērojot bērna uzvedību, jānosaka nevēlamās uzvedības mērķi. Iedrošināšanai un nevēlamās uzvedības cēloņu laušanai, Dž.Nelsena uzskaita vairākus

paņēmienu (Nelsen, 2002): (1) „Man ir vajadzīga palīdzība!”, bērnam ir nepieciešams justies vajadzīgam un pieaugušajam ir visas iespējas ikdienā to veicināt, lūdzot viņa palīdzību dažādos ikdienas darbos. (2) Apskāvieni. Apskāvieni novērš no negācijām un rosina piederības izjūtu. (3) „Īpašais laiks”. Svarīgi ir aprunāties ar bērnu divatā, sēdēt tam blakus, uzdot jautājumus, likt justies īpašam. (4) Bērna iesaistīšana ikdienas norisēs. (5) Sociālās intereses veicināšana. Mācīt bērnam palīdzēt apkārtējiem, padarīt pasauli labāku. Iedrošinājums ir ne tikai kaut kas, ko saņem, bet tā ir arī došana citam.

Dž.Nelsena savā darbā „Pozitīvā disciplīna bērnu aprūpes nodrošinātājiem” (Nelsen, 2002) ir izstrādājusi vairākus praktiskus ieteikumus pedagogiem dažādu nevēlamas uzvedības problēmu risināšanai darbā ar bērniem pirmsskolā, kā arī idejas darbā ar vecākiem:

1. *Dusmas*. Dž.Nelsena norāda, ka ļoti svarīgi maziem bērniem ir palīdzēt saprast un spēt apzīmēt savas izjūtas, saprotot, kāpēc tieši šīs izjūtas ir radušās un kā tikt ar tām galā, nenodarot pāri apkārtējiem. Pirmkārt, pieaugušajam ir jāsauglabā miers. Otrkārt, ir jāpieāv bērnam pieņemams veids kā tikt galā ar savām dusmām. Piemēram, uzaicināt atpūsties pozitīvajā pārdomu stūrītī vai izmantot, iepriekš kopā izgatavoto „Dusmu izvēles riteni”, kurā attēloti pieņemami dusmu izlādēšanas veidi – dalīties ar jūtām; uzzīmēt savas izjūtas; izmantot roku lelles, lai izpaustu savas izjūtas; mīcīt mālu vai plastilīnu; sist ar āmuriņu koka mietiņus (rotālieta); apskriet apkārt rotaļu laukumam un citus. Kad bērns ir izlādējis savas dusmas, ļoti svarīgi par notikušo aprunāties, uzdotot vienkāršus jautājumus un, izmantojot aktīvo klausīšanos, saprast dusmu cēloni. Tāpat svarīgi ir palīdzēt bērnam saprast, kas notika ar viņa ķermeni, kad viņš dusmojās – palika karsta seja, savilkās dūres un tml.. Tas vēlāk var palīdzēt bērnam saprast, ka dusmas tuvojas, un nepieļaut dusmu eskalāciju. Var lūgt bērnam uzzīmēt savas dusmas – kur tās dzīvo ķermenī, kādā krāsā tās ir, kādas skaņas izdod. Ja bērnam ir grūtības savas izjūtas identificēt, tam var piedāvāt iepriekš sagatavotās emociju kartiņas – attēlus ar dažādām sejas izteiksmēm, apzīmējot dažādas izjūtas (noguris, dusmīgs, nobijies, piekusis, pārliecināts utt.) un jautāt vai viņš var sameklēt atbilstošu sejiņu. Un, visbeidzot, pieaugušajam jāņem vērā bērna izjūtas, pat, ja tās nav patīkamas un jādara viss, lai sameklētu problēmas risinājumu. Darbā ar vecākiem, Dž.Nelsena iesaka (1) sagatavot informāciju vecākiem – piemēram, emociju kartiņas, lai vecāki mājās tās var izmantot; (2) izrunāt problēmas individuāli ar vecākiem, lai saprastu vai dusmu cēlonis nav meklējams mājās.

2. *Atvainošanās*. Dž.Nelsena norāda, ka dažādu problēmu gadījumā, svarīgākais ir ļaut bērnam nomierināties, pirms sākt problēmas risināšanu, pārrunas – jāpalīdz saprast savas izjūtas, jāļauj atpūsties pārdomu stūrītī, jādod apskatīties emociju kartiņas vai izmantot citas

iepriekš minētās darbības. Bērnam jāsaprot savas izjūtas, pirms viņš mēģinās saprast otra cilvēka izjūtas. Uzdodot „Kas?” un „Kā?” jautājumus, jānoskaidro, kas notika, kā bērns tagad jūtas un jāuzdod jautājums, kā to varētu risināt. Tāpat arī pajautājot, vai bērns saprot, kā jūtas otrs. Lai mudinātu bērnu atvainoties var uzdot jautājumu „Kas tev šajā situāciju liktu justies labāk? Vai tev palīdzētu apskāviens vai atvainošānās?”. Kad bērns atzīst, ka tas viņam liktu justies labāk, jāaicina palīdzēt otram justies labāk. Aicinājums vienmēr darbosies labāk nekā pavēle. Mērķis ir palīdzēt bērnam pašam nonākt līdz secinājumiem ar notikušo situāciju. Ja bērns vēl joprojām nav gatavs atvainoties, jāizsaka cerība, ka nākošreiz viņš to vēlēsies.

3. *Košana.* Jāatceras, ka situācijās, kad bērnam ir raksturīga košana otram, svarīgi ir nesodīt, nekost pretī, nekaunināt. Bērns mācās no apkārtējās vides, pieaugušajam jābūtu cieņpilnu attiecību piemērs. Dž.Nelsena ierosina, piemēram, aicināt vainīgajam bērnam palīdzēt apstrādāt cietušā bērna brūci; atzīt vainīgā bērna izjūtas – „Tu gribēji rotaļlietu un jūties nomākts” un rosināt turpmāk izmantot vārdus – paprasīt, ka vēlies tieši šo rotaļlietu. Protams, vainīgais bērns uzreiz var to nesaprast, taču atkārtojot bērns pieņems veidu, kā jārikojas konkrētajās situācijās.

4. *Ikdienas darbi.* Piedalīšanās ikdienas darbos attīsta bērna piederības un nozīmības izjūtas, kā arī atbildības izjūtu, pašdisciplīnu, dzīves prasmes, sadarbības prasmes un „Es to varu!” izjūtu. Ja bērns nevēlas piedalīties ikdienas darbos, ir jāmēģina apelēt pie bērna vēlmes palīdzēt, lietojot vārdus „Man ir nepieciešama tava palīdzība”. Tāpat ir noderīgi izveidot (kopā ar bērniem, no 4 gadu vecuma) darbu sarakstu ar atbildīgajiem, kam konkrētais darbs jā dara. Bērnam, kurš atsakās, var piedāvāt izvēlēties kādu draugu, ar kuru kopā šo darbu paveikt. Tāpat bērnam var ļaut izvēlēties no vairākiem darbiem, ko viņš labāk vēlētos pašlaik darīt. Vēl Dž.Nelsena iesaka izveidot ikdienas darbu un rutīnu kartiņas, kurās attēlota darbības/rutīnas secība – tie var būt zīmējumi, tāpat arī bērnu fotogrāfijas, kurās tiek veikta konkrētā darbība. Attēliem jābūt bērniem redzamā vietā. Tā vietā, lai norādītu bērnam, kas tagad jā dara, pieaugušais var pajautāt, kas ir nākošais kartiņās, kas mums tagad ir jā dara.

5. *Necieņa.* Lai mazinātu un novērstu necieņu, pirmkārt, pieaugušajam pašam vienmēr jāizturas ar cieņu un noteikti jāizvairās no neiecietības, soda izmantošanas un kontrolējošas izturēšanās. Ar cieņu jāiesaista bērns problēmas atrisināšanā. Jāpalīdz justies piederīgam un nozīmīgam un bērnam jā jūt, ka pieaugušajam viņš rūp, piemēram, apskaujot.

6. *Cīnīšanās par rotaļlietām.* Kad bērnu starpā rodas cīņa par kādu konkrētu rotaļlietu, no sākuma abus bērnus ir jānomierina, pirms veikt citas darbības. Viens no interesantākajiem Dž.Nelsenas ieteikumiem ir izmantot virtuves taimeris, dodot katram bērnam konkrētu laiku, lai spēlētos ar rotaļlietu. Var iemācīt bērniem pašiem ieslēgt taimeris. Tāpat,

kad konflikts jau ir izveidojies, var izmantot iepriekš izgatavotu (ieteicams kopā ar bērniem, ļaujot tiem pašiem izdomāt iespējamus risinājumus) *Aktivitāšu izvēļu ratu*, kurā attēloti problēmas iespējamie atrisinājumi – atvainošanās, citas rotaļlietas izvēlēšanās, palīdzēt sakārto vai satīrīt un citi.

7. *Klausīšanās*. Jāatceras, ka bērns ieklausīsies pieaugušajā tad, kad jutīsies, ka ieklausās viņā. Jāizmanto reflektīvā (atkārto bērna teikto) vai aktīvā klausīšanās (vērojot un klausoties bērnu, izdara secinājumus par to, kā bērns jūtas vai kāpēc tā rīkojās un uzdodot jautājumus bērnam, pārlicinās, vai tā ir). Jāizrāda bērnam, ka pieaugušais saprot viņa izjūtas. Kad bērns sajūtīs, ka viņā ieklausās, viņš būs gatavs klausīties pieaugušajā un pieaugušais var sākt problēmas risināšanu, iesaistot procesā arī bērnu. Piemēram – „Nav nekas slihts justies dusmīgam, taču nav labi sist citus tad, kad tā jūties. Kā tu varētu izpaust savas dusmas nesitot?” un tml.

8. *Nē! Negribu! Nedarīšu!* Pieaugušajam vienmēr jābūt laipnam, taču noteiktam. Bērniem jaunākiem par trīs gadiem vislabāk izmantot novēršanu un/vai novirzīšanu uz citu aktivitāti. Jāizvairās no teikšanas, ko darīt, bet jājautā, kas tagad būtu jādara, kas ir nākošais rutīnas kartēs vai kādas ir idejas, lai atrisinātu radušos problēmu. Ja nepieciešams jāizmanto pēc iespējas mazāk vārdu vai, neko nesakot, jāaizved bērns līdz vajadzīgajai vietai. Tāpat var palīdzēt vārda „Tiklīdz...” izmantošana, piemēram, „Es uzklāšu pusdienu galdu, tiklīdz mantas tiks sakārtotas”, kā arī strīda atzīšana un atlikšana uz neilgu laiku - „Es nevaru tev piespiest to darīt, bet man tiešām vajadzīga tava palīdzība. Pēc brītiņa kopā izdomāsim kā šo varam atrisināt”.

9. *Motivācijas trūkums*. Pieaugušajam ir jāizdomā atraktīvi veidi kā piesaistīt bērna uzmanību un motivēt; kopā ar bērniem jāizveido ikdienas rutīnas; jāveic dažādas aktivitātes kopā ar bērniem nevis jāgaida darbība no viņiem; jāpadara patīkamāka uzdevumu pildīšana, piemēram, dziedot; jāizmanto vārdi „Man vajadzīga palīdzība”; jāpiedāvā izvēles iespējas; nekādā gadījuma nedrīkst izmantot atalgojumus par padarītiem darbiem. Bērnam ir jāsaņū paša veiktā ieguldījuma iekšējais apmierinājums. Jāvēro bērna stiprās puses un sākotnēji jāizmanto tās, piedāvājot veicamos darbus.

10. *Dalīšanās*. Jāmudina bērni izmantot vārdus, kad vēlies izpaust savas jūtas, iegūt kādu rotaļlietu un tml. Konkrētās situācijās var palīdzēt taimera izmantošana. Jāpārrunā „dalīšanās” jēdziens visiem kopā. Jāatceras, ka dalīšanās ir sarežģīts sociāls process un bērniem ir vajadzīgs laiks, lai to apgūtu. Sods, kaunināšana un garu pārmetumu izteikšana nemotivēs bērnu dalīties.

Analizējot vairāku autoru pozitīvās disciplīnas teorijas, darba autore darba praktiskajā daļā izmantos Dž.Nelsenas izstrādātos ieteikumus pozitīvās disciplīnas īstenošanā pirmsskolā.

Lai analizētu uzvedības problēmas, ir svarīgi apzināt konkrētā attīstības posma īpatnības. Psihiskajām un fizioloģiskajām īpatnībām ir liela nozīme dažādos bērna attīstības procesos, arī pozitīvas uzvedības veicināšanā. Veicot praktisko pētījumu, darba autorei ir jāmeklē atpazīt vecumposma īpatnību ietekmi uz bērna uzvedību no citiem ārējiem apstākļiem. Nākamajā nodaļā darba autore analizēs dažādu autoru teorētiskās atziņas par 3 - 4 gadus vecu bērnu attīstības īpatnībām.

2. 3 – 4 GADUS VECU BĒRNU ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBU RAKSTUROJUMS

2.1. Fiziskās attīstības raksturojums

Fiziskās attīstības nozīme ir tikpat būtiska kā personības un izziņas attīstība. A.Špona norāda, ka „anatomiski fizioloģiskā attīstība bieži vien tieši proporcionāli ietekmē personības izmaiņas un attīstību” (Špona, 2004, 22).

Fiziskā aktivitāte ir saistīta galvenokārt ar motoro iemaņu attīstību, kas savukārt ir saistītas ar nervu, balsta un kustību, elpošanas, asinsrites un sensoro orgānu sistēmu attīstību, kā arī ar pamudinājumu darboties. Jo vairāk bērns kustas un pilnveido motorās iemaņas, jo labāk attīstās visas organisma sistēmas un uzlabojas bērna fiziskā attīstība un veselība. 3 – 4 gadu vecumā bērni staigā un skrien, notur labāk līdzsvaru, sper bumbu ar kāju, māk nolēkt no neliela augstuma, ņer priekšmetu. Šajā vecumā pieaug tieksme darboties patstāvīgi, taču uzmanība nav noturīga. Bērns jau atkārtoti kustības pēc pedagoga norādījuma, lai gan viņu maz interesē darbības rezultāts. Svarīgi ir tas, ka kustību prasmes un iemaņas veidojas, vērojot un atdarinot pedagogu. Nepieciešams nodarbināt visas muskuļu grupas un dažādot fizisko aktivitāšu veidus, taču nav jāuzsver fiziskā sagatavotība kā mērķis (Jansone, 2011).

G.Svence norāda, ka pirmsskolas vecumā bērniem kopumā raksturīga liela kustību aktivitāte un augšana. Koordinācijas spējas pilnveidojas – bērns mācās lēkt uz vienas kājas, palēkties, rāpties pa stieņiem un apgūt citas fiziskas darbības. Taču jāatceras, ka ir jākontrolē un jāierobežo bērnu neapbrīcināmās kustības, jo šajā vecumā ir iespējamās traumas. Tāpat bērniem raksturīga „plosīšanās”, kuru grūti pārtraukt, jo muskuļi ir labāk attīstīti nekā spējas tos kontrolēt. 3 gadu vecumā notiek intensīva roku kustību attīstība, manipulējot ar priekšmetiem, iezīmējas kustību pašregulācija. Taču sīkā pirkstu muskulatūra vēl attīstās, tāpēc 4 gadu vecumā vēl var būt grūtības griezt ar šķērēm, nepārkrāsot pāri malām, līmēt papīra aplikācijas, satvert zīmuli ar īkšķa un divu pirkstu palīdzību. Acu attīstīšanās šajā vecumā vēl turpinās, pilnveidojas iemaņas koncentrēt skatienu uz vairākām lietām vienlaikus vai sīkām lietām (Svence, 1999).

3 gadu vecumā bērns spēj labi iet, lēkt ar abām kājām. 4 gadu vecumā var izdarīt mazus lēcienus (apmēram 25 cm), pārlēkt pāri šķērslim, labi skriet, taisni noiet pa vidēji platu līniju, spert bumbu, klusi sēdēt un koncentrēties, stāvēt uz vienas kājas 3 – 5 sekundes, iet augšā un lejā pa pakāpieniem bez pieturēšanās, lien zem kaut kā apakšā, nesusīt galvu, prot

atdarināt kustības ar ķermeni. 3 gadu vecumā roku kustību aktivitāte ir sasniegusi stadiju, kurā bērns jau var ieliet krūzītē ūdeni, prot uzcelt torni no 8 klucīšiem, prot turēt pildspalvu ar krustenisku satvērienu, zīmēt ar visu plaukstu un cieši turēt krītu, var noķert bumbu ar abām rokām. Savukārt 4 gadu vecumā sāk izjust kustības ar roku locītavām un pirkstiem, turēt pildspalvu vai krītu ar pirkstiem, un, zīmējot, izgriezt roku uz ārpusi, prot noķert mazu bumbu, saliekot rokas kausiņā, biežāk saprot, kura roka ir dominējošā, prot griezt pa līnijām, kā arī ieliet ūdeni krūzītē ar vienu roku. Normāla redzes attīstība 4 gadu vecumā ļauj nosaukt vismaz 2 krāsas, pēc parauga uzcelt kaut ko no 3 klučiem, ar krītu novilkāt apli, sekot bumbai ar acīm, kā arī bērnam ir laba redzes koncentrēšana. Fokusēšanās reflekss funkcionē nevainojami un bērns spēj abas acis vienlaikus fokusēt uz priekšmetu. Lai bērns bez grūtībām spētu lasīt un rakstīt, svarīgi, lai acs un tās spējas interpretēt redzamo funkcionētu. Normāla dzirdes attīstība 3 gadu vecumā ļauj saprast, kad pieaugušais lasa un rāda zīmējumus, kā arī bērnam ir liela interese par pantiņiem un dziesmām. 4 gadu vecumā – ļauj izpildīt 3 secīgas darbības, piemēram, „uzvelc kurpes, izej dārzā, aizver durvis”; atcerēties un atkārtot vienkāršus, īsus teikumus, kuros ir 4 – 6 vārdi (Elnebija, 199X).

Savukārt, atbilstoši Vadlīnijām bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai, 3 – 4 gadus veciem bērniem roku un pirkstu veiklība ir attīstīta tādā līmenī, ka bērns spēj uzzīmēt apli, vertikālu un horizontālu līniju ar krītiņu vai zīmuli, šķir lapas grāmatā un spēj uzcelt torni no 6 klucīšiem. Fiziskās attīstības galvenie rādītāji ir bērna spēja skriet, uzkāpt un nokāpt pa trepēm pārmaiņus soli, labi rāpties, braukt ar trīsriteni, minot pedāļus, un noliekties un pacelt priekšmetu nenokrītot (Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai, 2013).

2.2. Morālās un sociālās attīstības raksturojums

3-4 gadu vecumā sākās pašapziņas un pašvērtējuma izpausmes. Bērns apgūst pirmās morāles, tikumiskās normas un cilvēku uzvedības noteikumus. Bērnam attīstās spējas sevi salīdzināt ar citiem. Taču pirmsskolas vecuma bērnu pašvērtējums ir nestabils. Tas var mainīties atkarībā no bērna garastāvokļa un situācijas (Svence, 1999).

G.Svence uzsver, ka personības kvalitāti raksturo arī spēja kontaktēties ar citiem. Bērni 3 – 4 gadu vecumā turpina apgūt saskarsmes prasmes ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Šajā laikā pieaug bērna vēlēšanās būt patstāvīgam un neatkarīgam. Līdz ar to parādās spītība, nepaklausība, prasību ignorēšana. Taču vēl joprojām pieaugušais ir paraugs un etalons visām

morālajam normām. Šajā vecumā raksturīgs arī tas, ka bērns atšķir pieaugušo no cita bērna un sāk spēlēties ar citiem bērniem (Svence, 1999).

Pētot vecumposmu īpatnības, būtiski pievērst uzmanību Dž.Boulbija piesaistes teorijai. Piesaistes veids, kas attīstās pirmajos dzīves gados, būtiski ietekmē personības attīstību. Darba autore piekrīt, ka piesaistes veidam ir liela nozīme bērna attīstībā. Dž.Boulbijs uzsver, ka spēja veidot ciešas emocionālas attiecības ar citiem cilvēkiem ir svarīgākā iezīme, kas raksturo cilvēka psihisko veselību. Piesaistes stilu teorija īpaši uzsver vecāku nozīmi bērna attīstības veicināšanā. Bērns, kuram izveidojusies droša piesaiste, droši pētīs pasauli sev apkārt, zinās, ka vecāki būs pieejami grūtos un biedējošos brīžos. Šāds bērns brīvi komunicē ar citiem cilvēkiem, spēj uzticēties citiem. Drošo piesaisti veicina vecāku (mātes vai aprūpētāja) spēja uztver bērna signālus, nodrošināt sirsniņu atsaucību brīžos, kad bērnam nepieciešams mierinājums un atbalsts (Boulbijs, 1998).

Atbilstoši Vadlīnijām par bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanu, 3 – 4 gadus veci bērni spēj atdarināt pieaugušos un rotaļu biedrus, izrāda patiku pret pazīstamiem rotaļu biedriem un spēlē spēļ sagaidīt savu kārtu. Kā arī spēj brīvi pazust pieķeršanos un spēj paust dažādas emocijas (Vadlīnijas par bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanu, 2013).

Attīstības psiholoģe T.Likona, runājot par morālo attīstību, norāda, ka, sasniedzot trīs gadu vecumu, bērnam sākās pāreja no pretošanās uz pielāgošanos. Lai gan arī trīs gadus vecs bērns var izrādīt stūrgalvību un neatkarību, tomēr viņš būs daudz paklausīgāks un labprātāk palīdz, ja to viņam lūdz. Trīs gadus vecam bērnam ir daudz vieglāk izskaidrot situācijas un lietas un viņam ir raksturīga vēlme rīkoties saskaņā ar pieaugušā vēlmēm, kā arī vēlme iederēties. Bērns šajā vecumā ir gatavs pielāgoties pasaulei, veidot attiecības ar apkārtējiem. T.Likona uzsver, ka, sākot ar trīs gadu vecumu, ir jāpievērš uzmanība pieklājības un izpalīdzības ieaudzinašanai, jo to izdarīt būs vieglāk nekā divu gadu vecumā. Labprāt un ar prieku bērns apgūst noteikumus. Svarīgi ir morāli novērtējumi, taču tikai pozitīvi, jo negatīvie var ietekmēt bērna pašuztveri. Ja bērns uzvedas nepieņemami, jāizsaka novērtējums nevis par pašu bērnu, bet gan rīcību. Tāpat trīs gadu vecumā bērns daudz labāk māc dalīties, sadraudzēties, iesaistīties rotaļās nekā divus gadus vecais bērns. Taču šis ir apgūšanas process, kas ne vienmēr ir viegls, jo, piemēram, grūti ir mainīt rīcības plānu saskaņā ar citu vēlmēm. Un jāatceras, ka trīs gadus vecam bērnam vēl joprojām ir gūti iedomāties sevi cita cilvēka vietā. Runājot par 4 gadus veciem bērniem, T.Likona norāda, ka tiem raksturīga spēcīga taisnības izjūta (visam jānotiek tā, kā viņš grib), neatkarības izjūta, egocentriskā domāšana, manipulēšana ar vecākiem, noteikumu pārkāpšana, privātīpašnieciskums. Četrus gadus veca bērna uzvedība var atgādināt divus gadus veca bērna uzvedību. Morālo attīstību šajā vecumā

var veicināt pielāgošanās bērna morālajai attīstībai (jāatceras, ka šīs stadija nevilksies mūžību; jāpiedāvā izvēles iespējas, mācot pieņemt patstāvīgus lēmumus; jāizvēlas pozitīvs stimuls; jāpavada kopā laiks) un bērna spriestspējas attīstīšana (jāizskaidro noteikumu būtība un jāprasa tos pildīt; jāuztic pienākumi; jāpaplašina bērna izpratne, ko nozīmē „taisnīgi” un „godīgi”; jānodrošina iespēja uzzināt, ka pastāv arī citi viedokļi; jāpārliecina ievērot noteikumus, spēlējot vienkāršas spēles) (Likona, 2000).

V.Golubina norāda - 4 gadu vecumā bērna attīstības likumi nosaka, ka bērnam šajā vecumā vislabāk padodas valodas un tikumisko normu apguve. Tāpēc V.Golubina uzsver nepieciešamību tieši šajā brīdī veidot bērna morālo stāju un tikumisko apziņu, sniedzot izpratni par darba tikumu, taisnīgumu, godīgumu, iejūtību, labestību, atsaucību un citām morālām vērtībām (Golubina, 2007).

2.3. Kognitīvās attīstības raksturojums

Trīs gadu vecums ir laiks, kad bērna atmiņa, uztvere, uzmanība un domāšana jau vairāk līdzinās pieaugušiem cilvēkiem raksturīgajām īpatnībām, jo bērns ir iemācījies izmantot izziņas procesus daudz aktīvāk. Šajā vecumā veidojas ES apziņa, kas saistīta ar personības attīstības jaunu fāzi. Pirmsskolas vecumā, īpaši sākot no 3 līdz 4 gadu vecuma, kognitīvā attīstība vispirms saistās ar izziņas procesu un runas attīstību (Svence, 1999).

Analizējot pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību, G.Svence uzsver, ka šajā posmā bērna runas attīstība pāriet jaunā kvalitātē, jo strauji pieaug vārdu krājums un jau trīs gadu vecumā runu veido teikumi, runa ir kļuvusi patstāvīga un aktīva. Šajā vecumā intensīvi tiek apgūtas runas gramatiskās formas, jēdzieni, runa attīstās no egocentriskās uz dialoga runu. (Svence, 1999) 3 – 5 gadu vecuma bērns sāk veidot garākus teikumus un viņa vārdu krājumā parādās saikļi „bet” un „tāpēc”, bērns var atstāstīt nesenus notikumus un uzdot daudz jautājumu. Brīvi tiek lietotas tagadnes, pagātnes un nākotnes formas, taču var rasties kļūdas locījumos un teikuma konstrukcijās (Mārtinsone, 2015). Taču, lai gan bērns māc sarunāties, tomēr ne vienmēr atbildēs uz pieaugušā vai cita bērna jautājumiem. Tāpat bērns apzinās to, ko saka un sāk ieklausīties, ko savā starpā runā pieaugušie. Īpaši svarīga ir pasaku, stāstu, dzejoļu klausīšanās, jo attīsta runu, iztēli, gribu, atmiņu un tēlaino domāšanu. Ap 4 gadu vecumu bērns iemācās izprast vispārinājumus un lietu nianšes, kā arī attīstās egocentriskā runa – parādās ES. Taču tas notiek pamazām. 3 gadu vecumā bērns zina 1500 vārdu, māc saskaņot gramatiskās formas, locījumus un galotnes (Svence, 1999).

Atbilstoši Vadlīnijām par bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanu, 3 – 4 gadus vecs bērns spēj saprast lielāko daļu no sacītā, atpazīst un var nosaukt lielāko daļu no priekšmetiem, kas atrodas viņam apkārt, var pateikt kā viņu sauc un cik viņš ir vecs, kā arī lietot vārdus es, tu, mēs (Vadlīnijas par bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanu, 2013).

Uztveres attīstībai 3 gadu vecumā raksturīga priekšmetu formu atšķiršana un to salīdzināšana ar pazīstamu priekšmetu formām – aplis kā bumbiņa, trijstūris kā jumts. 3 gadu vecuma sākās spējas fantazēt, variēt, modelēt, spējas vispārināt, atrast jaunas asociācijas. Iztēles attīstībai ir milzīga nozīme. Veidojas spējas atlasīt, izvēlēties no vairākiem variantiem vienu pēc noteiktas pazīmes. Notiek pāreja no uzskatāmi konkrētās domāšanas uz tēlaino (Svence, 1999).

Pirmsskolas vecuma bērns mācās veidot lietu kopsakarības, pazīt lietas un situācijas pēc to būtiskākajām pazīmēm. Svarīgi ir attīstīt redzes uztveri – pilnveidot krāsu uztveri, lai 4 gadu vecumā spētu nosaukt visas pamatkrāsas; pilnveidot priekšmeta formas uztveri, salīdzinot viena priekšmeta īpašības ar cita priekšmeta īpašībām. Raksturīga attēla uztveres uzskaites līmenis – kas tur ir. 3 gadu vecumā ilustrācijas apskates ilgums ir apmēram 5 – 6 sekundes (Svence, 1999). Atbilstoši Vadlīnijām par bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanu, 3 – 4 gadus veci bērni pazīst vismaz 3 krāsas, var sašķirot vismaz 3 ģeometriskas formas, var salikt attēlu no 3 līdz 4 gabaliem un spēj parādīt attēlam atbilstošu priekšmetu telpā (Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai, 2013).

4 gadu vecumā bērns spēj saprast, ka parādību cēloņi var slēpties lietu īpašībās. Bērni intensīvi meklē cēloņsakarības, kas nozīmē, ka ir daudz “kāpēc” jautājumu. Attīstās uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā un verbāli loģiskā domāšana. Bērns labāk saprot to, ko redz, nevis to, ko dzird. Pamazām attīstās loģiskā domāšana. Tas notiek kļūdu, pieredzes un mēģinājumu rezultātā. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu un asociāciju ķēdēm; tam ir liela nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanai. Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana. Notiek pāreja uz zīmējumu kā simbolu, jo attīstās acu un roku koordinācija. Bērni visvairāk zīmē 4 – 5 gadu vecumā (Svence, 1999).

I.Priedniece, analizējot bērnu attīstības posmu domāšanas īpatnības izziņas darbībā, norāda, ka pirmsskolas vecumā domāšana galvenokārt norit darbībā – katrs uzdevums tiek risināts ar izmēģinājuma darbībām un rezultātu bērns apjēdz pēc darbības nobeiguma un darbības rezultāts bērnam ir negaidīts. Galvenais domāšanas apguves līdzeklis bērnam ir darbība ar dažādiem priekšmetiem, un priekšmetiskās darbības pakāpeniski tiek pārnestas prāta darbību līmenī. No sākuma bērns veic darbības ar priekšmetiem un pēc tam var veikt

domās, darbojoties ar priekšmetiem atmiņā, izmantojot atbilstošus vārdus. Vārdi ir tie, kas palīdz priekšmetiskās darbības pārnest prāta līmenī (Priedniece, 1989).

Atmiņas attīstībai raksturīga pāreja no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu. Iegaumēšanas metodikai jābalstās uz rotaļu un spēles elementiem. Vislabāk bērns iegaumēs to, kas balstās uz viņa emocijām un interesi. Tāpat šajā vecumā notiek atmiņas veidu attīstība – tēlainās, kustību vai verbālās atmiņas attīstība (dzirdes, redzes, kustību). 3 gadu vecumā bērns spēj operēt tikai ar 1 informācijas vienību, bet 5 gadu vecumā ar 7 vienībām. Savukārt jēdziena saturs sāk līdzināties tam, kā to domā pieaugušais, kā arī pieaug jēdzienu sasaiste ar loģiku un prātu (Svence, 1999).

Uzmanība pārsvarā ir netīša. Uzmanība ir saistīta ar gribas kvalitāti un paškontroles prasmēm, kā arī iemaņām socializācijas procesā. Uzmanības noturība 4 gadu vecumā – 6-8 sekundes. Uzmanība ir saistīta ar gribas kvalitāti, paškontroles spējām un iemaņām socializācijas procesā (Svence, 1999).

Motivācija rodas no izziņas vajadzības, kas ir raksturīga pirmsskolas vecumā un ir priekšnosacījums mācīšanās motivācijas attīstībai. Arī saskarsmes, vajadzības, vajadzības sazināties un koncentrēties. Atzinība, uzslava, novērtējums stimulējoši ietekmē bērnu motivācijas attīstību. Bērni ir daudz jūtīgāki pret kritiku kā iepriekšējā periodā līdz 3 gadu vecumam. Tāpat pieaug arī vienaudžu dotā vērtējuma nozīme. Galvenais motivācijas pamats – bērnu vajadzība gūt vērtējumu un apstiprināt savu nozīmīgumu pieaugušo acīs (Svence, 1999). Svarīga šajā vecumā ir bērna izturēšanās pret sevi, vienaudžiem, pieaugušajiem, un tas kā bērns pārdzīvo savas neveiksmes. Bērnam svarīga ir mīlestība, fiziskā labsajūta, iespēju piedāvāšana un nodrošināšana, pieradināšana pie sistēmas, robežām, sociālās iemaņas un rūpes par citiem, lai nerastos emocionālas un uzvedības problēmas. Emocionālā labizjūta veicina normālu bērna personības attīstību, labvēlīgu attieksmi pret citiem. Dažkārt veidojas konflikts starp gribu, un vajag (Svence, 1999).

H.Gudjons savā darbā „Pedagoģijas pamatatziņas” (Gudjons, 1998) runā par dažādu autoru bērna kognitīvās attīstības teorijām un iedalījumu. Atbilstoši Ž.Piažē definētajām bērna attīstības fāzēm, 3 – 4 gadu veci bērni ir pirmsoperacionālajā attīstības stadijā (no 2 līdz 6 - 7 gadu vecumam). Šajā stadijā bērns savā domāšanā sāk izmantot simbolus un priekšstatus, mācās izmantot simboliskās attiecības gan ar valodas palīdzību, gan rotaļās. 3 – 4 gadus vecs bērns vēl ir egocentrisks, nezina, ka eksistē dažādi viedokļi, savu uzskata par vienīgo. Nespēj pieņemt citu viedokli un necenšas saskaņot savus vērtējumus ar citu cilvēku prasībām. Tāpat vēl nespēj uztvert substances, svaru, tilpumu un nespēj klasificēt dažādas figūras ar dažādām pazīmēm pēc viena principa. Raksturīga eksperimentēšana ar iemācītiem likumiem un lomām.

A.Špona, analizējot Ž.Piažē intelektuālās attīstības stadijas, uzskaita pirmsoperacionālās stadijas īpatnības 2 – 4 gadus veciem bērniem. Šajā stadijā bērni lieto valodu, lai palīdzētu sev veidot jēdzienus (bieži personiski, egocentriski), ir uzkrītoši centrēti uz sevi un bieži nespēj iejusties citu situācijā; spēj sagrupēt priekšmetus pēc atsevišķas pazīmes, taču nespēj aptvert, ka priekšmeti var būt līdzīgi vienā aspektā, taču citā atšķirties; spēj sakārtot priekšmetus rindā, taču nevar izdarīt secinājumus par tādiem priekšmetiem, kuri neatrodas blakus; spēja apkopot priekšmetus atbilstoši vienam kritērijam, kurš var būt arī mainīgs. (Špona, 2004)

Amerikāņu attīstības psihologs J.H.Flavells savā darbā „Ž.Piažē attīstības psiholoģija” (Flavell, 1964) gan norāda, ka vismazāk ir pētīti bērni vecumā no 2 līdz 4 gadiem, ko atzina arī pats Ž.Piažē. Analizējot Ž.Piažē bērna attīstības stadijas, J.H.Flavells norāda, ka pirmsoperacionālā stadijā bērns apgūst simbolisko domāšanas funkciju caur asimilācijas (jauna informācija tiek iekļauta jau esošās domāšanas shēmās) un akomodācijas (tiek veidotas jaunas domāšanas shēmas, izmantojot jauno informāciju un vecās domāšanas shēmas) procesu attīstību. Akomodācijas procesā šajā attīstības posmā raksturīga imitācija – aktīva kopēšana kāda jauna ārēja notikuma iespaidā; attīstoties imitācijas spējām, bērns ar laiku spēj imitēt/atdarināt arī iekšēji, ne tikai ārēji, iepriekšējas imitācijas uzburt domās un tad īstenot realitātē. Akomodācijas un asimilācijas procesi šajā posmā ir daudz sarežģītāki nekā iepriekš – bērns ne tikai asimilē un akomodē objektus dotā brīža uztveres laukā, bet tajā pašā laikā viņam jāveic papildus asimilācijas un akomodācijas. J.H.Flavells norāda, ka Ž.Piažē, protams, uzsver arī valodas nozīmi simboliskās funkcijas attīstībā. Kā vēl vienu svarīgu šī posma raksturīgo parādību, Ž.Piažē norāda neatgriezeniskumu. Šajā posmā bērns nav spējīgs domās soli pa solim izsekot līdzī kādai savai darbībai un tad atpakaļ atgriežoties sākuma punktā. Atgriezeniskums ir loģiskās domāšanas neatņemama sastāvdaļa.

Analizējot Z.Freida teoriju par bērna attīstības posmiem, A.Špona (Špona, 2004) nosauc Z.Freida izdalītās psihoseksuālās fāzes, kas balstās uz dominējošo erogēno zonu. 3 – 4 gadus vecu bērni atbilst Z.Freida otrajai stadijai – anālā stadija, kas aptver laika posmu no 2 – 4 gadiem. Bērns mācās kontrolēt vēdera izejas procesu, no tā gūstot juteklisku baudu un izstrādājot paškontroles iemaņas. Šī posma problēma – vardarbīga un ātra bērna radināšana „iet uz podiņa” var radīt pārlietu lielu pedantiskumu un higiēnas slimīgu ievērošanu nākotnē, savukārt higiēnisko prasību ignorēšana var veidot tādas rakstura iezīmes kā valdonīgums, negatīvisms. Tāpat 3 – 4 gadus veci bērni pieder arī pie nākamās stadijas – falliskā stadija (3 – 5 gadi) - kurā rodas interese par dzimumorgāniem, sāk apzināties starpību starp dzimumiem, bērniem var būt Edipa un Elektras komplekss (zēniem fiksācija uz māti, meitenēm – tēvu), meitenes var pārdzīvot skaudību uz zēniem par to, ka viņām nav dzimumlocekļa. Nepārvarot

Edipa kompleksu, zēni var kļūt kautrīgi, pasīvi, savukārt meitenes, nepārvarot Elektras kompleksu, var izteikti tiekties pēc seksuālajiem sakariem ar vīriešiem.

Arī A.Freida ir devusi nozīmīgu ieguldījumu bērna psihiskās attīstības teorijā un praksē, īpaši tāpēc, ka A.Freida ļoti daudz darbojās tiešā kontaktā ar dažāda vecuma, fiziskās un garīgās attīstības un sociālās izcelsmes bērniem. Bērnu psihoterapeits L.Tišlere (Tischler, 2014) analizējot A.Freidas darbus, runā par A.Freidas izstrādātajām sešām attīstības līnijām, kas norāda kā katrs bērns attīstās, konkrētā bērna konkrēto attīstības līmeni dotajā brīdī. Un tie nav tikai teorētiski pieņēmumi, jo attīstības līnijas var izmantot, kad, piemēram, nepieciešams saprast, vai bērns ir gatavs apmeklēt pirmsskolu – novērtējot, vai bērns ir gatavs šķirties no mātes uz ilgāku laika periodu, kontaktēties ar citiem bērniem. A.Freida norāda (Freida, 2002), ka, lai bērna attīstība būtu normas robežās, sasniedzot kādas attīstības līnijas konkrētu fāzi, arī citās attīstības līnijās fāzēm jābūt netālu. Lai kļūtu par harmonisku personību, bērnam, kurš sasniedzis vienu no emocionālās nobriešanas stadijām, ir jāsasniedz tāds pats attīstības līmenis fiziskās patstāvības sfērā (vēdera izejas kontrole, ēdiena un mātes saistības likvidēšana), tāpat arī attiecību, konstruktīvās rotaļas un citās līnijās. Runājot par 3 – 4 gadus veciem bērniem, tad pirmajā attīstības līnijā „No atkarības līdz emocionālai patstāvībai un pieauguša cilvēka attiecībām” tiem būtu jāatbilst ceturtajai vai piektajai fāzei. Ceturtā fāze ir anāli - sadistiskā fāze, ko raksturo pretrunīgas attiecības, bērna ego cenšas piesaistīt, kontrolēt, pārvaldīt savu iekāres objektu – visbiežāk māti. Savukārt piektā fāze ir pilnībā uz objektu centrēta falliskā fāze, kurā raksturīga seksuāla pieķeršanās pretējā dzimuma vecākam, greizsirdība, ziņkārība, apbrīnas nepieciešamība. Pārējās attīstības līnijas ir saistītas galvenokārt ar fiziskās patstāvības attīstību. Otrajā attīstības līnijā „No krūtsēšanas līdz patstāvīgai ēšanai” 3 – 4 gadus veci bērni atbilst ceturtajai un piektajai fāzei. Ceturtā fāze, kad bērns jau izmanto ēšanas piederumus, ēd patstāvīgi, taču bieži ir problēmas ar ēšanas manierēm, apēstā daudzumu; pastāv „cīņa” ar māti ēdiena jautājumā; var atklāties problēmas attiecībās starp bērnu un māti; bērna vēlme pēc saldumiem kā krūts barošanas aizvietošana. Piektā fāze – pamazām bērnam zūd saikne starp jēdzieniem māte un ēdiens. Trešā attīstības līnijā „No netīrības un slāpināšanas līdz urīnpūšļa un zarnu kontrolēšanai” 3 – 4 gadus veci bērni atbilst trešajai (kad bērns ir pieņēmis tīrību un tiekšanos pēc tīrības kā iekšēju nevis ārēju noteikumu un pie normāliem apstākļiem veiksmīgi apgūst podiņmācību) un ceturtajai fāzei (kad bērns ir pilnībā ieguvis kontroli pār zarnu un urīnpūšļa iztukšošanu). A.Freida saista dažādu pozitīvu rakstura īpašību attīstīšanos saistībā ar labi apgūtu zarnu un urīnpūšļa kontrolēšanu. Ceturtā attīstības līnija „No bezatbildības līdz atbildībai par savu ķermeni” raksturo bērna spēju rūpēties par savu ķermeni, aizsargāt to. Šīs attīstības otrajā fāzē bērns

apzinās cēloņu un seku jēdzienus, orientējās reālajā pasaulē, kontrolē bīstamas vēlmes atbilstoši realitātes principam. Kopā ar sāpju barjeru, šīs jaunapgūtās funkcijas aizsargā bērnu no ūdens, uguns, augstuma un citām briesmām. Savukārt trešajā fāzē bērns brīvprātīgi pieņem higiēnas un medicīniskās prasības un noteikumus. Bērni salīdzinoši ātri uzzina, ka ne viss ir ēdams un ka, piemēram, pārēšanās nav veselīga organismam. Taču bieži bērni uzvedas pretēji, apdraudot savu veselību un rūpes ar savu ķermeni nododot mātei. Tas var ilgt pat līdz jaunības beigām. Piektajā attīstības fāzē „No egocentrisma līdz attiecību veidošanai ar citiem cilvēkiem” 3 – 4 gadus veci bērni atbilst trešajai fāzei, kad bērns citu bērnu uztver vairāk nekā rotaļu biedru, kā partneri ar kuru kopa jāveic kāds uzdevums. Šīs partnerības kvalitāte atkarīga no uzdevuma. Bērnam, kontaktējoties ar citiem cilvēkiem, var būt raksturīga slikta uzvedība. Sestā attīstības līnija „No ķermeņa līdz rotaļlietai un no spēles līdz darbam” raksturo bērna attīstību sākot no rotaļāšanās ar ķermeni līdz rotaļām ar mīkstajām rotaļlietām; tad interese par priekšmetiem, kurus var izmantot rotaļās un spēlēs; mērķtiecīga piedalīšanās spēlēs; hobiju rašanās. 3 – 4 gadus veciem bērniem raksturīga ceturtās fāzes attālināšanās no mīkstajām rotaļlietām (izņemot gulēšanas laiku) un piesaiste priekšmetiem, kas paši par sevi nav objekta statusa vērti, taču nodrošina dažādas aktivitātes un palīdz īstenot fantāzijas. Tāpat arī piektās fāzes paveikta uzdevuma gandarījuma izjūta.

A.Freida (Freida, 2010) bērna attīstības fāzes salīdzina ar stacijām ceļojumā uz noteiktu mērķi un norāda, ka svarīgi ir, lai bērnam kādā no stacijām neiepatīkas tik ļoti, ka bērns tur sāk ilgstoši uzturēties un izvairīties no tālākattīstības. Tāpēc pieaugušajam (vecākiem, pedagogiem) ir jāpalīdz bērnam šajā ceļojumā – mērķtiecīgi jāvada cauri stacijām.

E.Eriksons, runājot par agrīno bērnību (darbā „Bērnība un sabiedrība” šo posmu E.Eriksons nosaucis par „Autonomija pret kaunu un šaubām”), kas aptver 2 – 3 gadu vecumu (Eriksons, 1998), to saista ar slēdzējmuskuļu darbību – urīnpūšļa un zarnu iztukšošanas procedūru – bērns mācās to kontrolēt, iepazīst savu autonomo gribu. Bērns atklāj, ka bieži viņa gribasspēks ir vājāks par paša vēlmēm un vecāku vēlmēm. Šajā vecumā dominē vēlme saturēt un izvadīt, krāt un aizmest. Bērns spēj gan samīļot māti, gan pēc mirkļa atgrūst, tāpat kā pieķerties kādai rotaļlietai un tai pašā laikā to izmest pa logu. E.Eriksons uzsver, ka šajā posmā bērna un pieaugušā savstarpējās attiecības ir pakļautas pārbaudījumam. Jo bērns var piedzīvot divkārtu sakāvi, ja ārējā kontrole ar pārāk agru vai stingru audzināšanu atņem iespēju labprātīgi kontrolēt zarnu un citas funkcijas. Bērns var būt spiests meklēt apmierinājumu un kontroli regresijā vai neīstā progresijā, ja jūtas bezspēcīgs pret ārējiem faktoriem un pret savu anālo instinktivitāti un bailēm no savas zarnu darbības. Bērns var sākt sūktāt īkšķi vai kļūt naidīgs un stūrgalvīgs. Tāpat kā izlikties, ka spēj pats ar visu tikt galā, lai

gan tā nav. Tāpēc anālais posms ir „izšķirošs līdzsvara izveidošanā starp mīlestības pilnu labprātību un naidīgu, egoistisku uzstājību, starp sadarbību un stūrgalvību, starp pašizteiksmi un kompulsīvu, uzmācīgu sevis apvaldīšanu vai glēvu pakļaušanos” (Eriksons, 1998, 87). Pastāv risks, ka bērnam radīsies ilglaicīga nosliece uz šaubām un kaunu, ja vecāku kontrole būs pārāk liela un uzstājīga un vecāki bērnu kauninās, ja tam neizdodas, piemēram, laicīgi aiziet uz podiņa. Kaunināšana veicina apņemšanos izbēgt no soda, darot apkaunojošas lietas slepenībā vai tīšu un apzinātu bezkaunību. Svarīgi, ka bērns jūtas pārliecināts par sevi, par vecākiem. Lai bērns nostātos pats uz savām kājām, vajadzīgs atbalsts un aizsardzība. E.Eriksons norāda – mazuļa uzticēšanās apziņa atspoguļo vecāku kā autonomu būtņu pašcieņu. Neatkarīgi no vecāku rīcības, bērns jutīs, kas vecākus padara mīlošus, stabilus un gatavus sadarbīties un kas liek vecākiem izjust naidu, bažas, personības sašķeltnību. Šajā posmā bērnam noris arī pirmā atsvešināšanās – atsvešināšanās no mātes. Otrajā attīstības posmā, kas aptver apmēram 3 – 5 gadu vecumu - bērība (darbā „Bērība un sabiedrība” - „Iniciatīva pret vainas sajūtu”) – bērns iemācījies droši staigāt, valodas izjūta pilnveidojusies tik tālu, ka bērns saprot daudz vairāk un spēj uzdot daudz jautājumus, attīstās iztēle, kas pašu bērnu var biedēt. Šajā posmā veidojas iniciatīvas apziņa. Bērns sāk salīdzināt lietas, jaunu zināšanu apgūvē kļūst ļoti aktīvs, aktīvi izmanto lokomotorās spējas, veidojas seksualitātes apzināšanās pamati. Attīstās greizsirdības un sacensības jūtas, cīnoties par absolūtu mīlestību no mātes vai tēva puses (Eriksons, 1998). Jāatceras, ka nedrīkst bērnu bieži kritizēt. Savādāk bērns var attīstīt izjūtu justies vainīgs par sevi un savām darbībām.

Darba autore sava pētījuma empīrisko daļu balstīs uz veikto analīzi par dažādu autoru teorētiskajām atziņām par 3 – 4 gadus vecu bērnu attīstības īpatnībām un Dž.Nelsenas izstrādātajiem ieteikumiem pozitīvās disciplīnas īstenošanai pirmsskolā. Analizējot pozitīvās disciplīnas teorijas, autore secina, ka tieši Dž.Nelsenas teorija un izstrādātie ieteikumi par pozitīvās disciplīnas ieviešanu varētu būt vislabāk piemērojami darbam pirmsskolā, īpaši konkrētajā vecumposmā – 3 līdz 4 gadus veciem bērniem.

3. POZITĪVĀS DISCIPLĪNAS STRATĒGIJU IZMANTOŠANA PIRMSSKOLĀ 3 – 4 GADUS VECIEM BĒRNIEM

3.1. Pētījuma apraksts

Pētījums tika organizēts pirmsskolas izglītības iestādes „X” grupā, kuru apmeklē bērni vecumā no 3 līdz 4 gadiem. Pētījuma dokumentos bērnu vārdi ir mainīti, lai ievērotu konfidencialitātes principu. Grupā ir 18 bērni (9 meitenes un 9 zēni), no kuriem 3 bērni (1 meitene un 2 zēni) pirmsskolas izglītības iestādē neapmeklē vai apmeklē ļoti reti, tāpēc pētījumā tika novēroti 16 bērni. 9 bērniem dzimtā valoda ir latviešu valoda, 6 bērniem – krievu valoda, 1 bērns nāk no ģimenes, kurā tiek lietota gan latviešu, gan krievu valoda. 4 bērni pirmsskolu apmeklē pirmo gadu. Vienam bērnam raksturīgas izteiktas uzvedības problēmas, dusmu lēkmes, agresivitāte, noteikumu neievērošana, taču nav veikts medicīniskais novērtējums, kas būtu nepieciešams, jo, vērojot bērna uzvedību ikdienā, šķiet, ka būtu nepieciešams veikt diagnostiku, lai izprastu kāda veida atbalsta pasākumi būtu atbilstošākie, lai palīdzētu bērnam iekļauties pedagoģiskajā vidē.

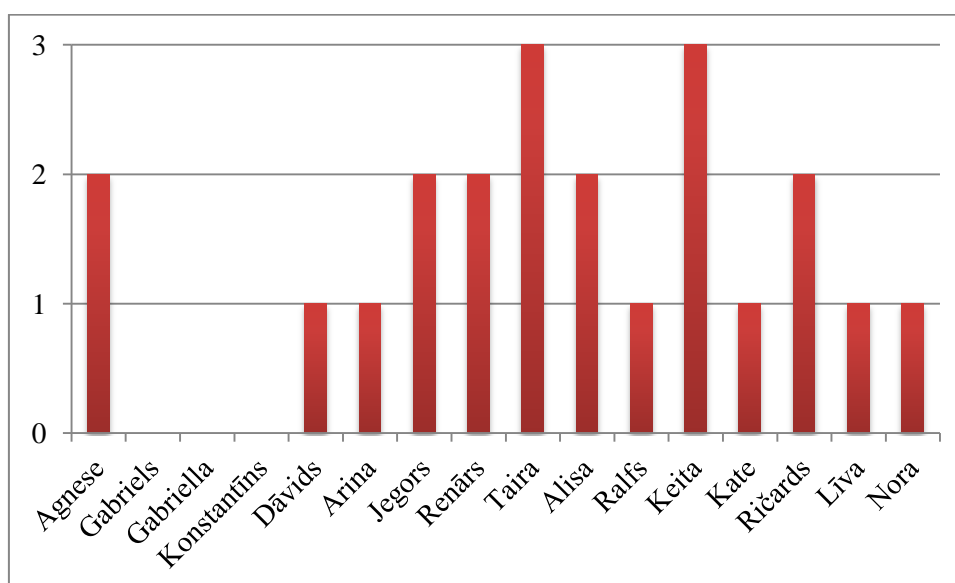
Pētījums tika veikts izmantojot strukturēta novērojuma metodi. Novērošana ir mērķtiecīgs izziņas process, kurā ilgstoši vai atkārtoti vērojot (ko) uzzina, secina, (kam) izseko, (ko) uzmana (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111). Šo metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju, teorētisko pētījumu patiesību un tamlīdzīgi. Pēc novērošanas informācija tiek apkopota, skaidrota un vispārināta (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111). Uzsākot pētījumu tika aizpildīts novērojuma protokols (1. pielikums). Lai novērtētu bērnu uzvedības problēmas, pētījumam tika izvirzīti 11 kritēriji, kas ir aktuāli konkrētās grupas bērniem: 1) grupas noteikumu ignorēšana; 2) skolotājas norādījumu ignorēšana; 3) nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties; 4) kliegšana / draudēšana; 5) citu bērnu aizskaršana / kaušanās; 6) saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"; 7) nelieto pieklājības vārdus (nesveicinās u.c.); 8) aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu); 9) plēš rotaļlietas; 10) nemāk dalīties; 11) dusmu lēkmes. Lai izvērtētu bērnu uzvedības atbilstību noteiktajiem kritērijiem, tika izdalīti 4 vērtējuma līmeņi: 0 - neizpaužas nekad, 1 - var novērot atsevišķās situācijās, 2 - izpaužas bieži (2 - 3 reizes dienā), 3 - izpaužas visās situācijās.

Lai ievērotu objektivitāti, pētījumu veica pirmsskolas izglītības iestādes pirmsskolas skolotāja sadarbībā ar darba autori.

3.2. Pētījuma process

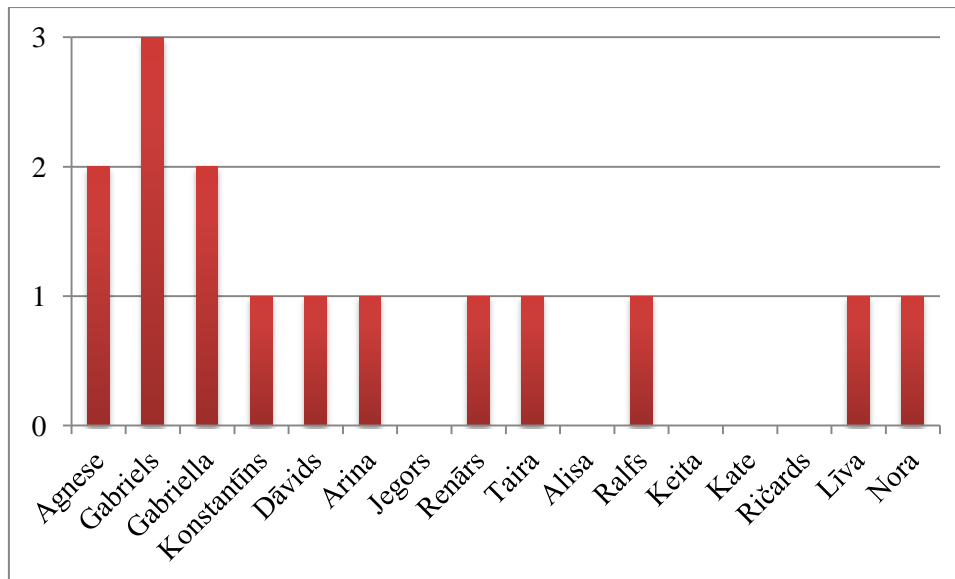
Pētījums kopumā ilga 2,5 mēnešus, no 2016.gada 26.septembra, kad tika veikts pirmais novērojums, izstrādāts ieviešanas plāns un sagatavoti izmantojamie materiāli līdz 2016.gada 16.decembrim, kad tika veikts atkārtots novērojums un izdarīti secinājumi. Novērojumi par bērnu uzvedību tika veikti visas dienas gaitā. Gan sākuma, gan beigu novērošana ilga nedēļu, lai būtu iespējams objektīvāk vērtēt bērnu uzvedības izpausmes.

Uzsākot pētījumu, tika aizpildīts novērojuma protokols (1.pielikums), kurā atspoguļojās, kādas uzvedības problēmas grupā ir visvairāk raksturīgas un to atkārtošanās biežums. Izvērtējot katru kritēriju, darba autore secina, ka visvairāk bērniem raksturīga pieklājības vārdu nelietošana (dažādos atkārtošanās biežumos).

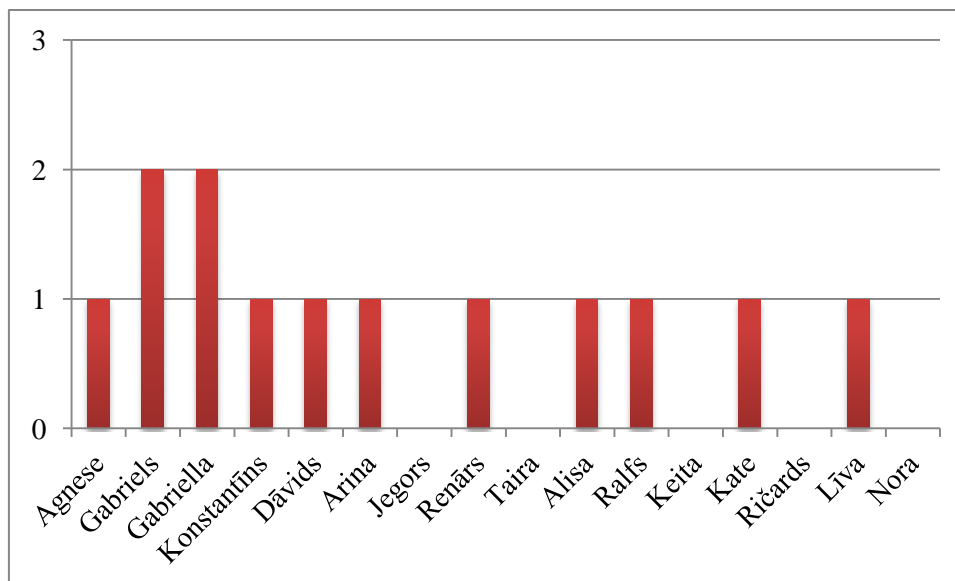
3.1.att. Nelieto pieklājības vārdus

Kā redzams 3.1.attēlā 13 no 16 bērniem raksturīga pieklājības vārdu nelietošana. Pusei bērnu tas nenotiek bieži – 6 bērniem to var novērot tikai atsevišķās situācijās. Taču 5 bērniem raksturīga patstāvīga pieklājības vārdu neizmantošana, savukārt diviem bērniem (Taira un Keita) tas izpaužas bieži - 2 līdz 3 reizes dienā. Grupas bērni biežāk lieto pieklājības vārdus kontaktējoties ar pieaugušajiem. Piemēram, ja skolotāja vai skolotājas palīgs daļa augļus pusdienās, tad skaitliski vairāk bērnu pateiks „paldies” nekā, ja šos augļus dalītu kāds bērns. Pieklājības vārdu lietošana bērnu starpā praktiski nenotiek. Grupas skolotāja pētījuma laikā īpašu uzmanību veltīja tam, lai bērniem veidotu prasmes lietot pieklājības vārdus arī savā starpā, ne tikai kontaktējoties ar pieaugušajiem.

3.2.att. Grupas noteikumu neievērošana

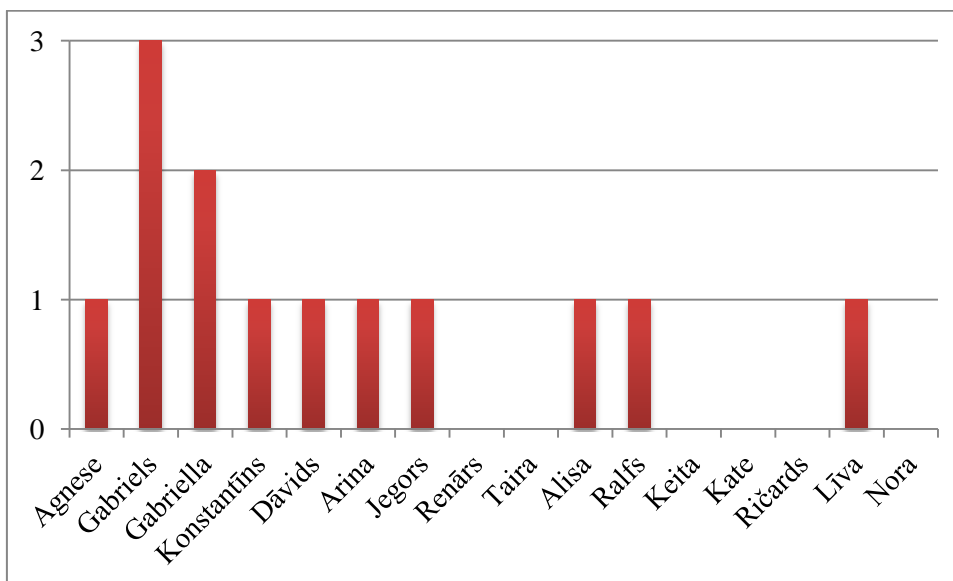
11 no visiem grupas bērniem ir raksturīga grupas noteikumu neievērošana, lai gan lielākajai daļai – 8 bērniem – tas nenotiek bieži un to var novērot tikai dažās situācijās. Savukārt diviem bērniem (Agnese un Gabriella) tas izpaužas bieži, un vienam bērnam (Gabrielam) grupas noteikumu neievērošana izpaužas visās situācijās.

3.3.att. Saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"

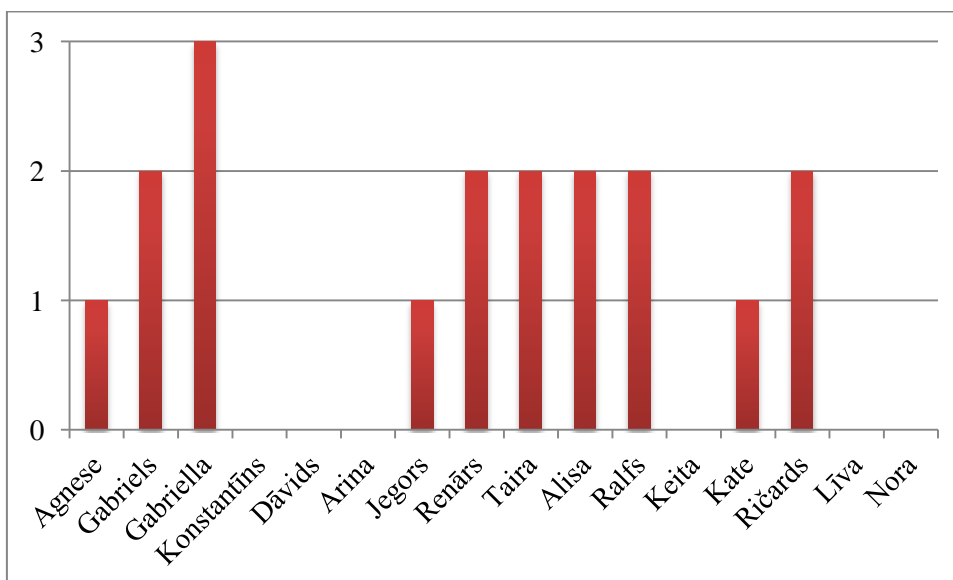
Tāpat 11 no 18 grupas bērniem ir raksturīga vārdu „Nē”, „Negribu”, „Nedarīšu” lietošana. Taču tāpat kā iepriekšējā kritērijā tas lielākajai daļai bērnu neizpaužas bieži. Kā redzams 3.3.attēlā – 9 bērniem to var novērot atsevišķās situācijās, un tikai diviem bērniem tas izpaužas bieži. Šie dati gan nav ļoti satraucoši, jo šis vēl ir vecumposms, kurā bērni cīnās

par savu autonomiju un vēlas pārbaudīt atļautā un neatļautā robežas, tomēr ir svarīgi tam pievērst uzmanību, lai novērstu problēmas vēlākos attīstības posmos.

3.4. att. Skolotājas norādījumu neievērošana

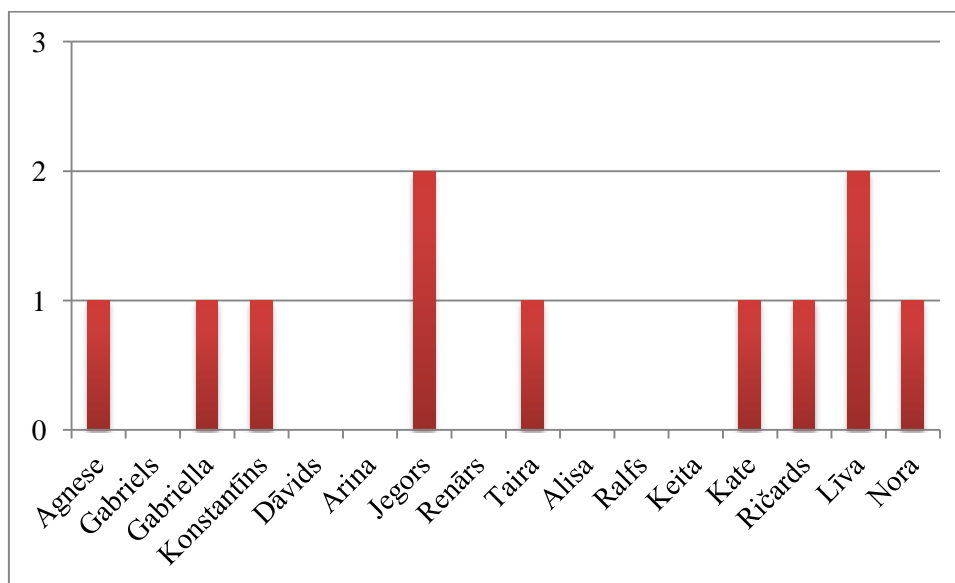
Skolotājas norādījumu neievērošana tika novērota 10 no 16 bērniem. Tikai Gabrielam tas tiek novērots visās situācijās un Gabriellai bieži. Pārējiem 8 bērniem, kam raksturīgs šis kritērijs – tas tiek novērots atsevišķās situācijās.

3.5.att. Nemāk dalīties

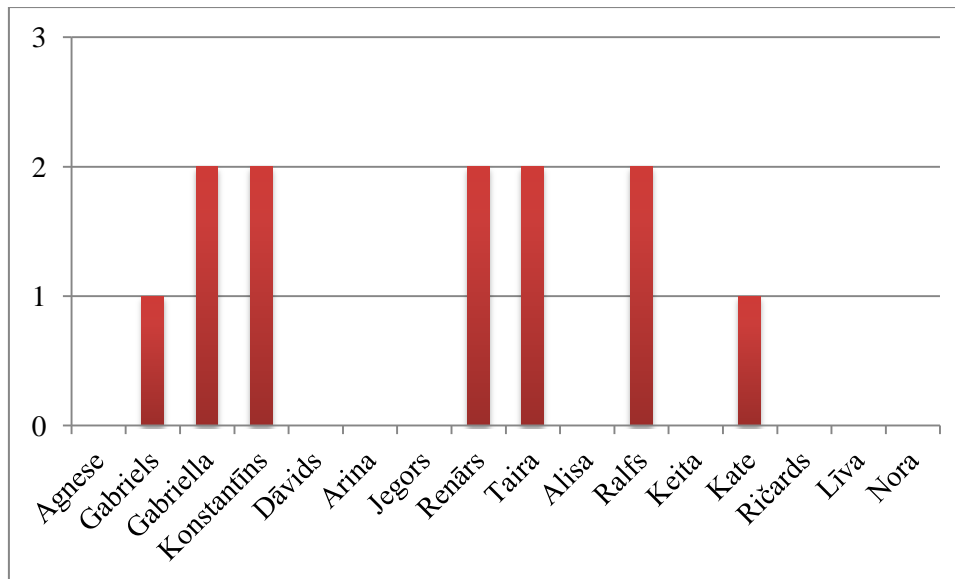
Attēlā 3.5. atspoguļots kritērijs „Nemāk dalīties”. Kā redzams 3.5. attēlā, 6 bērniem no 10, kuriem raksturīgs šis kritērijs – tas tika novērots bieži un vienam bērnam (Gabriels) visās situācijās. 3 bērniem nespēju dalīties var novērot tikai atsevišķās situācijās. Šajā kritērijā ir

izteikts konkrētās uzvedības problēmas atkārtošanās biežums. Grupas skolotāja norāda, ka, lai gan lielākā daļa bērnu ļoti labi zina, kas ir dalīšanās un ka ir jādalās, tomēr grūtības ir to realizēt, kontaktējoties vienam ar otru. Bērni nereti steidzās pie skolotājas, lai norādītu par citiem bērniem, kuri konkrētajā situācijā nav dalījušies. Kaut arī bērniem konkrētajā vecumā šī prasme tikai attīstās, tāpēc nevar izteikt apgalvojumu, ka tas norāda uz nopietnām uzvedības problēmām, tomēr nepieciešams veikt pedagoģisku darbu, lai sekmētu šīs prasmes attīstību.

3.6.att. Aiz sevis nesakopj (rotallietas, drēbes, darba vietu)

Grūtības aiz sevis sakopt rotaļlietas, drēbes, darba vietu (3.6.attēls) ir 9 no visiem grupas bērniem. Biezums nav izteikts. Tikai 2 bērniem to var novērot bieži, pārējiem – tikai atsevišķās situācijās. Lielākajai daļai bērnu bieži ir jāatgādina, ka jāsavāc aiz sevis. Bērniem raksturīgs rotaļāties ar vienu rotaļlietu, tad doties pie citas rotaļlietas un iepriekšējo nenolikt tai paredzētajā vietā. Daļa bērnu lūgumu sakārtot aiz sevis izpilda uzreiz, dažiem tas ir jāatkārto vairākas reizes. Taču grupā ir bērni, kas vienmēr rotaļlietas noliek tām paredzētajās vietās, savas drēbes saliek skapītī un savāc savu darbavietu. Jegoram, kuram šis kritērijs izpaužas visās situācijās, raksturīgs, piemēram, ejot ārā pieiet pie sava skapīša, visas drēbes izmest uz zemes, saģērbties un aiziet, atstājot iekštelpu un citas drēbes uz zemes.

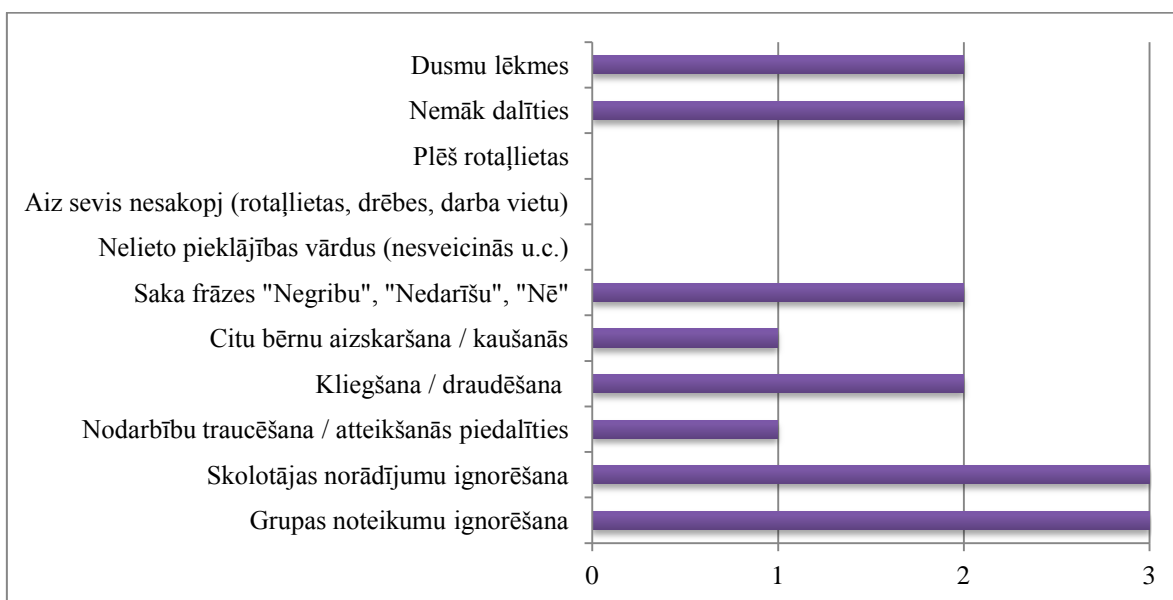
3.7.att. Citu bērnu aizskaršana / kaušanās

Citu bērnu aizskaršana un/vai kaušanās (3.7.attēls) tika novērota 7 grupas bērniem. 5 bērniem – izpaužas bieži, 2 bērniem – atsevišķās situācijās. Interesanti, ka Gabrielam, kuram ir vislielākās uzvedības problēmas grupā, citu bērnu aizskaršana un kaušanās netiek novērota bieži. Viņš ir draudzīgs ar citiem bērniem, zina visiem bērniem vārdus, bieži sauc bērnus mīļvārdiņos. Tajās situācijās, kad Gabriels ir mierīgs, viņam mainās balss tembrs, tas ir sīrsnīgs, kontaktējoties ar citiem bērniem, vai runājot ar kādu rotaļlietu. Kad Gabriels uz kādu situāciju reaģē neatbilstoši (bļauj, trako, mētā priekšmetus) viņš tajā neiesaista citus bērnus. Piemēram, viņš var viens pats guļamistabā uzvesties neatbilstoši (bieži skolotājam nav zināms pēkšņās trakošanas iemesls), aizmest savus apavus, tad nomierināties un pēc brītiņa satraukti jautāt, kur ir viņa apavi, un atkal tā dēļ sākt neatbilstoši uzvesties. Pēc šādām epizodēm Gabriels pēkšņi var aiziet pie kādas rotaļlietas, to samīļot un nomierināties.

Pārējie kritēriji tika novēroti daudz retāk. Nodarbību traucēšanu un atteikšanos tajās piedalīties var novērot tikai atsevišķās situācijās 4 bērniem (Agnesei, Gabrielam, Konstantīnam un Tairai). Arī dusmu lēkmes tika novērotas 4 bērniem – Gabrielam un Gabriellai tas izpaužas bieži, Arinai un Alisai – atsevišķās situācijās. Kliegšana un draudēšana tika novērota tikai Gabrielam, un tas izpaužas bieži, savukārt rotaļlietu plēšana Konstantīnam atsevišķās situācijās.

Analizējot sākotnējo novērošanas protokolu, darba autore pievērsa uzmanību tiem bērniem, kuriem atbilst lielākais skaits kritēriju, kā arī lielākais atkārtotās biežums. Gabrielam atbilst 8 kritēriji, kā arī lielākais uzvedības problēmu atkārtotās biežums grupā (3.8. attēls). Gabrielam vislielākās problēmas ir ar grupas noteikumu un skolotājas norādījumu ievērošanu. Tas izpaužas visās situācijās. Vairākas reizes dienā Gabrielam

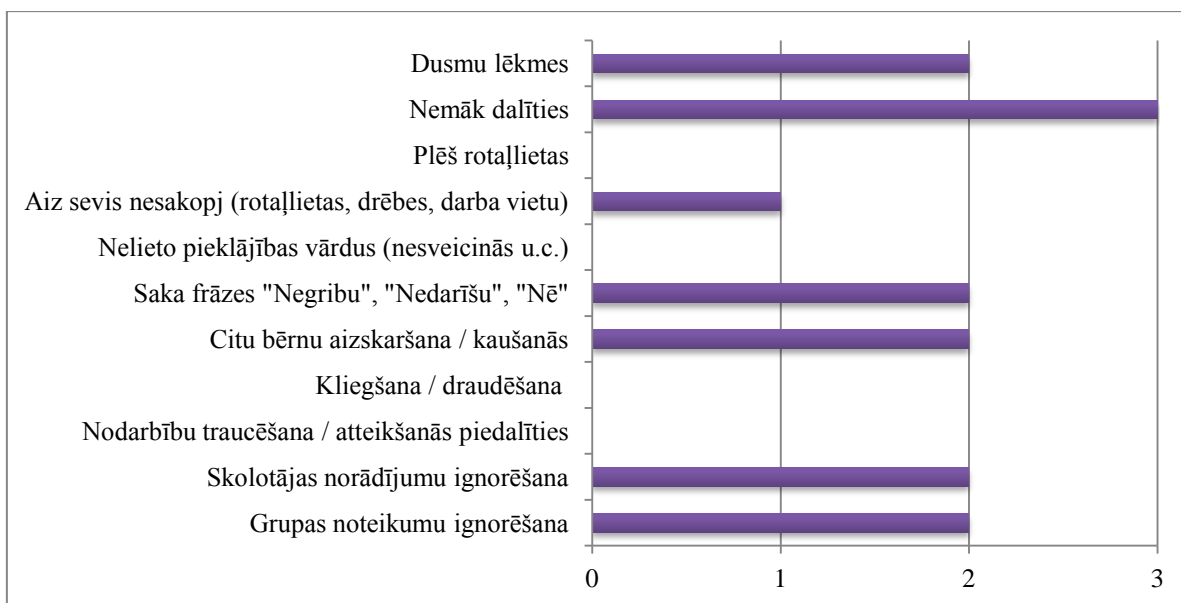
raksturīgas dusmu lēkmes, frāžu „Nē”, „Negribu”, „Nedarīšu” lietošana, kliegšana un draudēšana, kā arī nespēja dalīties ar citiem bērniem. Atsevišķās situācijās Gabrielam var novērot citu bērnu aizskaršanu un kaušanos, kā arī nodarbību traucēšanu un atteikšanos tajās piedalīties. Gabriels pirmsskolas izglītības iestādī apmeklē pirmo gadu. Gabriela uzvedība ir labāka, ja viņš ir viens ar skolotāju vai skolotājas palīgu. Piemēram, ejot ārā, viņš atsakās ģērbties un tāpēc var sākt uzvesties neatbilstoši, taču, kad visi bērni ar skolotāju ir izgājuši ārā, viņš nomierinās un kopā ar skolotājas palīgu saģērbjas. Paliekot viens ar skolotāju vai skolotājas palīgu viņš var kļūt mīļš, balss tembrs var izmainīties, kļūt neraksturīgi mierīgs. Bieži viņš it kā pilda visus norādījumus, taču viņš pēkšņi bez acīm redzama iemesla var sākt uzvesties neatbilstoši. Citi bērni no Gabriela un viņa uzvedības baidās. Gabriela apetīte ir ļoti laba, gulēt viņš dodas labprāt, taču problēmas ir ar ģērbšanos (piemēram, viņš pēkšņi var sākt bļaut, ka ģērbs nost bikses, bet to nedara un turpina bļaut).

3.8.att. Gabriels

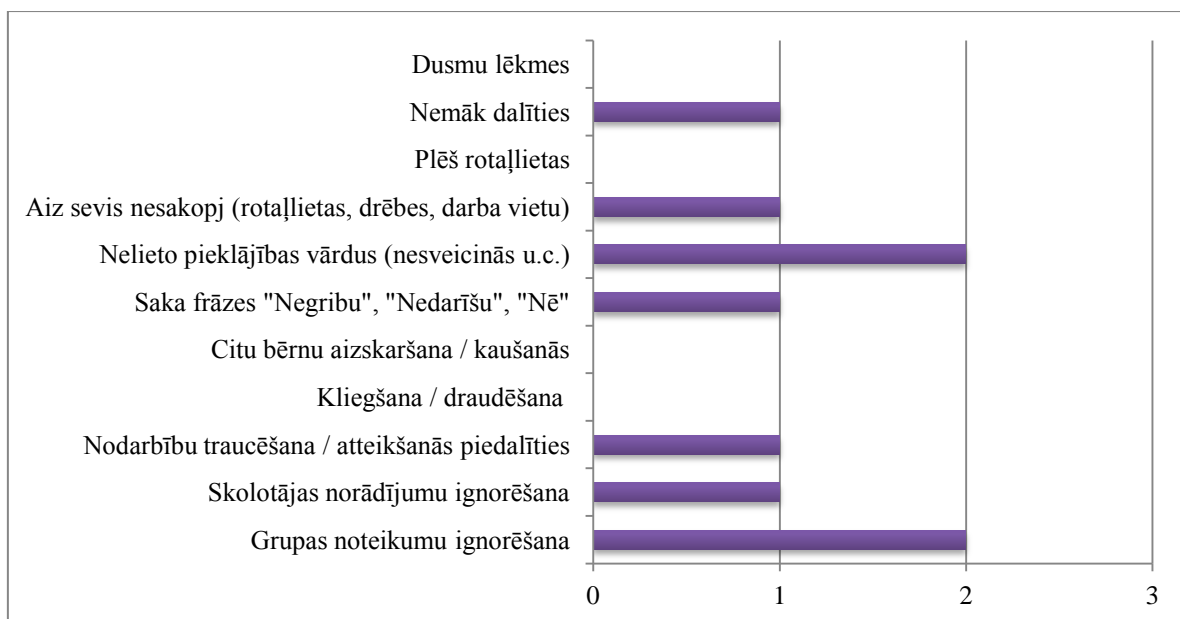
Otrs lielākais kritēriju skaits (7 kritēriji) un atkārtotā biežums grupā atbilst Gabriellai (3.9.attēls). Gabriellai vairākas reizes dienā tiek novērotas neprasme dalīties ar citiem bērniem. Dusmu lēkmes, frāžu „Nē”, „Negribu”, „Nedarīšu” lietošana, citu bērnu aizskaršana, skolotājas norādījumu un grupas noteikumu ignorēšana izpaužas bieži. Savukārt atsevišķās situācijās var novērot to, ka Gabriella aiz sevis nesakopj rotaļlietas, drēbes, savu darbavietu. Skolotāja Gabriellu raksturo kā ļoti aktīvu un atvērtu bērnu. Ienākot grupā viņa labprāt sveicinās, ir labā garastāvoklī un nekad nesatraucas par to, ka vecāki dodas prom. Taču Gabriellai ir problēmas kontaktēties ar citiem bērniem un pieaugušajiem tāpēc, ka viņa vienmēr vēlas būt pirmā, vienmēr vēlas visur piedalīties, neskatoties uz to, ka, piemēram, ar

konkrēto rotaļlietu kāds jau spēlējās. Grūtības rada dalīšanās ar citiem un savas kārtas gaidīšana. Un tad, ja viņas vēlmes netiek pildītas, meitene sāk uzvesties neatbilstoši. Šajās situācijās ir ļoti grūti pievērst viņas uzmanību un nomierināt viņu. Gabriella savā runā izmanto trīs valodas – latviešu, krievu un angļu – vienā teikumā izmantojot visas trīs. Lai gan abi vecāki ir latvieši. Visas lietas sauc sieviešu dzimtē.

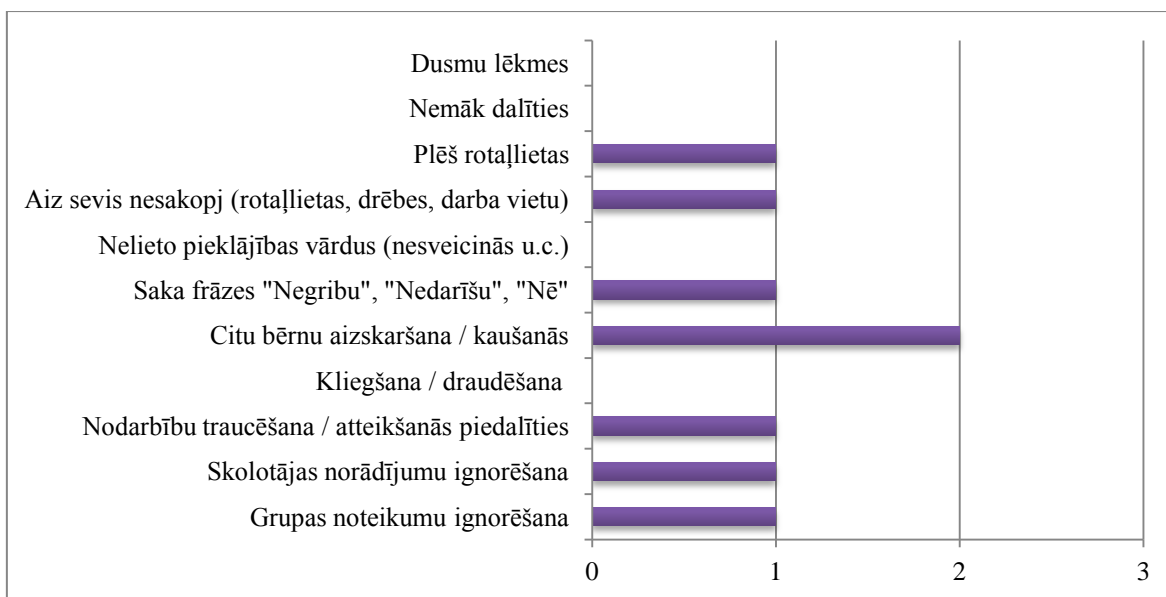
3.9.att. Gabriella

Agnesei atbilst 7 kritēriji, taču uzvedības problēmu atkārtošanās biežums nav tik liels kā Gabriellai (3.10.attēls). Bieži tiek novērota pieklājības vārdu nelietošana un grupas noteikumu ignorēšana, taču tikai atsevišķās situācijās nespēja dalīties, nesakopšana aiz sevis, frāžu „Nē”, „Negribu”, „Nedarīšu” lietošana, nodarbību traucēšana un skolotājas norādījumu ignorēšana. Agnesei neatbilstošā uzvedība visbiežāk izpaužas neko nerunājot, neļaujot, neraudot. Piemēram, ja viņa neģērbjas, tad neko nesaka, vienkārši to nedara. Kad viņa seko skolotājas norādījumiem, tad bieži to dara ietiepīgi un negribīgi. Sejas izteiksme bieži pauž dusmas. Bieži nevēlas ēst, ignorē skolotājas norādījumus, atsakās piedalīties aktivitātēs, nodarbībās, atrodas tualetē vai guļamistabā tik ilgi, lai paliktu pēdējā. No rīta grupā ienāk nesveicinoties, neizrādot nekādas emocijas. Viņas neatbilstošā uzvedība ikdienā ir ļoti neuzkrītoša, jo tas viss notiek klusējot. Ar citiem bērniem Agnese komunicē labi. Agnese pirmsskolu apmeklē jau vairākus gadus.

3.10.att. Agnese

Līdzīgi situācija ir Konstantīnam (3.11.attels). Viņam tika novēroti 7 kritēriji, taču ar mazāku atkārtošanās biežumu. Tikai citu bērnu aizskaršana un kaušanās tiek novērota bieži, savukārt rotaļlietu plēšana, nesakopšana aiz sevis, frāžu „Nē”, „Negribu”, „Nedarīšu” lietošana, nodarbību traucēšana vai atteikšanās tajās piedalīties, skolotājas norādījumu un grupas noteikumu ignorēšana tiek novērota atsevišķās situācijās. Savukārt, pieklājības vārdu lietošana Konstantīnam ir ļoti izteikta (komunikācijā ar pieaugušajiem), viņš katru rītu sasveicinās, katru vakaru atvadās, bieži atvainojas, ja, piemēram, nejauši uzgrūžas skolotājai. Labi ēd, galda kultūra ir teicama. Komunikācijā ar citiem bērniem bieži izraisa konfliktus, mēģina atņemt rotaļlietas, grūstās. Uz skolotājas norādījumiem nereti reaģē noraidoši – negribu, nedarīšu – lai gan zina visus noteikumus un rutīnas. Vienīgajam no grupas bērniem atbilst kritērijs – plēš rotaļlietas.

3.11.att. Konstantīns.

Pētījuma sākumā darba autore izstrādāja un iepazīstināja pirmsskolas skolotāju ar pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanas plānu (2.pielikums), iepazīstināja pirmsskolas skolotāju ar veikto analīzi par pozitīvās disciplīnas stratēģijām, kā arī izgatavoja metodiskos materiālus balstoties uz Dž.Nelsenas izstrādātajiem ieteikumiem, ko izmantot ikdienas darbā pozitīvās disciplīnas stratēģijas ieviešanā.

Darba autore sadarbībā ar pirmsskolas skolotāju izgatavoja sekojošus metodiskos materiālus:

1. „*Dusmu izvēļu rats*” (3.pielikums). Dusmu izvēļu rats tika izgatavots, lai iemācītu bērnam, ka no savām dusmām var atbrīvoties neizmantojot vardarbību, bļaušanu vai raudāšanu. Sadarbībā ar pirmsskolas skolotāju un, ņemot vērā viņas ieteikumus, dusmu izvēļu ratā tika izveidotas vairākas sadaļas, no kurām vajadzības gadījumā bērns varēja izvēlēties sev vēlamāko: uzzīmēt savas izjūtas; izmantot roku lelli, lai izpaustu savas izjūtas; darboties ar kinētiskajām smiltīm; rotaļāties ar olām (īpaša rotaļlieta); vērot degu peles (pirmsskolas gaitenī atrodas liels būris ar degu pelēm un to vērošana vienmēr nomierina bērnus); iet sameklēt pirmsskolas kaķi un to vērot; klausīties mūziku un dejot; doties uz pārdomu stūrīti.
2. *Ikdienas darbu kartiņas* (4.pielikums). Kartiņās tiek attēloti ikdienas darbi, kas veicami grupā. To skaits ir atbilstoši bērnu skaitam grupā, lai visiem šīs kartiņas būtu iespējams izmantot. Tika izveidotas 17 pienākumu kartiņas: palīdzēt salocīt salvetes, slaucīt kādu no grupas telpām, sakārtot leļļu stūrīti, palīdzēt pastaigas laikā (2 gab.),

- pirms ēdienreizes novietot uz galdiem karotes un dakšiņas, palīdzēt saklāt gultas (2 gab.), sakārtot grāmatplauktu, palīdzēt kādam grupas biedram viņa pienākumu veikšanā, pirms ēdienreizes novietot uz galdiem šķīvjus un krūzītes, pirms ēdienreizes izdalīt maizi, apliet telpaugus, palīdzēt auklītei atnest ēdienu no virtuves, izdalīt ikdienas pienu, sakārtot automobiļu plauktu.
3. *Emociju kartiņas* (5.pielikums). Ja bērnam ir grūtības savas izjūtas identificēt, tam var piedāvāt iepriekš sagatavotās emociju kartiņas – attēlus ar sejas izteiksmēm, kuras pauž dažādas izjūtas un jautāt vai viņš var sameklēt atbilstošu sejiņu. Pārrunāt bērna izjūtas, ļaut viņam saprast, ko viņš jūt un kāpēc tā ir noticis. Tika izveidotas sekojošu emociju sejas kartiņas: priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, nobijies, kautrīgs, noguris, pārsteigts. Ja bērns neatrod savām emocijām atbilstošu kartiņu, skolotāja piedāvāja tās aprakstīt un uzzīmēt.
 4. *Ikdienas rutīnu secības kartiņas* (6.pielikums). Ikdienas rutīnu secības kartiņas attēlo ikdienas rutīnu secību: gatavošanās pastaigai, gatavošanās ēdienreizei un gatavošanās diendusai. Šīs kartiņas bērnam palīdz labāk apgūt un iegaumēt ikdienas rutīnas pirmsskolā. Ja bērns nevēlas veikt kādu darbību, vai ir apjucis un nesaprot, kas būtu jādara, skolotāja pajautāja, kas nākošais ir attēlots kartiņās, kas tagad ir jādara nevis strikti pateica, kas tagad būtu jādara. Tika izgatavoti trīs ikdienas rutīnu secību attēli: gatavošanās pastaigai, gatavošanās ēdienreizei un gatavošanās diendusai. Attēlos par gatavošanos ēdienreizei tika attēlotas sekojošas darbības: rotaļlietu sakārtošana, roku nomazgāšana, ēdienreize,. Attēlos par gatavošanos diendusai tika attēlota ēdienreize, tualetes apmeklējums, roku nomazgāšana, zobu izmazgāšana, noģērbšanās/drēbju sakārtošana uz krēsliņa, došanās uz gultām, pasakas noklausīšanās. Savukārt attēlos par gatavošanos pastaigai tika atspoguļota rotaļlietu sakārtošana, tualetes apmeklēšana, roku mazgāšana, ģērbšanās, sadošanās rokās pa pāriem, rotaļāšanās ārā, došanās atpakaļ sadodoties rokās pa pāriem, drēbju sakārtošana skapītī, tualetes apmeklējums, roku mazgāšana. Visi attēli tika novietoti grupas telpās vietās, kur bērni tās var labi redzēt.
 5. *„Aktivitāšu izvēļu rats”* (7.pielikums). Līdzīgi kā „Dusmu izvēļu rats”, „Aktivitāšu izvēļu ratā” ir attēlotas dažādas darbības, aktivitātes, uzvedība kā alternatīvas. Piemēram, ja bērni nevar sadalīt kādu rotaļlietu (vai citu strīdu un problēmu gadījumā), pedagogs piedāvā viņiem aktivitāšu izvēļu ratā sameklēt problēmas iespējamo atrisinājumu – „atvainojies”, „izvēlies citu rotaļlietu”, „dalies”, „pastāsti, ko tu vēlies”, „dodies uz atpūtas stūrīti”, „lūdz palīdzību”, „esi pacietīgs”, „esi

draudzīgs”, „mēģini vēlreiz” (piemēram, ja bērnam kaut kas neizdodas un tas ir izraisījis dusmas vai kādu nevēlamu uzvedību). Ja konkrētajai situācijai neatbilda neviena no rata izvēlēm, skolotāja ar bērnu pārrunāja citus risinājumus.

Tāpat grupas telpā tika izveidots pārdomu stūrītis, kas šajā gadījumā atradās pie skolotājas galda grupas telpā (skolotāju galds grupas telpā ir mazais bērnu galds ar bērnu krēsliem). Šī vieta ikdienā bērniem ļoti patīk un atrasties šajā vietā bērnam liekas kā pagodinājums. Pārdomu stūrītī bērns varēja darboties ar izvēlēto aktivitāti no izvēļu ratiem, zīmēt, spēlēt ar savu mīļmantiņu vai vienkārši sēdēt un atpūsties. Ikdienas darbā skolotāja izmantoja arī virtuves taimerī. Situācijās, kad bērni strīdas par kādas rotaļlietas izmantošanu, skolotāja uzstādīja ilgumu, cik ilgi katrs bērns var izmantot rotaļlietu.

Atbilstoši pozitīvas disciplīnas stratēģiju ieviešanas plānam skolotāja iepazīstināja bērnus ar dažādiem jēdzieniem (emocijas, dusmas, izjūtas, dalīšanās, atvainošanās) un emocijām (priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, nobijies, kautrīgs, noguris, pārsteigts), izmantojot pārrunas, pasakas, rotaļas, lomu spēles, izgatavotos metodiskos materiālus.

Īstenojot pozitīvās disciplīnas stratēģijas, grupas skolotāja savā darbā ar bērniem izmantoja arī ieteikumus pedagoga darbībai ikdienā, kas atspoguļoti pozitīvas disciplīnas stratēģiju ieviešanas plānā. Bieži izmantoja iedrošinājumu, sekmējot bērnos piederības izjūtu, varēšanas izjūtu, attīstot dzīves prasmes un sekmējot sociālās intereses attīstību. Tāpat skolotāja izmantoja aktīvo klausīšanos, „Kas” un „Kā” jautājumu uzdošanu un emociju kartiņas, veicinot bērnu prasmes aprakstīt savas izjūtas, spēt tas atpazīt un formulēt.

Pētījuma gaitā skolotāja un darba autore novēroja to, ka izstrādātie materiāli bērnus ļoti ieinteresēja. Skolotāja uzsvēra to, ka ne tikai meitenēm interesēja šīs aktivitātes, bet vienlīdz arī zēniem. Ikdienas darbu kartiņas bija iecienītas visu bērnu vidū. Kopš ikdienas darbu kartiņas tika izveidotas, katru rītu bērni ar nepacietību gaidīja, kad tās tiks dalītas. Aktīvākas bija meitenes, kuras varēja arī sastrīdēties par to, kura kādu darbu konkrētajā dienā veiks. Gabriellai nereti radās problēmas ar to, ka viņa grib darīt vairākus darbus vai sākumā būt apmierinātai ar savu pienākumu, bet pēc brīža jau vēlēties citu. Gabriels nekad nevienam pienākuma nepieteicās pats, taču, ja skolotāja iedeva kartiņu, tad labprāt pildīja šo pienākumu. Bija redzams, ka viņam patīk darbu veikšana un atbildības izjūta, ko rada šis pienākums. Vislabāk viņš jutās izdalot bērniem maizi vai augļus. Sejā bija lasāms lepnums par savu darbu. Ikdienas darbu kartiņas bērniem radīja acīmredzamu piederības un vajadzības izjūtu. Lai gan iepriekš bērni arī palīdzēja skolotājai un skolotājas palīgam, taču šī konkrētā kartiņu iedošana katram bērnam, piešķīra svarīgāku nozīmi veicamajam darbam un radīja lielāku atbildības izjūtu par veicamo darbu.

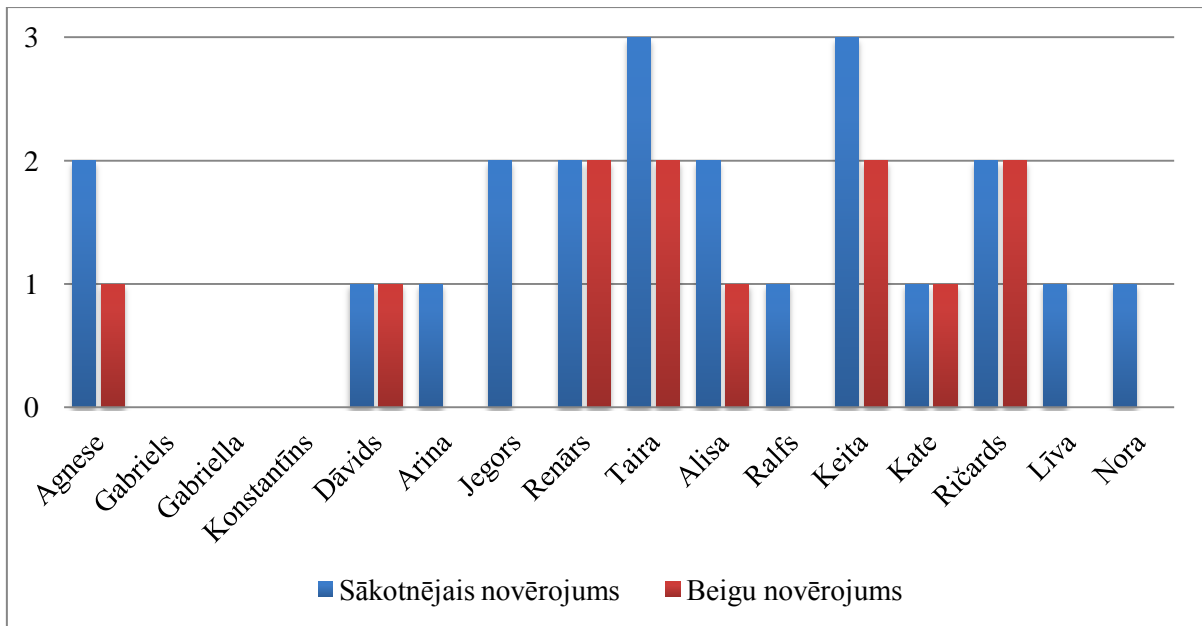
Lai gan ikdienas rutīnas bērniem ir zināmas, ikdienas rutīnu secības kartiņas skolotājam noderēja kā pamudinājums, kā uzmanības pievēršana konkrētajai darbībai vai kā uzmanības novēršana no apkārtējiem traucējumiem. Atsevišķās situācijās skolotāja lūdza kādam no bērniem pastāstīt, kas seko nākamais. Tas pievērsa arī pārējo bērna uzmanību veicamajai darbībai. Vienīgais bērns, kas nereaģēja uz ikdienas rutīnu secības kartiņām, bija Gabriels.

Dusmu izvēļu rats bija viegli izmantojams un lielākoties pildīja savu uzdevumu. Grūtības darboties bija tikai ar Gabrielu. Jo viņa uzmanību ir ļoti grūti novērst, ja sākusies neatbilstoša uzvedība. Pārējiem bērniem ļoti patika izmantot rata piedāvātās izvēles. Gabriellas uzmanību bija viegli piesaistīt, izmantojot dusmu izvēles ratu, bet Gabriella nereti traucēja skolotājas darbam ar citiem bērniem, jo arī viņa uzreiz gribēja veikt tās darbību, ko cits bērns ir izvēlējis. Skolotājam grūtāk bija darboties ar aktivitāšu izvēles ratu. Bērniem prasīja ilgāku laiku saprast un izvēlēties atbilstošāko situācijas risinājumu, izmantojot rata izvēles. Kā arī grūtības radīja izvēles izpildīšana. Piemēram, skolotāja ar bērnu vienojās, ka risinājums situācijai ir dalīšanās, bet, kad tas jāizpilda, bērns to tomēr negrib darīt. Konstantīns visus aktivitāšu izvēles rata piedāvājumus uztvēra kā sodu viņam, nevis situācijas risinājumu. Agnesei labprāt darbojās ar visiem materiāliem un aktivitātēm.

3.3. Pētījuma rezultāti

Analizējot sākuma novērojuma un beigu novērojuma datus (8.pielikums), darba autore pievērsa uzmanību izmaiņām kritērijos un to atkārtošanās biežumā, kā arī analizēja to bērnu uzvedības izpausmju izmaiņas, kuriem sākotnējā novērošanas protokolā bija vislielākais atbilstošo kritēriju skaits.

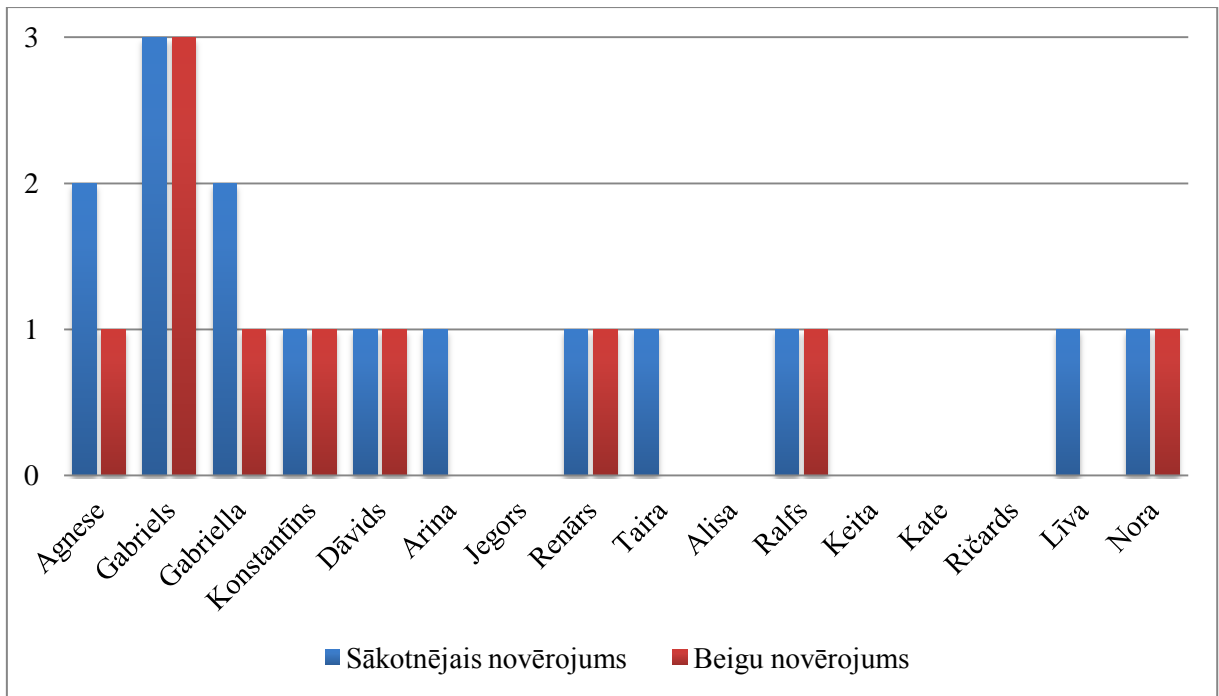
Izvērtējot katru kritēriju sākotnējā novērošanas protokolā, darba autore secināja, ka visvairāk bērniem raksturīga pieklājības vārdu nelietošana (dažādos atkārtošanās biežumos). Veicot beigu novērtējuma protokola analīzi, darba autore secina, ka kritērijs „Nelieto pieklājības frāzes” raksturīgs 9 bērniem, sākotnējo 13 bērnu vietā.

3.12.att. Nelieto pieklājības vārdus

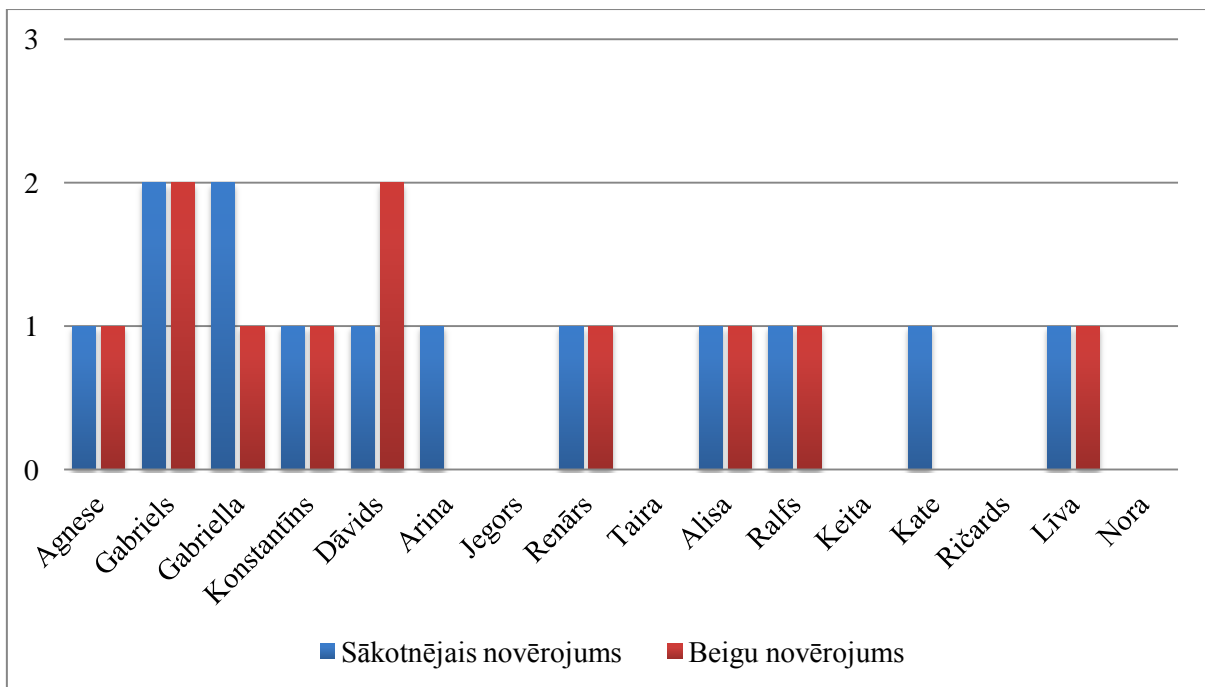
Kā redzams 3.12. attēlā vairākiem bērniem ir samazinājies kritērija atkārtotā biežums vai kritērijs vairs nav attiecināms – diviem bērniem (Taira, Kate) kritērijs ir novērojams bieži (2 – 3 reizes dienā), iepriekš tas izpaudās visās situācijās; Agnesei un Alisai kritērijs novērojams atsevišķās situācijās (iepriekš – izpaudās bieži); savukārt pieciem bērniem (Nora, Arina, Jegors, Ralfs un Līva) šis kritērijs vairs nav novērojams. Situācija palikusi nemainīga 4 grupas bērniem – Davidam, Renāram, Katei un Ričardam.

Nākošie visbiežāk novērotie kritēriji sākotnējā novērojumā bija grupas noteikumu ignorēšana un vārdu „Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu” lietošana – abos gadījumos bija novērojams 11 grupas bērniem. Analizējot beigu novērojuma protokolu, darba autore secina, ka šis kritērijs izpaužas attiecīgi 8 un 9 bērniem. Ir notikusi situācija uzlabošanās. Attēlā 3.13. redzams, ka kritērija „Grupas noteikumu ignorēšana” atkārtotā biežums ir samazinājies vai vairs nav novērojams 5 bērniem – diviem bērniem tas ir novērojams atsevišķās situācijās (iepriekš izpaudās bieži), trīs bērniem vairs neizpaužas (iepriekš izpaudās atsevišķās situācijās). Uzvedība nav uzlabojusies 6 bērniem – Gabrielam, Norai, Konstantīnam, Davidam, Renāram un Ralfam.

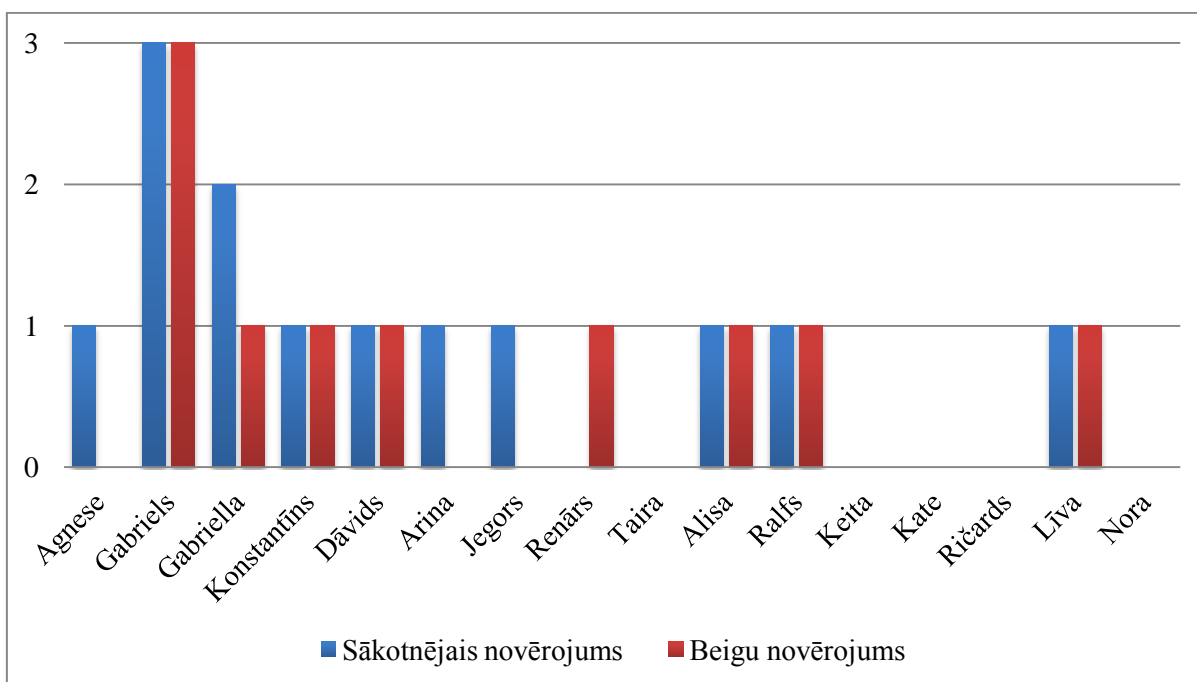
3.13.att. Grupas noteikumu ignorēšana

Savukārt vārdu „Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu” lietošana mazāk ir novērojama (izpaužas atsevišķās situācijās) vienam bērnam – Gabriellai (3.14.attēls). Diviem bērniem (Kate un Arina) šis kritērijs vairs nav novērojams, taču Davidam šis kritērijs ir novērojams biežāk nekā tas bija sākotnējā novērojuma laikā (iepriekš tas izpaudās tikai atsevišķās situācijās). Savukārt 7 bērniem situācija nav mainījies kopš sākotnējā novērojuma veikšanas.

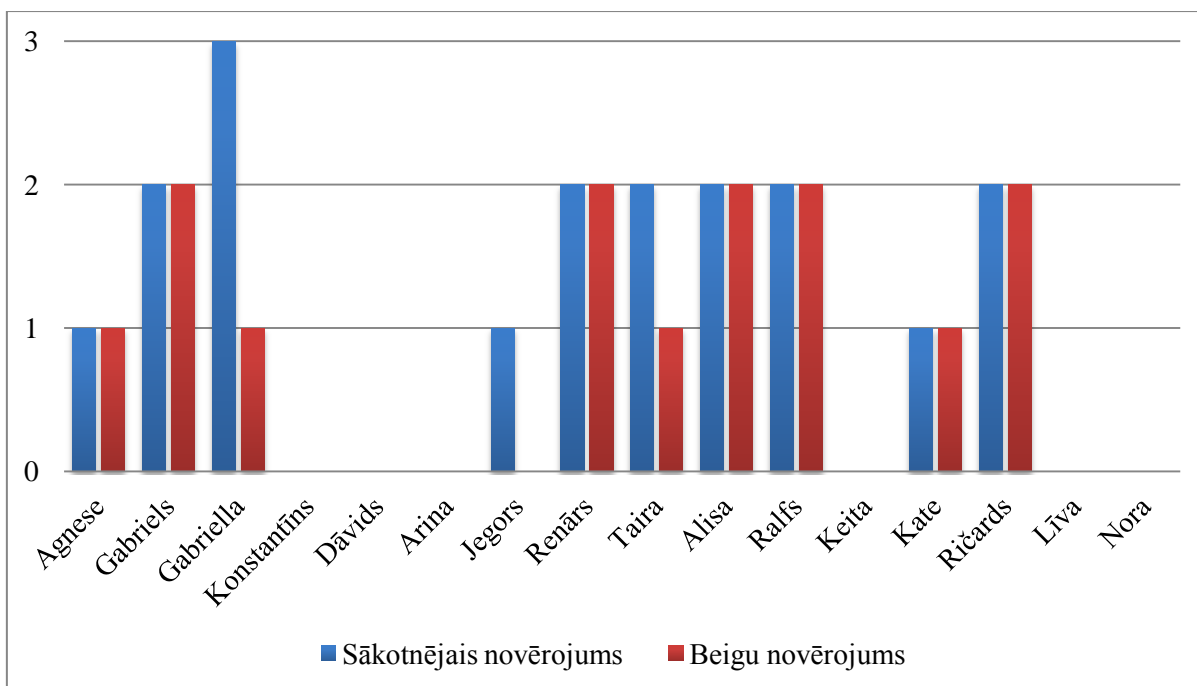
3.14.att. Saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"

Kritēriji „Skolotājas norādījumu ignorēšana” un „Nemāk dalīties” sākotnējā novērojuma laikā tika konstatēti 10 bērniem. Beigu novērojuma protokols liecina, ka situācija ir nedaudz uzlabojusies – skolotājas noteikumu neievērošana atbilst 8 bērniem, taču 9 bērniem vēl joprojām problēmas sagādā dalīšanās. Attēlā 3.15. redzams, ka kritērijā „Skolotājas norādījumu ignorēšana” atkārtotāšanās biežums ir samazinājies 1 bērnam, 4 bērniem tas vairs nav novērojams, 6 bērniem situācija ir palikusi nemainīga, savukārt vienam bērnam, kuram iepriekš šis kritērijs nebija novērojams, skolotājas norādījumu ignorēšana tagad ir novērojama atsevišķās situācijās.

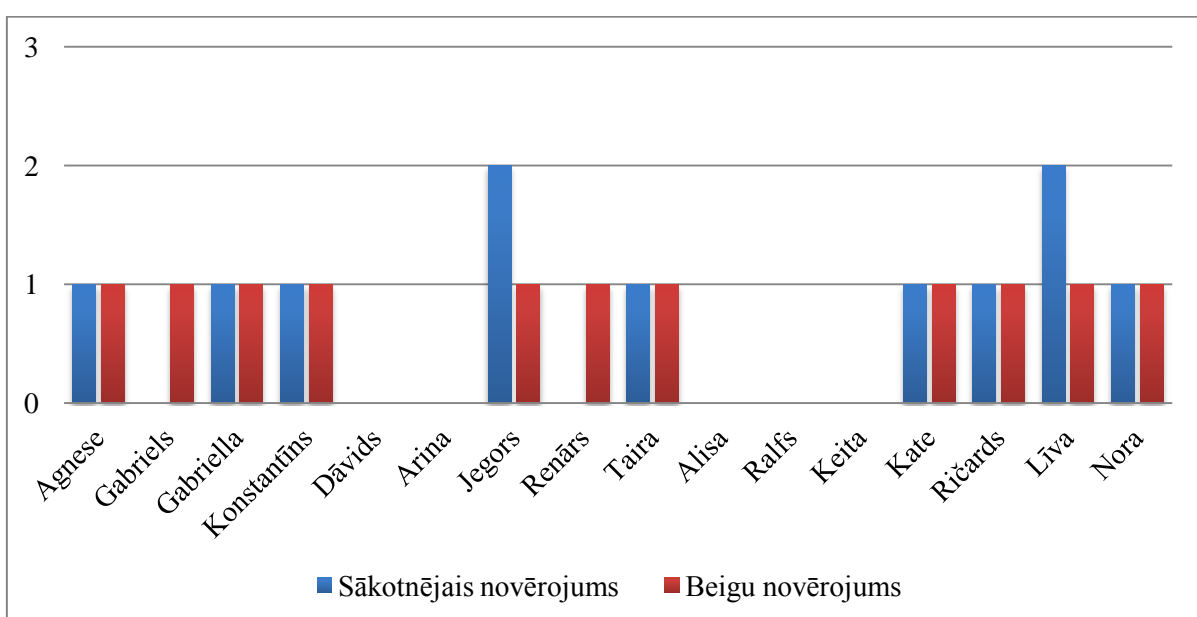
3.15.att. Skolotājas norādījumu ignorēšana

Beigu novērojama protokols liecina, ka problēmas grupā vēl joprojām ir ar spēju dalīties (3.16.attēls). Tikai diviem bērniem ir novērojams kritērija atkārtotāšanās biežuma samazinājums un vienam bērnam šis kritērijs vairs nav novērojams. 7 bērniem situācija nav mainījusies – vēl joprojām 5 bērniem kritērijs izpaužas bieži un 2 bērniem – atsevišķās situācijās. Taču jāatceras, ka nemācēšana dalīties ir viena no šī vecumposma attīstības īpatnībām un skolotājam jāturpina strādāt, lai šo prasmi attīstītu.

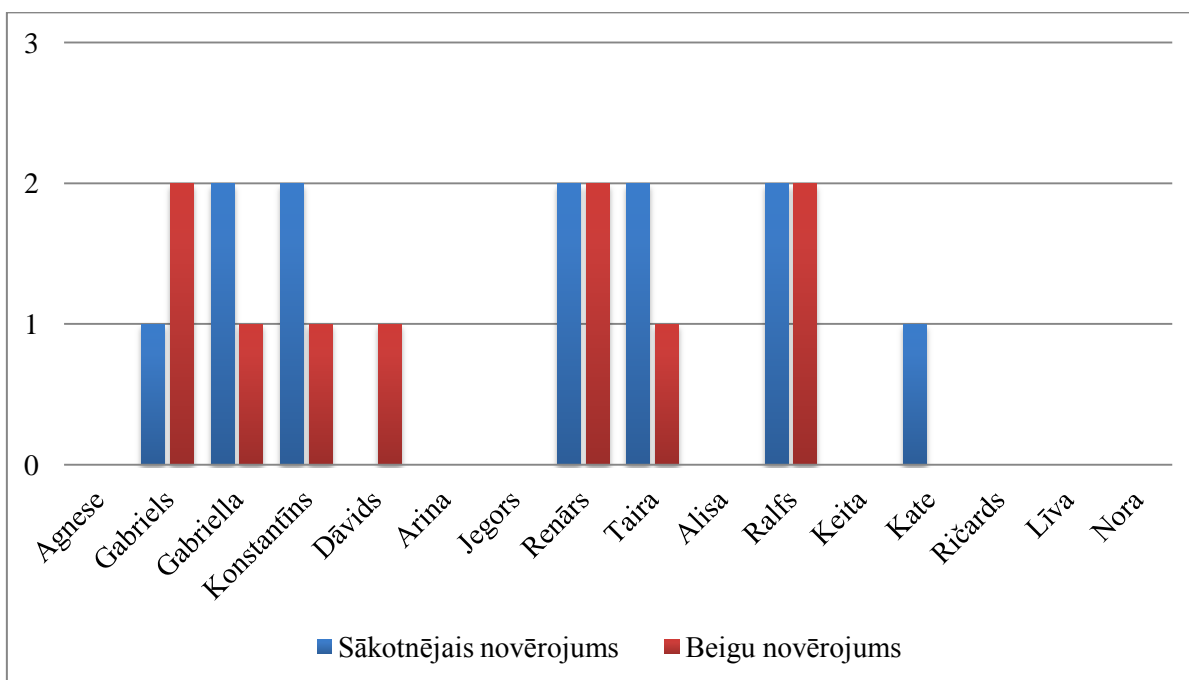
3.16.att. Nemāk dalīties

Analizējot beigu novērojuma protokolu, darba autore ievēroja, ka kritērijā „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)” ir novērojama situācijas pasliktināšanās. Sākotnējā novērojuma laikā šis kritērijs izpaudās 9 bērniem, taču beigu novērojuma laikā jau 11 bērniem (3.17.attēls). Bet jāpiezīmē, ka atkārtotānos biežums šajā kritērijā nav liels. Jo, lai gan situācija ir palikusi nemainīga 7 bērniem un 2 bērniem tā ir pasliktinājusies, tomēr šis kritērijs visiem šiem bērniem ir novērojams tikai atsevišķās situācijās. Savukārt diviem bērniem iepriekš nesakopšana aiz sevis bija raksturīga bieži, pēc beigu novērojuma – tikai atsevišķās situācijās.

3.17.att. Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)

3.18.attēlā atspoguļotas kritēja „Citu bērnu aizskaršana / kaušanās” izmaiņas. Lai gan skaitliski šis kritērijs novērojams 7 bērniem, tāpat kā sākotnējā novērojuma laikā, tomēr ir redzamas pozitīvas izmaiņas atkārtotās biežumā – 3 bērniem šis kritērijs izpaužas vairs tikai atsevišķās situācijā un vienam bērnam tas vairs nav novērojams. Savukārt 2 bērniem situācija ir palikusi nemainīga – citu bērnu aizskaršana novērojama bieži un vienam bērnam šis kritērijs tagad novērojams bieži, lai gan iepriekš tas izpaudās tikai atsevišķās situācijās.

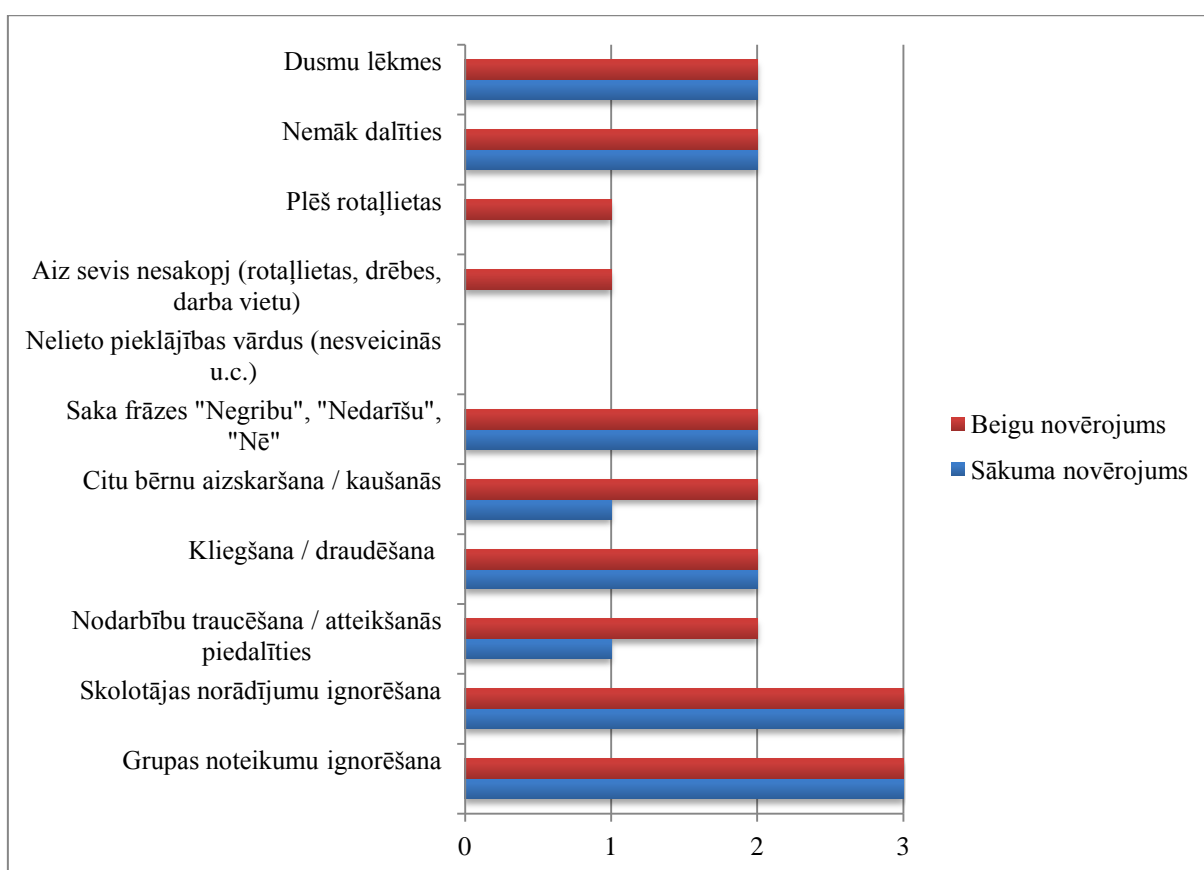
3.18.att. Citu bērnu aizskaršana / kaušanās

Analizējot pārējos kritērijus, kuri sākotnējā novērojumā izpaudās daudz retāk, darba autore secina, ka situācija ir nedaudz uzlabojusies kritērijos „Nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties” un „Dusmu lēkmes”. Salīdzinot sākotnējos novērojuma rezultātus un beigu novērojuma rezultātus, redzams, ka vēl joprojām nodarbību traucēšana vai atteikšanās tajās piedalīties tiek atsevišķās situācijās novērota Agnesei, Konstantīnam un Tairai iepriekš tas izpaudās atsevišķās situācijās, bet tagad vairs nav novērojams; Gabrielam un Gabriellai atkārtotās biežums ir palielinājies – attiecīgi izpaužas bieži un izpaužas atsevišķās situācijās. Dusmu lēkmes beigu novērojuma laikā izpaudās 3 bērniem – Gabrielam atkārtotās biežums palika nemainīgs (izpaužas bieži), Gabriellai atkārtotās biežums samazinājās (izpaužas atsevišķās situācijās, bet Renāram izpaužas atsevišķās situācijās, lai gan iepriekš šis kritērijs viņam nebija novērojams. Diviem bērniem dusmu lēkmes vairs nav novērojamas (iepriekš tās tika novērotas atsevišķās situācijās). Kritērijā „Plēš rotaļlietas” situācija ir pasliktinājusies. Kritērijs ir raksturīgs 3 bērniem, iepriekš tikai vienam. Gabrielam un Renāram iepriekš šis kritērijs neizpaudās, taču tagad rotaļlietu plēšana ir novērojama

atsevišķās situācijās, savukārt Konstantīnam rotaļlietu plēšanu turpina novērot atsevišķās situācijās. Visbeidzot kliegšanu un draudēšanu turpina novērot vienam bērnam – Gabrielam – vismaz 2 – 3 reizes dienā (parasti pat biežāk).

Analizējot nevēlamās uzvedības izpausmes un to atkārtošanās biežumu bērniem, kuriem sākotnējā novērojuma laikā atbilda visvairāk kritēriju (Agnesei, Gabrielam, Gabriellai un Konstantīnam), darba autore secināja, ka Agnesei un Konstantīnam atbilstošo kritēriju skaits samazinājās (no 7 uz 6 kritērijiem), taču Gabriellai un Gabrielam kritēriju skaits palielinājās (Gabriellai atbilda 7 kritēriji, tagad 8; Gabrielam atbilda 8 kritēriji, tagad – 10), atšķiras atkārtošanās biežums - Gabriellai samazinājās, Gabrielam palielinājās.

3.19.attēlā atspoguļotas Gabriela nevēlamās uzvedības izpausmes un to izmaiņas.

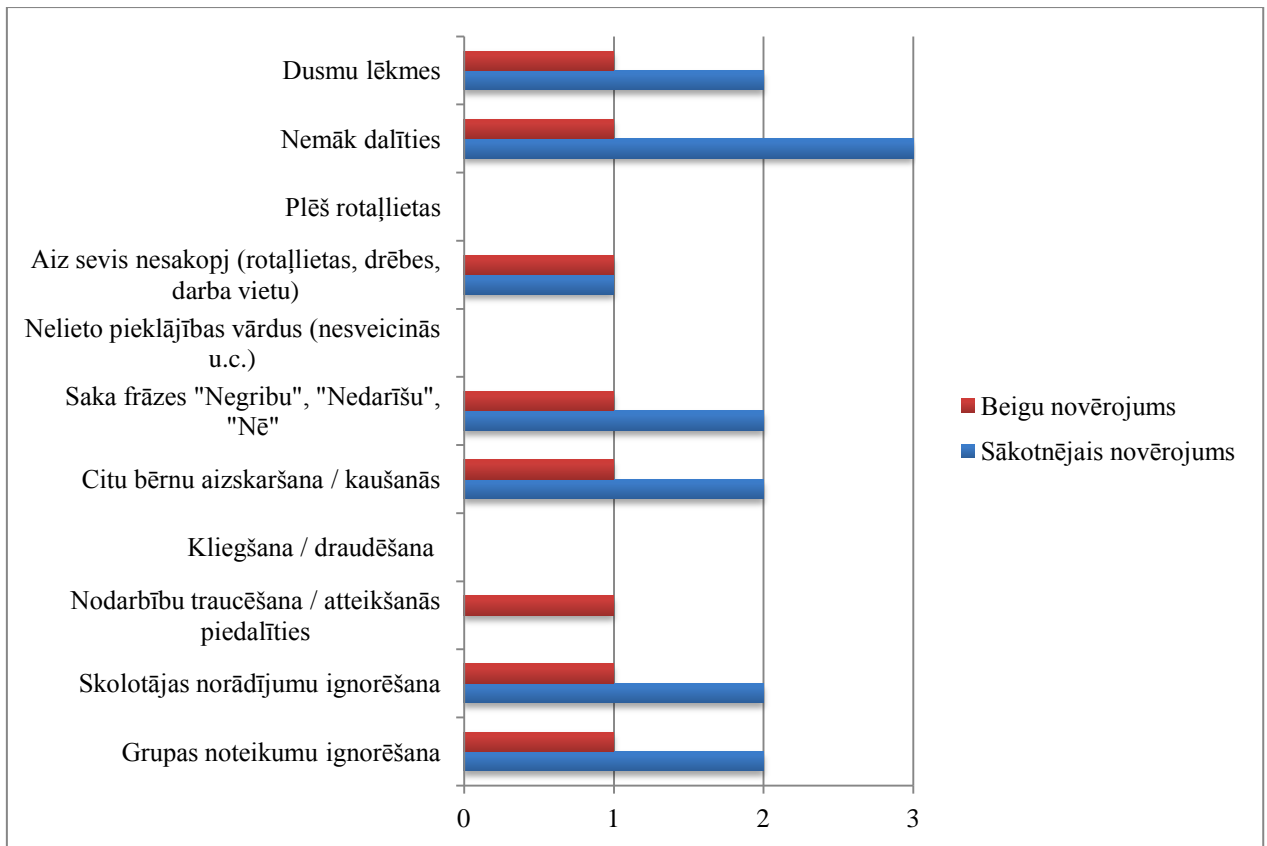

3.19.att. Gabriels

Gabriela nevēlamās uzvedības izpausmes ir palielinājušās – gan kritēriju skaits, gan atkārtošanās biežums. Nodarbību traucēšana vai atteikšanās tajās piedalīties un citu bērnu aizskaršana/kaušanās tiek novērota bieži, iepriekš – varēja novērot atsevišķās situācijās. Kritēriji „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes darba vietu)” un „Plēš rotaļlietas” iepriekš netika novēroti, tagad izpaužas atsevišķās situācijās. Visi pārējie kritēriji un to atkārtošanās biežums ir palikuši nemainīgi – Gabriels turpina gandrīz visās situācijās ignorēt grupas noteikumus un skolotājas norādījumus, kliegšana/draudēšana, frāžu „Negribu”, „Nedarīšu”,

„Nē” lietošana, neprasme dalīties un dusmu lēkmes tiek novērotas bieži. Nevienā no kritērijiem nav vērojami uzlabojumi. Daļēji šos rezultātus var skaidrot ar to, ka īsi pirms beigu novērojuma mainījās situācija ģimenē – ģimeni pameta cilvēks, kuram Gabriels bija pieķēries. Skolotāja situāciju ar Gabriela uzvedību vērtē kā satraucošu. Skolotāja ir novērojusi, ka Gabriela tēvs disciplīnu mēģina panākt ar draudēšanu, sišanu. Gabriels šo mēnešu laikā pirmskolā ir sapratis, ka ne skolotāja, ne skolotājas palīgs nereaģē vardarbīgi uz viņa uzvedības izpausmēm, tāpēc atļaujās arvien vairāk, jo nav jābaidās no tā, ka varētu sekot fizisks sods. Iegūtie rezultāti liecina, ka pedagoģiskas darbības ir mazefektīvas, kas var liecināt, ka ir nepieciešama papildus rīcība. Skolotāja ar apkopotajiem rezultātiem vērsīsies pie iestādes vadītājas, lai domātu par tālāko rīcības plānu, jo saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem, izglītības iestādes vadībai ir jāziņo sociālajam dienestam, ja ir aizdomas par vardarbību pret bērnu.

Analizējot Gabriellas uzvedības izpausmju izmaiņas (3.20 attēls), darba autore secina, ka Gabriellas nevēlamās uzvedības izpausmes ir samazinājušās. Uzlabojumi ir notikuši 6 kritērijos, to atkārtotāšanās biežums ir samazinājies – grupas noteikumu un skolotājas norādījumu ignorēšana, citu bērnu aizskaršana, frāžu „Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu”, neprasme dalīties un dusmu lēkmes tiek novērotas atsevišķās situācijās. Vēl joprojām nemainīgi tiek dažās situācijās novērota nesakopšana aiz sevis. Savukārt nodarbību traucēšana vai atteikšanās piedalīties iepriekš netika novērota, tagad tiek novērota atsevišķās situācijās.

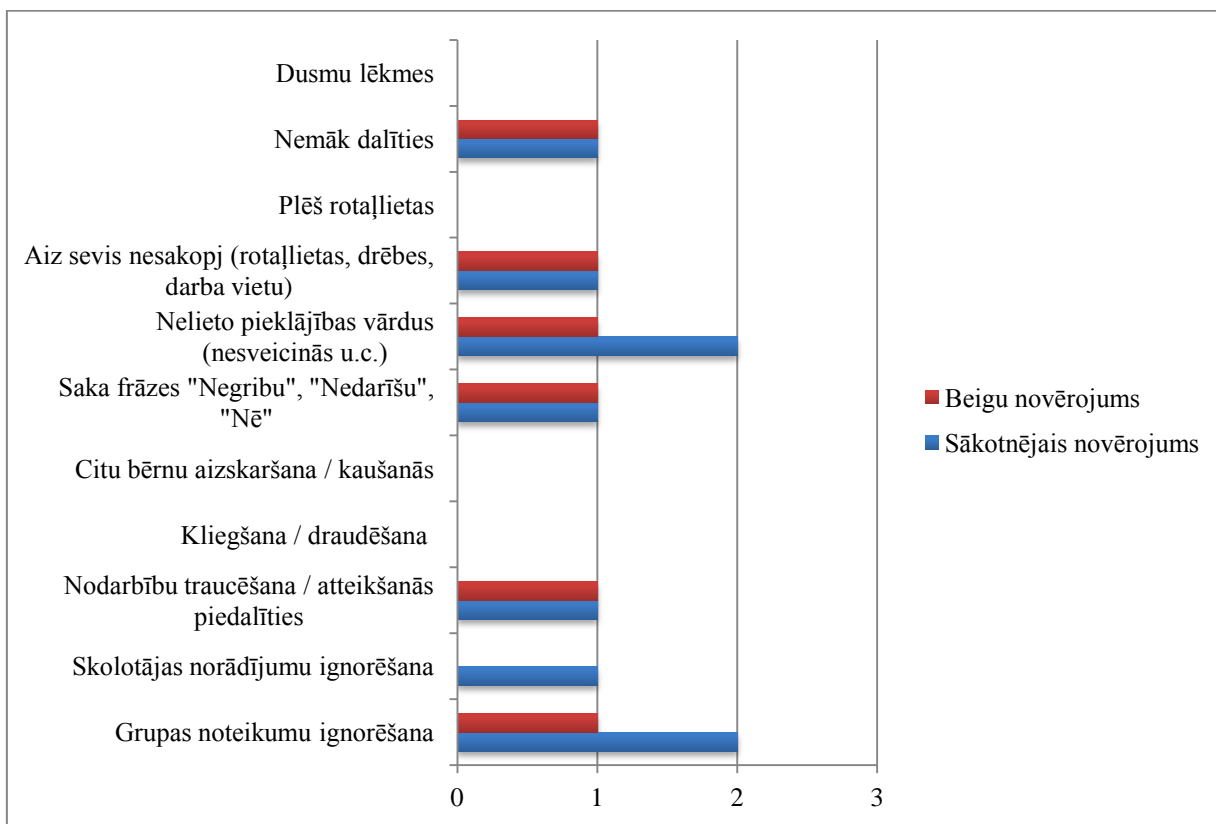

3.20.att. Gabriella

Grupas skolotāja norāda, ka Gabriella daudz labāk ievēro rutīnas, noteikumus un norādījumus. Lai gan vēl joprojām ir problēmas ar uzvedību, taču tagad vairāk iespējams ar viņu sarunāties, vienoties, īpaši, ja tiek izteiktas uzslavas un uzmundrinājumi. Daudz aktīvāk iesaistās aktivitātēs, īpaši pētījumā izmantotajās. Turpinās problēmas ar savas kārtas gaidīšanu un vēlmi vienmēr būt pirmajai un visur iesaistīties, kas izraisa konfliktus ar citiem bērniem.

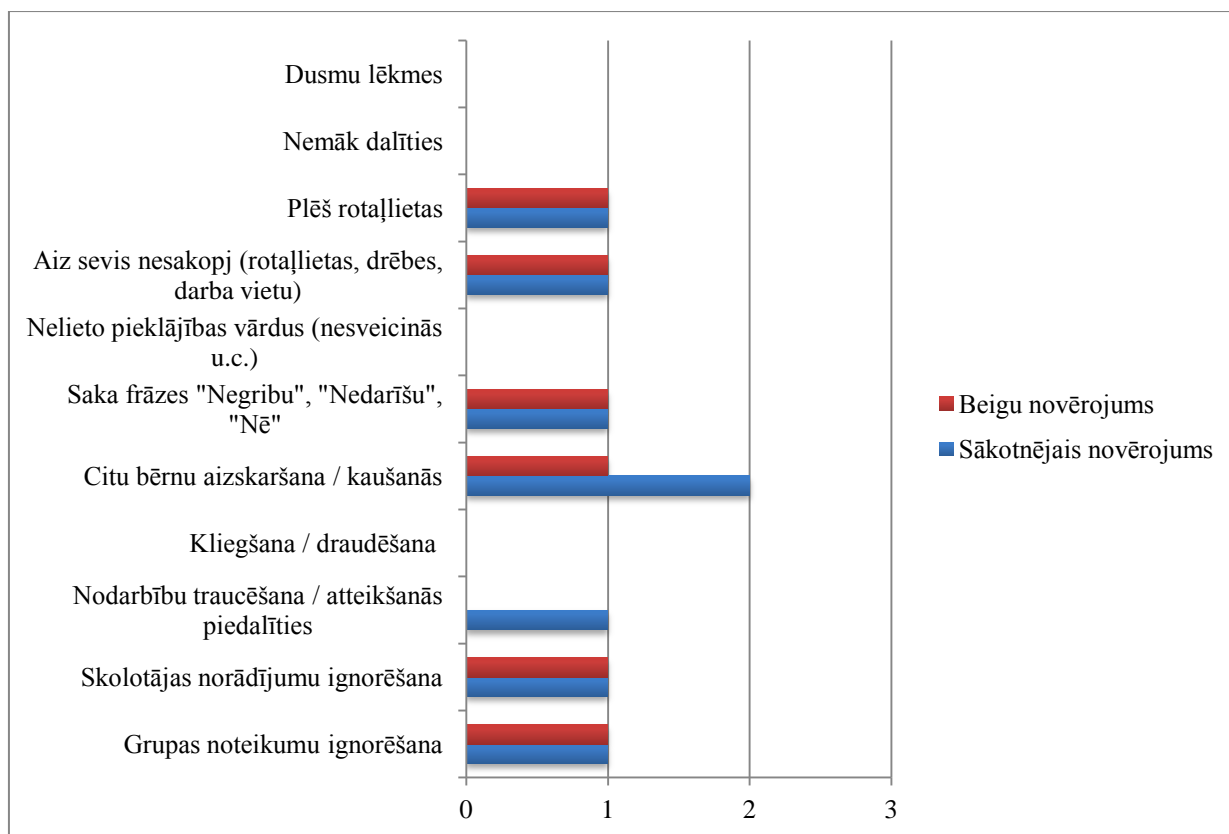
Salīdzinot sākuma un beigu novērojumus (3.21.attēls), Agnesei vairs netiek novērota skolotājas norādījumu ignorēšana. Kopumā Agneses uzvedība ir uzlabojusies. Neviens no kritēriju atkārtošanās biežumiem nav kļuvis lielāks. Uzlabojumi ir vērojami grupas noteikumu ievērošanā un pieklājības vārdu lietošanā – grupas noteikumu ignorēšana un pieklājības vārdu nelietošana ir novērojama tikai atsevišķās situācijās. Nemainīga situācija ir saglabājusies kritērijos „Nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties”, „Saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"”, „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)” un „Nemāk dalīties”, taču jānorāda, ka šie kritēriji tiek novēroti tikai atsevišķās situācijās. Raksturojot Agneses uzvedības izmaiņas, grupas skolotāja norāda – lai gan Agnese, no rītiem grupas telpā ieejot, turpina nesveicināties, tomēr sejas izteiksme vairs nav bez emocijām, var redzēt, ka viņa gaida skolotājas reakciju, pretī panākšanu, aprunāšanos. Agnesei vairs nav raksturīgi palikt pēdējai guļamistaba, tualetē vai ģērbtuvē. Ejot gulēt diendusu saka „Ar labu

nakti”, kas iepriekš nenotika, ikdienas aktivitātēs gaida atzinību, smaida. Piedalīšanās ikdienas darbu veikšanā Agnesei patīk īpaši. Iepriekš viņa nelabprāt iesaistījās grupas aktivitātēs. Kopumā nevēlamās uzvedības izpausmes ir samazinājušās.

3.21.att. Agnese

Analizējot Konstantīna nevēlamās uzvedības izpausmes un to atkārtošanās biežumu (3.22.attēls), darba autore secina, ka kopumā Konstantīna uzvedība ir uzlabojusies. Konstantīnam vairs nav novērojama nodarbību traucēšana. Tāpat uzlabojies kritērija „Citu bērnu aizskaršana / kaušanās” atkārtošanās biežums – citu bērnu aizskaršana vai kaušanās izpaužas atsevišķās situācijās (iepriekš tas notika bieži). Nemainīga situācija ir ar grupas noteikumu un skolotājas norādījumu ignorēšana, frāžu „Negribu”, "Nedarīšu", "Nē" lietošanu, nesakopšanu aiz sevis un rotaļlietu plēšanu – šīs nevēlamās uzvedības izpausmes tiek novērotas atsevišķās situācijās.

3.22.att. Konstantīns

Grupās skolotāja Konstantīna uzvedību raksturo kā daļēji mainījušos. Uzlabojumi ir nelieli. Būtiska ir kritērija „Citu bērnu aizskaršana/kaušanās” atkārtošanās biežuma samazināšanās. Ikdienā tas ir ļoti jūtams. Tomēr atsevišķās situācijās tas tiek novērtots, vairāk nekā iepriekš tieši kaušanās (iepriekš tā bija vairāk aizskaršana). Skolotāja norāda, ka Konstantīnam ir pasliktinājusies ēstgriba un līdz ar to galda kultūra.

Apskatot pārējo bērnu uzvedības izmaiņas pētījuma gaitā, jāmin, ka pamanāmas pozitīvas izmaiņas ir vērojamas Arinas (netika novērots neviens no kritērijiem, iepriekš – atsevišķās situācijās izpaudās grupas noteikumu un skolotājas norādījumu ignorēšana, frāžu „Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu” lietošana, pieklājības frāžu nelietošana un dusmu lēkmes), Jegora (atsevišķās situācijās tiek novērots tikai kritērijs „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)”), Līvas (atsevišķās situācijās tika novērota skolotājas norādījumu ignorēšana, frāžu „Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu” lietošana un nesakopšana aiz sevis) uzvedībā. Tāpat samazinājušās Tairas (samazinājusies citu bērnu aizskaršana, pieklājības frāžu nelietošana un neprasme dalīties), Noras (vairs nav novērojama pieklājības frāžu nelietošana) un Kates (vairs netiek novērota citu bērnu aizskaršana/kaušanās) nevēlamās uzvedības izpausmes un to atkārtošanās biežums. Alisas uzvedības izmaiņas notikušas vienā kritērijā atkārtošanās biežumā (pieklājības frāžu nelietošana tiek novērota tikai atsevišķās situācijās),

pārējie kritēriji palikuši nemainīgi. Tāpat atkārtotās biežums vienā kritērijā samazinājies Ralfam (vairs netiek novērota pieklājības frāžu nelietošana), pārējie kritēriji nav izmainījušies. Keitai sākotnēji tika novērota tikai pieklājības frāžu nelietošana visās situācijās, tagad pieklājības frāžu nelietošana izpaužas mazāk. Nemainīga situācija ir palikusi Ričarda uzvedībā, atsevišķās situācijās novērojama nesakopšana aiz sevis un bieži izpaužas pieklājības frāžu nelietošana un neprasme dalīties. Savukārt Davidam un Renāram ir palielinājies kritēriju atkārtotās biežums. Davidam kritērijā „Saka frāzes Negribu”, „Nē”, „Nedarīšu”; Renāram četros kritērijos – skolotājas norādījumu ignorēšana, nesakopšana aiz sevis, rotaļlietu plēšana un dusmu lēkmes tiek novērotas atsevišķās situācijās, iepriekš šie kritēriji netika novēroti.

Salīdzinot pētījuma gaitā iegūtos datus (pētījuma sākumā kritēriju punktu summa bija 117 un pētījuma beigās tā ir 91), darba autore secina, ka, izmantojot pozitīvās disciplīnas stratēģijas, nevēlamas uzvedības problēmas grupā samazinājušās par 23%.

Lielākais uzlabojums vērojams kritērijā „Nelieto pieklājības vārdus (nesveicinās u.c.)” – sākotnēji šis kritērijs atbilda 13 bērniem, pēc beigu novērojuma 9 bērniem. Arī saskaitot punktu skaitu šim kritērijam – sākotnējais punktu skaits bija 22 punkti, beigās – 12. Tātad samazinājies arī kritērija atkārtotās biežums. Otrs kritērijs, kurā vērojamas pozitīvas izmaiņas – „Grupas noteikumu ignorēšana” – šis kritērijs pētījuma sākumā tika novērots 11 bērniem, tagad 8 bērniem. Sākotnējais punktu šim kritērijam skaits bija 15 punkti, beigās – 10. Skolotājas norādījumu ignorēšana sākotnēji tika novērota 10 bērniem, tagad 8 bērniem. Kritērijā „Nemāk dalīties” ir novērojamas ļoti nelielas izmaiņas, jo sākotnēji tas atbilda 10 bērniem, tagad – 9, bet šajā kritērijā ir redzami samazinājies atkārtotās biežums – 18 punkti pētījuma sākumā, 14 – beigās. Tāpat ļoti nelielas izmaiņas ir notikušas kritērijos „Nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties” un „Dusmu lēkmes”, taču jāatzīmē, ka šie kritēriji atbilda ļoti nelielam skaitam bērnu. Nekādas izmaiņas nav notikušas kritērijā „Kliegšana / draudēšana”, bet tas ir tāpēc, ka šis kritērijs atbilst tikai vienam bērnam un viņam netika novērotas nekādas izmaiņas šajā kritērijā, kā arī atkārtotās biežumā. Kritērijā „Citu bērnu aizskaršana / kaušanās” izmaiņas notikušas tikai atkārtotās biežumā – 12 punkti pētījuma sākumā, 10 – beigās. Divos kritērijos – „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)” un „Plēš rotaļlietas” ir vērojama situācijas pasliktināšanās. Kritērijs „Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)” sākotnēji tika novērots 9 bērniem, beigās 11 bērniem, bet jāpiezīmē, ka atkārtotās biežums ir palicis tāds pats, kas nozīmē, ka ļoti minimāli, bet tomēr ir samazinājies atkārtotās biežums attiecībā pret bērnu skaita pieaugumu. Visbeidzot kritērijs „Plēš rotaļlietas” sākotnēji tika novērots tikai vienam bērnam, pēc pētījuma – trim bērniem.

Iegūtie rezultāti liecina, ka izmantojot pozitīvās disciplinēšanas stratēģijas ir iespējams mācīt bērniem uzvedības normas, tomēr jāņem vērā, ka laika periods, kurā tika veikta pētījums, ir

samērā īss, lai panāktu būtiskākas izmaiņas bērnu uzvedībā, tāpēc skolotājam ir nepieciešams turpināt noteiktas aktivitātes, lai sekmētu pozitīvas uzvedības nostiprināšanos. Iegūtie rezultāti arī parādīja, ka ir bērni, kuriem nepietiek tikai ar pedagoga mērķtiecīgu darbību, lai panāktu pozitīvas izmaiņas bērna uzvedībā un ir nepieciešams meklēt risinājumus, lai nodrošinātu specifisku atbalstu.

NOBEIGUMS

Izstrādājot diplomdarbu par pozitīvās disciplīnas stratēģijām un to ieviešanu pirmsskolā 3 – 4 gadus veciem bērniem, darba autore ir secinājusi, ka ļoti svarīga ir savlaicīga nevēlamas uzvedības izpausmju identificēšana (pat ja šīs nevēlamās uzvedības izpausmes liekas salīdzinoši nelielas), cēloņu apzināšana un mērķtiecīga darbība šo izpausmju mazināšanai, lai novērstu problēmas vēlākos attīstības posmos. Svarīgi bērnos veidot izpratni par savām izjūtām, veicināt prasmes sarunāties par tām, mācīties savas izjūtas un emocijas paust neizmantojot raudāšanu, dusmošanos, fizisku spēku vai agresiju pret sevi un apkārtējiem.

Darba gaitā autore ir veikusi šādus secinājumus:

Analizējot teorētisko literatūru par pozitīvās disciplīnas stratēģijām, darba autore analizēja vairākas teorijas – A.Adlera un R.Dreikura pozitīvās disciplīnas teoriju, Dž.Nelsenas pozitīvās disciplīnas teoriju, L.Kantera uzstājīgās disciplīnas teoriju un L.Albertas kooperatīvās disciplīnas teoriju. Visas pozitīvās disciplīnas stratēģijas balstās uz pozitīvās disciplīnas pamatlicēja A.Adlera idejām un darbiem par bērnu mācīšanu, audzināšanu un pozitīvas uzvedības veicināšanu. Visus autorus vieno ideja, ka cilvēka uzvedību motivē vēlme justies piederīgam un nozīmīgam. Tāpat svarīgi ir saprast uzvedības mērķus un cēloņus. R.Dreikurs definēja 4 nevēlamas uzvedības mērķus, kurus identificējot var veikt atbilstošas darbības nevēlamas uzvedības mazināšanai (Dreikurs, 1998). Veicot iepriekš minēto autoru darbu un ideju analīzi, darba autore izlēja empīrisko pētījumu balstīt uz Dž.Nelsenas pozitīvās disciplīnas teoriju. Dž.Nelsena uzskata, ka bērnam ir nepieciešama mācīšana, vadīšana, mīlestība, noderīgu dzīves un sociālo prasmju mācīšana, savstarpēja cieņa, piederības un nozīmīguma izjūtu sekmēšanas (Nelsen, 2007). Tieši Dž.Nelsenas teorija un izstrādātie ieteikumi par pozitīvās disciplīnas ieviešanu ir vislabāk piemērojami darbam pirmsskolā, īpaši konkrētajā vecumposmā – 3 līdz 4 gadus veciem bērniem

Lai veiksmīgi īstenotu nevēlamas uzvedības cēloņu identificēšanu un mērķtiecīgu darbību veikšanu nevēlamas uzvedības mazināšanai, ir jāizprot bērnu vecumposma attīstības īpatnības. 3 līdz 4 gadus veciem bērniem pieaug tieksme darboties patstāvīgi, fiziskā attīstība ir sasniegusi posmu, kurā koordinācijas spējas ir pilnveidojušās, notiek pastiprināta roku kustību attīstība, attīstās kustību pašregulācija (Svence, 1999). Šajā vecumā attīstās vēlme būt patstāvīgam un neatkarīgam, ko var pavadīt spītība, nepaklausība un prasību ignorēšana. T.Likona (Likona, 2000), uzsver, ka, sasniedzot trīs gadu vecumu, bērnam sākas pāreja no

pretošanās uz pielāgošanos, stūrgalvība un neatkarības vēlme mijas ar vēlmi pielāgoties pasaulei un veidot attiecības ar apkārtējiem. Atzinība, uzslavas un novērtējums stimulējoši ietekmē bērnu un viņa uzvedību. Atbilstoši Ž.Piažē definētajām bērna attīstības fāzēm, 3 – 4 gadu veci bērni ir pirmsoperacionālajā attīstības stadijā. 3 – 4 gadus vecs bērns vēl ir egocentrisks, nezina, ka eksistē dažādi viedokļi, savu uzskata par vienīgo (Gudjons, 1998). Darba autore analizēja arī Z.Freida, E.Eriksona un A.Freidas teorētiskās atziņas par bērnu attīstības īpatnībām.

Empīriskais pētījums tika veikts izmantojot strukturēta novērojuma metodi. Pētījumu darba autore veica sadarbībā ar pirmsskolas skolotāju, balstoties uz Dž.Nelsenas pozitīvās disciplīnas teoriju. Pētījuma ietvaros tika izstrādāti novērojuma kritēriji un novērojuma protokols, izstrādāts pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanas plāns (tai skaitā ieteikumi pedagoga darbībai ikdienā un izmantojamās aktivitātes), sagatavoti izmantojamie materiāli (dusmu izvēļu rats, aktivitāšu izvēļu rats, emociju kartiņas, ikdienas darbu kartiņas, ikdienas rutīnu secības kartiņas), organizēts sākuma un beigu novērojums, kā arī veikts rezultātu apkopojums un izdarīti secinājumi. Pētījuma noslēgumā tika secināts, ka nevēlamās uzvedības izpausmes grupā ir mazinājušās. Bērni daudz biežāk izpauž savas izjūtas un emocijas vārdos, pārrunās ar skolotāju. Veicot ikdienas aktivitātes, ir palielinājusies bērnu piederības un nozīmīguma izjūta.

Veiktā pētījuma rezultātā ir iegūta atbilde uz izvirzīto jautājumu: kā mainās 3 – 4 gadus vecu bērnu uzvedība, ja skolotājs savā darbā izmanto pozitīvās disciplīnas stratēģijas. Izmantojot pozitīvās disciplīnas stratēģijas, grupas bērnu uzvedība ir mainījusies. Salīdzinot sākuma un beigu novērojumu datus, nevēlamās uzvedības izpausmes ir mazinājušās par 23% (pētījuma sākumā kritēriju punktu summa bija 117 un pētījuma beigās tā ir 91). Pētījuma beigās samazinājās septiņu kritēriju izpausmes un to atkārtosšanās biežums, vienā kritērijā samazinājās atkārtosšanās biežums, vienā kritērijā netika novērotas nekādas izmaiņas, vienā kritērijā tika novērota situācijas pasliktināšanās, bet, nepalielinoties atkārtosšanās biežumam, un vienā kritērijā tika konstatēta situācijas pasliktināšanās, taču šis kritērijs izpaudās nelielam bērnu skaitam (sākotnēji vienam bērna, pētījuma beigās trīs bērniem). Kopumā pozitīvi uzlabojumi tika novēroti deviņiem bērniem. Trīs bērniem samazinājās kritēriju atkārtosšanās biežums. Vienam bērnam netika novērotas nevēlamās uzvedības izpausmju izmaiņas. Diviem bērniem tika konstatēta esošo kritēriju atkārtosšanās biežuma palielināšanās. Viena bērna nevēlamās uzvedības izpausmes palielinājās – gan kritēriju skaits, gan atkārtosšanās biežums. Kā redzamas, veicot strukturētu novērojumu, ir iespējams konstatēt, ka ir bērni, kuriem ir nepieciešams papildus atbalsts.

Grupas skolotājam ir nepieciešams turpināt noteiktas aktivitātes un izmantot izstrādātos materiālus, lai sekmētu pozitīvas uzvedības nostiprināšanos.

Pētījuma rezultātā ir sasniegts izvirzītais mērķis - izstrādāt un pārbaudīt pozitīvās disciplīnas izmantošanas stratēģijas 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā. Pētījumā noteiktie uzdevumi ir izpildīti – veikta teorētiskās literatūras analīze par pozitīvās disciplīnas stratēģijām un 3 – 4 gadus vecu bērnu attīstības īpatnībām, veikts empīriskais pētījums par pozitīvās disciplīnas stratēģiju izmantošanu un ieviešanu pirmsskolā 3 – 4 gadus veciem bērniem, izstrādājot un pārbaudot programmu pozitīvas disciplīnas nodrošināšanai 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. **Albert, L.** *Discipline. Is it a dirty word?* Learning, 1995, v 24, N 2, p. 43-46. [atsauce 26.10.2016] Pieejams: <https://www2.bc.edu/~peck/CooperativeDisciplineArticle.pdf>. ISSN-0090-3167.
2. **Ādlers, A.** *Individuālpsiholoģija skolā. Lekcijas skolotājiem un audzinātājiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2001. 176. lpp.
3. **Boulbijs, Dž.** *Drošais pamats. Vecāku un bērnu savstarpējās pieķeršanās – cilvēka veselīgas attīstības priekšnoteikums.* Rīga: Rasa ABC, 1998. 181. lpp.
4. **Canter, L.** *Assertive discipline: positive behavior management for today's classroom. 4th edition.* Bloomington: Solution Tree Press, 2010. 176 p.
5. **Charles, C.M., Senter, W.G.** *Building classroom discipline. 8th edition.* Boston: Pearson/Allyn & Bacon, 2005. 315 p.
6. **Dreikurs, R., Grunwald, B., Pepper F.** *Maintaining sanity in the classroom. Classroom management techniques. Second edition.* Philadelphia: Taylor & Francis (Accelerated Deveopment), 1998. 353 p.
7. **Erikson, E.H.** *Childhood and society.* New York: Norton & Company, 1950. 397 p.
8. **Eriksons, E.H.** *Identitāte: jaunība un krīze.* Rīga: Jumava, 1998, 271.lpp.
9. **Elnebijs, I.** *Pakāpieni bērna attīstībā.* Rīga: Pētergailis, 199X. 47.lpp.
10. **Flavell, J.H.** *The developmental psychology of Jean Piaget.* Princeton: D.Van Nostrand Company, 1963. 472 p.
11. **Freida, A.** *Ievads bērnu psihoanalīzē.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 127.lpp.
12. **Golubina, V.** *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata.* Rīga: Izglītības soļi, 2007. 304 lpp.
13. **Gudgjons, H.** *Pedagoģijas pamatatziņas.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 394.lpp.
14. **Jansone, R., Bula-Biteniece, I., Kalniņa, L., Tripāne, T.** *Vingro kopā ar mani! Stājas vingrinājumi pirmsskolā un sākumskolā.* Valsts izglītības satura centrs, 2011. 29.lpp. [atsauce 04.11.2016] Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vingro_kopa_ar_mani.pdf.
15. **Mārtinsone, K., Miltuze, A., Voita, D., u.c.** *Psiholoģija 1. Pamatjautājumi – teorijas un pētījumi.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2015. 358.lpp.
16. **Nelsen, J., Erwin, M.A.** *Positive discipline for childcare providers: a practical effective plan for every preschool and daycare program.* California: Three Rivers Press, 2002. 368 p.

17. **Nelsen, J., Erwin, C., Duffy, R.** *Positive discipline for preschoolers: for their early years – raising children who are responsible, respectful, and resourceful. Rev. 3rd.ed.* New York: Harmony Books, 2007. 368 p.
18. **Nīmante, D.** *Klasvadība: rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2007. 143.lpp.
19. **Likona, T.** *Bērna audzināšana. No dzimšanas brīža cauri pusaudža gadiem.* Rīga: Avots, 2000. 520.lpp.
20. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Skujiņa, V. u.c. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 248.lpp.
21. **Priedniece, I.** Domāšana bērna izziņas darbībā. No: *Bērna izziņas darbība un tās pilnveide.* Rīga: Zvaigzne, 1989. 97.lpp.
22. **Svence, G.** *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 158. lpp.
23. **Špona, A.** *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa, 2004. 190.lpp.
24. **Tischler, L.** *Anna Freud: a new look at development.* British Journal of Psychotherapy, 2014, 30 (2), p. 154-168.
25. *Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai.* Valsts izglītības satura centrs, 2013. 9 lpp. [atsauce 07.11.2016] Pieejams:
http://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/vadlinijas_attistibai.pdf
26. **Фрейд, А.** *Лекции по детскому психоанализу.* Москва: Эксмо, Апрель-Пресс, 2002. 304 с.

PIELIKUMI

Uzvedības problēmas 3 - 4 gadus veciem bērniem

Datums / laika periods: 26.09.-7.10.2016

Bērnu skaits: 16

Vieta / nodarbība: pirmsskolā, visas dienas gaitā

Nr.p.k	Vārds	Grupas noteikumu ignorēšana	Skolotājas norādījumu ignorēšana	Nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties	Kliegšana / draudēšana	Citu bērnu aizskaršana / kaušanās	Saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"	Nelieto pieklājības vārdus (nesveicinās u. c.)	Aiz sevis nesakopj (rotāļlietas, drēbes, darba vietu)	Plēš rotaļlietas	Nemāk dalīties	Dusmu lēkmes
1	Agnese	2	1	1	0	0	1	2	1	0	1	0
2	Gabriels	3	3	1	2	1	2	0	0	0	2	2
3	Gabriella	2	2	0	0	2	2	0	1	0	3	2
4	Konstantīns	1	1	1	0	2	1	0	1	1	0	0
5	Dāvids	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
6	Arina	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
7	Jegors	0	1	0	0	0	0	2	2	0	1	0
8	Renārs	1	0	0	0	2	1	2	0	0	2	0
9	Taira	1	0	1	0	2	0	3	1	0	2	0
10	Alisa	0	1	0	0	0	1	2	0	0	2	1
11	Ralfs	1	1	0	0	2	1	1	0	0	2	0

12	Keita	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
13	Kate	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0
14	Ričards	0	0	0	0	0	0	2	1	0	2	0
15	Līva	1	1	0	0	0	1	1	2	0	0	0
16	Nora	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
17	Markuss	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	Ņikita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

0 – neizpaužas nekad

1 – var novērot atsevišķās situācijās

2 – izpaužas bieži (2-3 reizes dienā)

3 – izpaužas visās situācijās

Pozitīvā disciplīnas stratēģiju ieviešana pirmsskolā
3 - 4 gadus veciem bērniem

(ieviešanas periods – 2,5 mēneši)

Saturs

- Pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanas mērķis un uzdevumi..... 2.lpp.
- Pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanas saturs.....3.lpp.
- Aktivitāte un metodes pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanai.....6.lpp.

Mērķis un uzdevumi

Mērķis: ieviest pozitīvās disciplīnas stratēģijas pirmsskolā 3 – 4 gadus veciem bērniem

Uzdevumi:

- Mācīties atpazīt un pārvaldīt savas emocijas;
- Mācīties veidot un uzturēt pozitīvas attiecības ar saviem grupas biedriem, pedagogu un pedagoga palīgu;
- Attīstīt konfliktsituāciju risināšanas prasmes;

Pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanas saturs

Tēma / Aktivitāte	Norises laiks	Plānotie rezultāti	Veiktās aktivitātes	Sasniegtie rezultāti
Sagatavošanās; darbs ar pirmsskolas pedagogu	2 nedēļas 26.09.-7.10.16	<ul style="list-style-type: none"> Sagatavots un aizpildīts novērošanas protokols; Pirmsskolas izglītības pedagogs iepazīstināts ar pozitīvās disciplīnas stratēģijām; Dž.Nelsenas izstrādātajiem ieteikumiem pozitīvās disciplīnas ieviešanai; Izstrādāts pozitīvās disciplīnas ieviešanas plāns. Sagatavoti izmantojamie materiāli. 	<ul style="list-style-type: none"> Novērošanas protokols izstrāde un aizpildīšana; Pirmsskolas izglītības pedagogs iepazīstināšana ar pozitīvās disciplīnas stratēģijām; Dž.Nelsenas izstrādātajiem ieteikumiem pozitīvās disciplīnas ieviešanai; Pozitīvās disciplīnas ieviešanas plāna izstrādāšana. Izmantojamo materiālu sagatavošana. 	<ul style="list-style-type: none"> Sagatavots un aizpildīts novērošanas protokols; Pirmsskolas izglītības pedagogs iepazīstināts ar pozitīvās disciplīnas stratēģijām; Dž.Nelsenas izstrādātajiem ieteikumiem pozitīvās disciplīnas ieviešanai; Izstrādāts pozitīvās disciplīnas ieviešanas plāns. Sagatavoti materiāli - „Dusmu izvēļu rats”, „Aktivitāšu izvēļu rats”, Emociju kartītes; Ikdienas darbu kartītes; „Ikdienas rutīnu secības kartiņas” (gatavošanās ēdienreizei, gatavošanās pastaigai, gatavošanās diendusai).
Emocijas	1 nedēļa 03.10.-07.10.16	<ul style="list-style-type: none"> Bērns mācās izprast jēdzienus <i>Emocijas, Izjūtas, Dusmas</i>; Bērns mācās iepazīt pozitīvos dusmu izlādes veidus; Bērns pazīst un izprot atpūtas stūrīša nozīmi un izmantošanu; Bērns pazīst un māc izmantot „Dusmu izvēļu ratu”, Emociju kartiņas. 	<ul style="list-style-type: none"> Ar bērniem tiek pārrunāts jēdzieni izjūtas un emocijas; Bērni iepazīst jēdzienu <i>dusmas</i>; Rīta aplī tiek pārrunātas bērnu emocijas (<i>priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, nobijies, kautrīgs, noguris, pārsteigts</i>); Bērni zīmē savas izjūtas; 	<ul style="list-style-type: none"> Bērni ir iepazīnušies ar jēdzieniem <i>emocijas, izjūtas, dusmas</i>. Bērni ir iepazīnušies ar emocijām – <i>priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, nobijies, kautrīgs, noguris, pārsteigts</i>. Bērni mācās raksturot emocijas, nosaukt to raksturīgās iezīmes.

			<ul style="list-style-type: none"> • Bērni tiek iepazīstināti ar pozitīvajiem dusmu izlādēšanas veidiem, „Dusmu izvēļu ratu” un emociju kartiņām. • Tiek izveidots pozitīvais pārdomu stūrītis 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni pazīst un mācās izmantot Dusmu izvēļu ratu un emociju kartiņas. • Ir izveidots un iepazīts pārdomu stūrītis.
Ikdienas rutīnas	1 nedēļa 17.10-22.10.16	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni māc pastāstīt par ikdienas rutīnām, darbību secību. • Bērni pazīst ikdienas rutīnu kartiņas, māc pastāstīt par tām. • Bērni izmanto rutīnu kartiņas ikdienu gatavojoties pastaigai, diendusai, ēdienreizēm. • Bērns ievēro grupā izstrādātos noteikumus 	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagoģs ar bērniem pārrunā ikdienas rutīnas, to nozīmīgumu un secību; • Bērni iepazīstas ar ikdienas rutīnu kartiņām; • Bērni mācās izmantot kartiņas, veicot ikdienas sagatavošanos pastaigām, diendusai, ēdienreizēm. • Bērni atkārti grupā izstrādātos noteikumus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni pazīst un mācās izmantot ikdienas rutīnu kartiņas. • Bērni māc saviem vārdiem pastāstīt par ikdienas rutīnām. • Bērni mācās ievērot grupas uzvedības noteikumus.
Atvainošanās, dalīšanās, pieklājības vārdu lietošana	1 nedēļa 24.10.-28.10.16	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni pazīst jēdzienus <i>dalīšanās</i> un <i>atvainošanās</i>; • Bērni pazīst un māc izmantot „Aktivitāšu izvēļu ratu”; • Bērni mācās risināt nesaskaņas, sadarboties. • Bērni māc lietot pieklājības vārdus - paldies, lūdzu, labdien, uz redzēšanos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tiek pārrunāti jēdzieni dalīšanās un atvainošanās; • Bērni tiek iepazīstināti ar „Aktivitāšu izvēļu ratu” un tā izmantošanu. • Bērni tiek iepazīstināti ar taimera izmantošanu rotaļājoties un daloties ar rotaļlietām. • Tiek izrunāta pieklājības vārdu lietošana un pievērsta tam papildus uzmanība. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lielākā daļa bērnu izprot taimera izmantošanu. • Bērni mācās izmantot Aktivitāšu izvēļu ratu. • Bērni mācās dalīties ar savām mantām • Bērni mācās sadarboties ar pieaugušo un grupas biedriem. • Bērni mācās regulāri izmantot pieklājības vārdus.
Ikdienas darbi	1 nedēļa	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni māc nosaukt ikdienas 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni iepazīstas ar grupiņā 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni pārziņa ikdienā grupā

	31.10.- 04.11.16	darbus, kas veicami grupiņā un bērnu pastaigas laukumā; <ul style="list-style-type: none"> • Bērni pazīst un izprot Ikdienas darbu kartīšu izmantošanu; • Bērni jūtas svarīgi un noderīgi grupas ikdienas dzīve. 	veicamajiem ikdienas darbiem; <ul style="list-style-type: none"> • Bērni mācās palīdzēt pedagogam, pedagoga palīgam un viens otram; • Bērni tiek iepazīstināti ar Ikdienas darbu kartītēm un to izmantošanu. 	veicamos darbus. <ul style="list-style-type: none"> • Bērni izprot palīdzēšanas jēdzienu un palīdzēšanas nozīmi. • Bērni māc izmantot ikdienas darbu kartītes. • Bērnos attīstās izjūta, ka viņi ir svarīgi un noderīgi grupā.
Pedagoga darbība pozitīvās disciplīnas ieviešanai	4 nedēļas 07.11-09.12.16	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni prot izmantot izstrādātos materiālus. • Bērniem veidojas izpratne par emocijām, to pārvaldīšanu. • Bērniem veidojas izpratne par ikdienas darbu veikšanu, grupas noteikumu ievērošanu, ikdiena rutīnu kārtību un secību. • Bērni izmanto pieklājības vārdus ikdienā. • Bērni pazīst jēdzienus <i>dalīšanās</i> un <i>atvainošāns</i>. • Bērni risina nesaskaņas, sadarbojas savā starpā. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot lomu rotaļas, pasakas, pārrunas skolotāja turpina attīstīt bērnos izpratni par emocijām, to rašanos, prasmi pārvaldīt savas emocijas. • Izmantojot lomu rotaļas, pasakas, pārrunas skolotāja veicina pieklājības vārdu lietošanu ikdienā. • Skolotāja ikdienas situācijās izmanto izstrādātos materiālus pozitīvas disciplīnas veicināšanai. • Skolotāja veicina bērnos izpratni par ikdienas darbu pildīšanu, pozitīvu sadarbību savā starpā, grupas noteikumu ievērošanu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni ir apguvuši prasmes izmantot izstrādātos materiālus – ikdienas rutīnu kartiņas, emociju kartiņas, dusmu izvēles ratu, ikdienas darbu kartiņas. • Bērnos lēnām attīstās prasme atpazīt un mācīties kontrolēt savas emocijas. • Bērni prot pastāstīt par savu dusmu iemesliem, izprot kāpēc rodas dusmas, mācās tās savaldīt un izpaust savādāk ne tikai fiziski. • Bērni turpina mācīties dalīties, sadarboties, saprast, ka nav vienīgie grupā. • Bērni mācās ievērot grupā izstrādātos noteikumus • Bērni izrāda vēlmi piedalīties grupas aktivitātēs.
Novērtēšana	1 nedēļa 12.12.-	<ul style="list-style-type: none"> • Aizpildīts novērošanas protokols; • Veiktas darba autora pārrunas ar 	<ul style="list-style-type: none"> • Novērošanas protokola aizpildīšana; 	<ul style="list-style-type: none"> • Sagatavots un aizpildīts novērošanas protokols.

	16.12.16	pedagogu un izdarīti secinājumi.	<ul style="list-style-type: none"> Darba autore pārrunas ar pirmsskolas pedagogu par veiktajām darbībām un aktivitātē, bērnu reakciju, sekmēm un iesaistīšanos. 	<ul style="list-style-type: none"> Veiktas pārrunas un izdarīti secinājumi.
--	----------	----------------------------------	--	--

Aktivitātes un metodes pozitīvās disciplīnas stratēģiju ieviešanai

Ieteikumi pedagoga darbībai ikdienā:

- Efektīva disciplīna** - cieņpilna, efektīva ilgtermiņā un māca noderīgas dzīves un sociālās prasmes, un attīsta raksturu. Pirmsskolas vecuma bērni uzvedīsies vislabāk, kad jutīs piederību un nozīmīgumu, kad viņu attīstība un vajadzības tiks saprastas, un kad tie saņems laipnu, stabilu disciplīnu, kas māca nevis soda, atalgo vai liek just kaunu.
- Laiks nomierināties.** Pirms sākt pārrunas vai izmantot kādas no ieteiktajām aktivitātēm, bērnam ir jānomierinās.
- Iedrošinājums.** Bērns, kurš uzvedas nepieņemami, ir bērns, kurš zaudējis drosmi, kuram atņemta drosmē. Tāpēc visvienkāršākais nevēlamas uzvedības risinājums ir iedrošinājums. Iedrošinājuma elementi: sekmēt piederības izjūtu; sekmēt varēšanas izjūtu, attīstot dzīves prasmes; sekmēt sociālās intereses izjūtas attīstību. Izmantojot iedrošinājumu, ir jāizmanto visi iedrošinājuma elementi, tos nevar nošķirt vienu no otra. Bērnam ir jājūtas piederīgam, spējīgam un ieinteresētam par apkārtējiem cilvēkiem un pasauli
- Komunikācija ar bērniem.** Izmanto aktīvo klausīšanos – kad bērns nevar izteikt savas izjūtas vārdos, pedagogs, viņu vērojot, tās viņam apraksta, tādā veidā palīdzot tās saprast. „Kas” un „Kā” jautājumu uzdošana. Īpaši svarīga ir sarunāšanās ar maziem bērniem, kuriem valodas prasmes tikai attīstās. Neverbālā komunikācija ir ļoti svarīga, bērni vēro sejas izteiksmes, ķermeņa valodu, klausās balss toni un jūt, ja ķermeņa valoda nesaskan ar teikto. Jāatceras, ka bērns klausīsies pieaugušajā, tikai tad, kad jutīs, ka arī viņā ieklausās.

5. **Vārdiem seko darbība.** Bērns sapratīs un dzirdēs pieaugušo daudz labāk, ja redzēs, ka vārdiem seko darbība.
6. **Pieaugušā rīcība ir bērna paraugs.**
7. Pedagogam ir jāpievērš uzmanība tam, ko viņš saka, un **jārīkojas atbilstoši teiktajam.**
8. **Piedāvā izvēles.** Izvēles jāpiedāvā tādas, kas ir saprātīgas, pieņemamas pedagogam un cieņpilnas pret bērnu un situāciju.
9. **Dabiskās un loģiskās sekas.** Dabiskās sekas – piemēram „ja iesi lietū bez lietusmēteļa, tad salīsi” vai „ja tu neiesi laicīgi gulēt, tad no rīta jutīsies neizgulējies un piekusis; loģiskās sekas – „Ja tu iesi ar ēdienu uz rotaļu stūrīti, tev var nākties pēc tam to tīrīt”. Izmantojot loģiskās sekas, svarīgi ir pareizi uzdot „Kas” un „Kā” jautājumus – tā, lai attīstītu domāšanu, problēmu risināšanas prasmes, savas izvēles iespējamās sekas. Piemēram, „Kas notika?”, „Kāpēc tu domā tā notika?”, „Kā tu domā to varētu atrisināt?”.
10. **Bērna iesaistīšana ikdienas darbos.** Lūdzot palīdzību, pedagogs liks bērnam justies piederīgam un vajadzīgam.
11. **Apskāvienī.** Apskāvienī novērš no negācijām un rosina piederības izjūtu.
12. **„Īpašais laiks”.** Pedagogam jāizmanto iespēja pabūt ar katru bērnu divatā kaut vai tikai pāris minūtes. Izsakot komplimentu, samīļojot, iedrošinot, pārrunājot kādu tajā brīdī nozīmīgu problēmu.
13. **Kļūdas ir veids kā mācīties,** apgūt jaunas prasmes nevis iemesls, lai kaunētos. Kopā ir jāiemācās, ka pēc kļūdām, iespējams, ir jāsakārto nekārtība vai jāatvairojas, taču arī un jāiemācās no kļūdas izvairīties nākotnē.
14. **Grupās sapulces.** Pārrunā notikumus, uzvedības problēmas, uzdod jautājumus. Bērni mācās cieņpilnas attiecības, problēmu risināšanas prasmes, sociālās prasmes, attīsta valodu un jūtas iedrošināti. Pedagoģ kopā ar bērniem var plānot nākotnes aktivitātes, izrunāt pozitīvās lietas, kas notiek apkārt, izteikt komplimentus un novērtējumus, iedrošināt palīdzēt viens otram.

Izmantojamās aktivitātes:

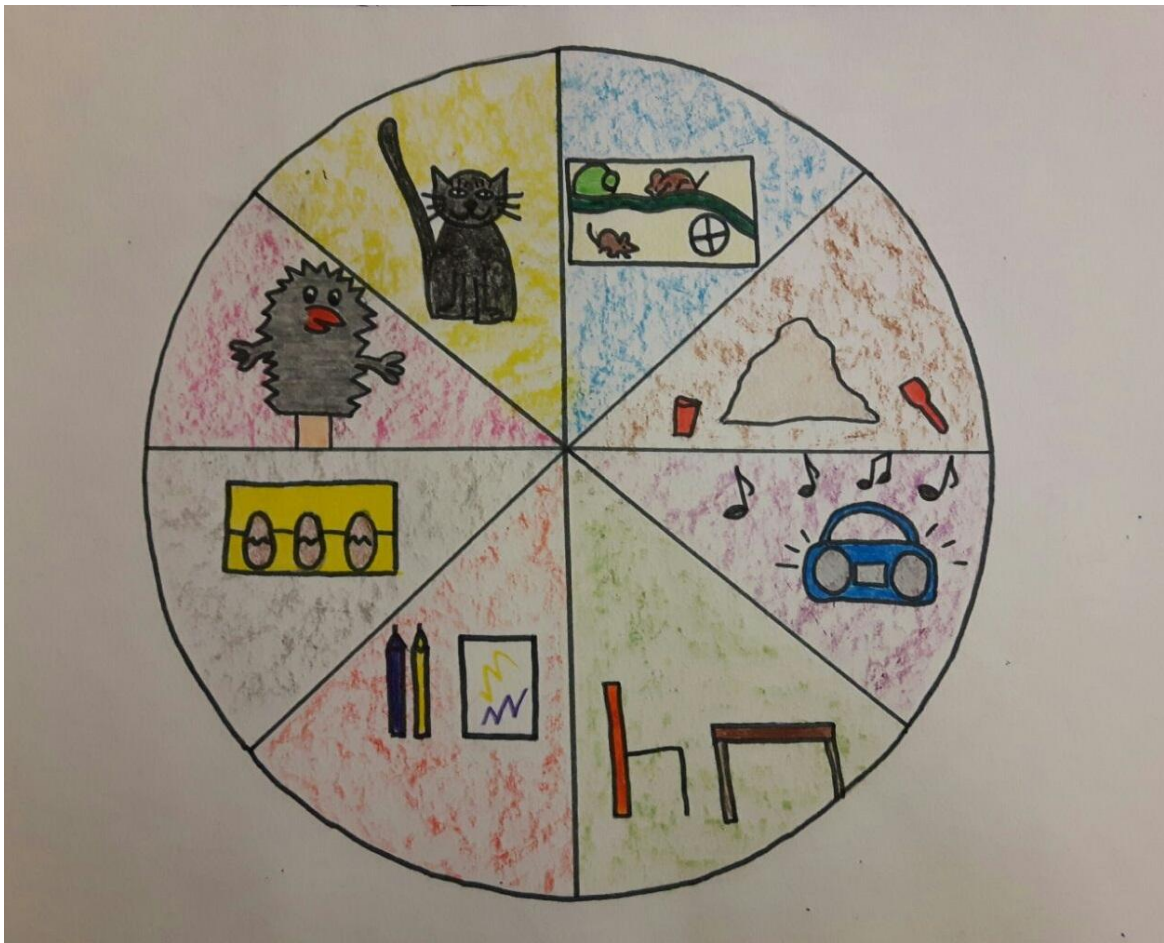
1. **Pārdomu stūrītis.** Grupā kopā ar bērniem ir jāizveido kāda vieta, kur bērns var doties atpūsties vai nomierināties pēc kādas problēmsituācijas rašanās. Tā nevar būt vieta, kur jāiet izciest sods. Veidojot šo vietu, var ļaut bērniem izvēlēties kādas mīļas rotaļlietas, grāmatas, ko novietot atpūtas stūrītī, izveidot to interesantu un patīkamu.

2. **„Dusmu izvēļu rats”**. Lai iemācītu bērnam, ka no savām dusmām var atbrīvoties neizmantojot vardarbību, bļaušanu, raudāšanu, jāizveido izvēļu rats, kurā bērns var izvēlēties, piemēram, dalīties ar jūtām; uzzīmēt savas izjūtas; izmantot roku lelles, lai izpaustu savas izjūtas; mīcīt mālu vai plastilīnu; sist ar āmuriņu koka mietiņus (rotaļlieta); apskriet apkārt rotaļu laukumam un citus. Kad bērns ir izlādējis savas dusmas, ļoti svarīgi par notikušo aprunāties, uzdodot vienkāršus jautājumus un, izmantojot aktīvo klausīšanos, saprast dusmu cēloni.
3. **Emociju kartiņas**. Ja bērnam ir grūtības savas izjūtas identificēt, tam var piedāvāt iepriekš sagatavotās emociju kartiņas – attēlus ar dažādām sejas izteiksmēm, apzīmējot dažādas izjūtas (noguris, dusmīgs, nobijies, piekusis, pārliecināts utt.) un jautāt vai viņš var sameklēt atbilstošu sejiņu. Pārrunāt bērna izjūtas, ļaut viņam saprast, ko viņš jūt un kāpēc tā ir noticis.
4. **Ikdienas rutīnu secības kartiņas**. Šī kartiņām jāattēlo kādas ikdienas rutīnas (piemēram, gatavošanās pastaigai, ēdienreizei vai diendusai) secība. Tie var būt fotoattēli vai zīmējumi. Kartiņām jāatrodas vietā, kur bērni tās var labi redzēt. Ja bērns nevēlas veikt kādu darbību, vai ir apjucis un nesaprot, kas būtu jādara, pieaugušais var pajautāt, kas ir attēlots nākošais kartiņās, kas tagad ir jādara nevis strikti pateikt, kas būtu jādara.
5. **Ikdienas darbu kartiņas**. Kartiņās attēloti ikdienas darbi, kas veicami grupā. To skaitam ir jābūt atbilstoši bērnu skaitam. Piedalīšanās ikdienas darbos attīsta bērna piederības un nozīmības izjūtas, kā arī atbildības izjūtu, pašdisciplīnu, dzīves prasmes, sadarbības prasmes un „Es to varu!” izjūtu. Ja bērns nevēlās piedalīties ikdienas darbos, ir jāmeģina apelēt pie bērna vēlmes palīdzēt, lietojot vārdus „Man ir nepieciešama tava palīdzība”. Bērnam, kurš atsakās, var piedāvāt izvēlēties kādu draugu ar kuru kopā šo darbu paveikt. Tāpat bērnam var ļaut izvēlēties no vairākiem darbiem, ko viņš labāk vēlētos pašlaik darīt.
6. **„Aktivitāšu izvēļu rats”**. Līdzīgi kā „Dusmu izvēļu rats”, „Aktivitāšu izvēļu ratā” ir attēlotas dažādas darbības un aktivitātes kā alternatīvas. Piemēram, ja bērni nevar sadalīt kādu rotaļlietu (vai citu strīdu un problēmu gadījumā), pedagogs piedāvā viņiem Aktivitāšu izvēļu ratā sameklēt problēmas iespējamo atrisinājumu – „atvainojies”, „izvēlies citu rotaļlietu”, „dalies”, „pastāsti, ko tu vēlies”, „dodies uz atpūtas stūrīti”, „lūdz palīdzību”, „esi pacietīgs”, „esi draudzīgs”, „meģini vēlreiz” (piemēram, ja bērnam kaut kas neizdodas un tas ir izraisījis dusmas vai kādu nevēlamu uzvedību) u.c.

7. **Virtuves taimera izmantošana.** Situācijā, kad bērni strīdas par kādas rotaļlietas izmantošanu, pedagogs var izmantot virtuves taimeri. Uzstādot ilgumu, cik ilgi katrs bērns var izmantot rotaļlietu. Var iemācīt bērniem pašiem uzstādīt, piemēram, 5 minūtes.
8. **Savu emociju uzzīmēšana.**

3.pielikums

Attēls „Dusmu izvēļu rats”

4.pielikums

Attēls „Ikdienas darbu kartiņas”

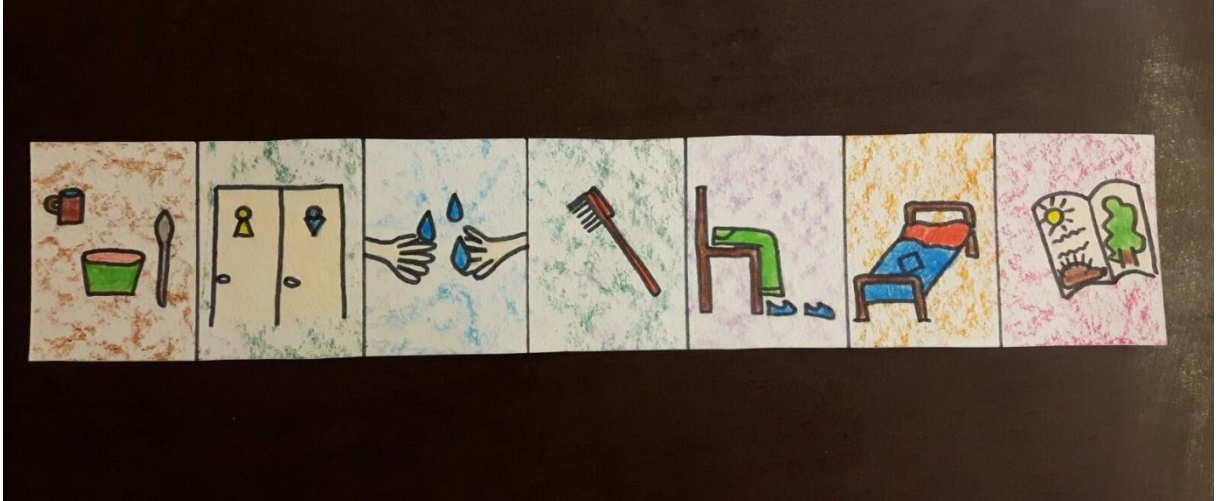

5.pielikums

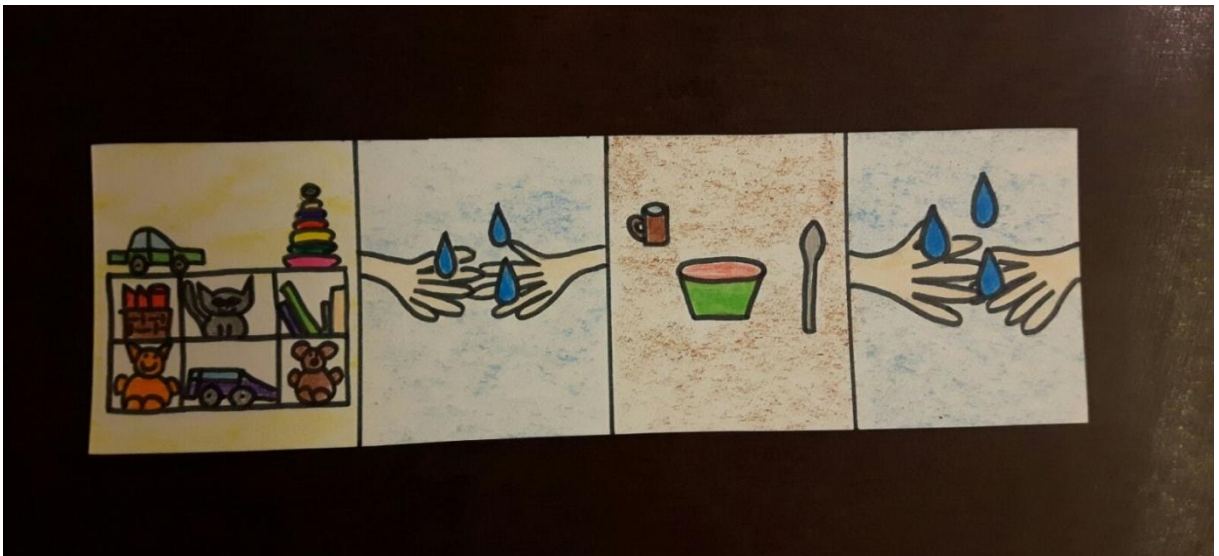
Attēls „Emociju kartiņas”

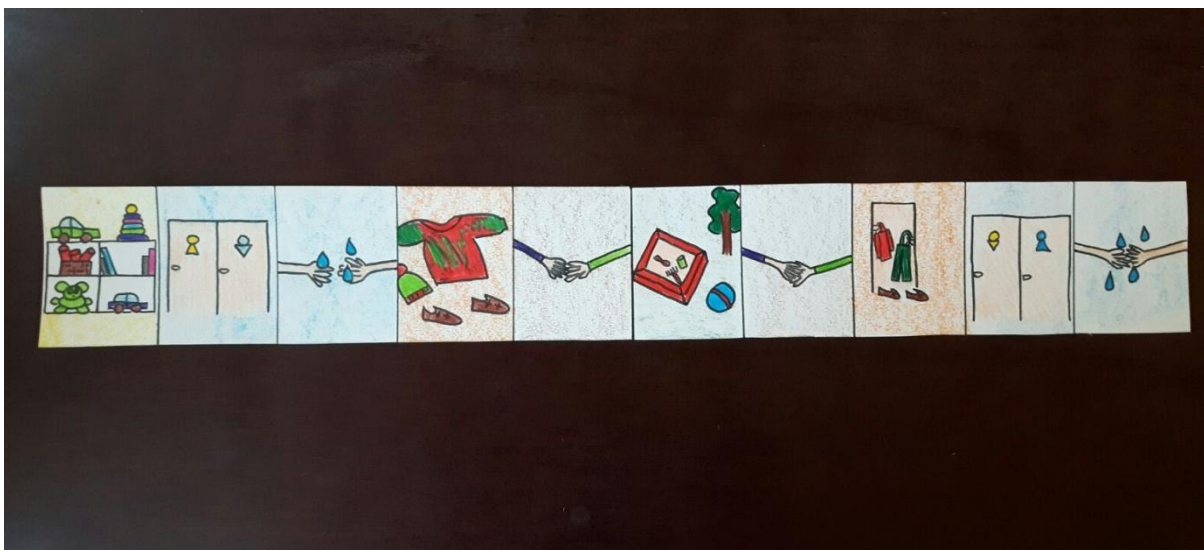
Gatavošanās gulētiešanai:

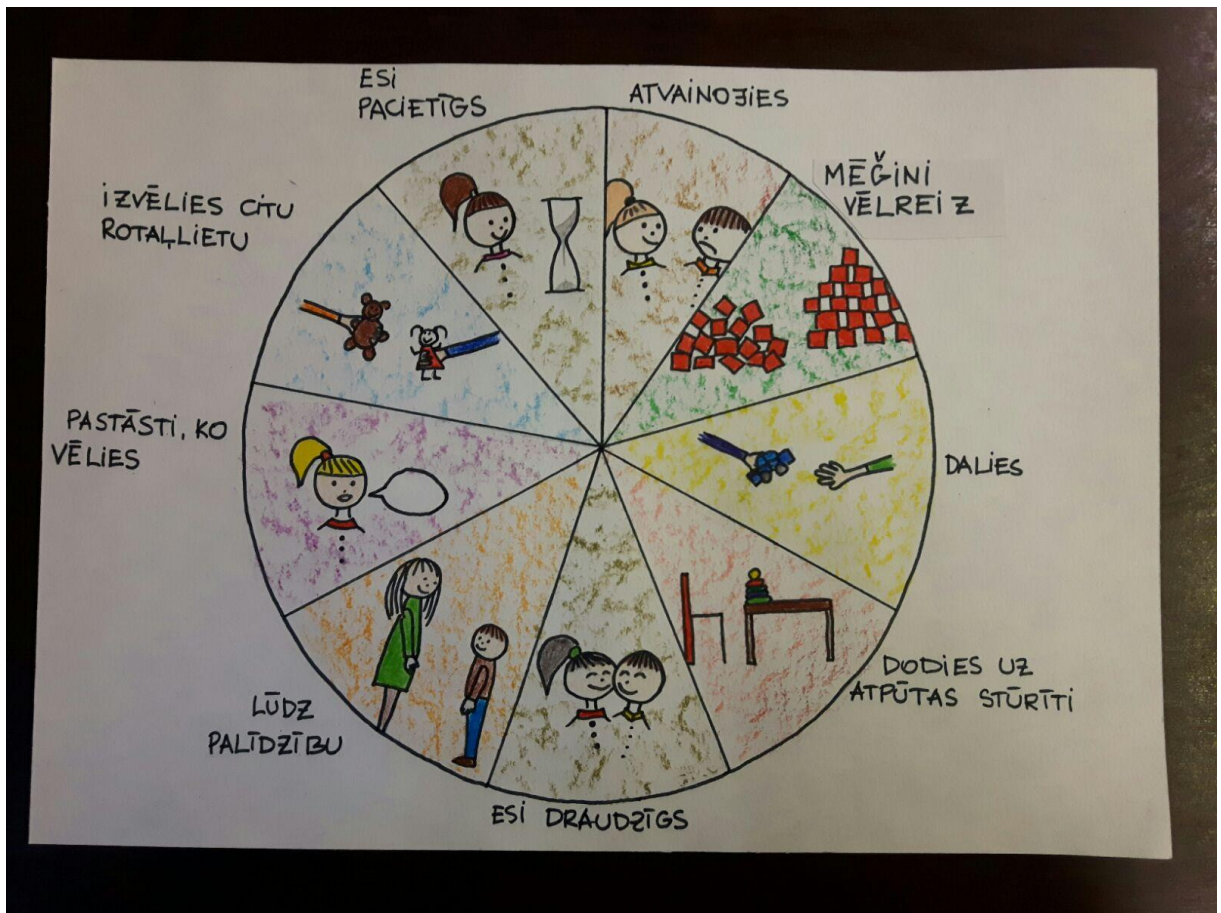

Gatavošanās ēdienreizei:

Gatavošanās pastaigai:

Uzvedības problēmas 3 - 4 gadus veciem bērniem

Datums / laika periods: 26.09.-7.10.2016

Bērnu skaits: 16

Vieta / nodarbība: pirmsskolā, visas dienas gaitā

Nr.p.k	Vārds	Grupas noteikumu ignorēšana	Skolotājas norādījumu ignorēšana	Nodarbību traucēšana / atteikšanās piedalīties	Kliegšana / draudēšana	Citu bērnu aizskaršana / kausšanās	Saka frāzes "Negribu", "Nedarīšu", "Nē"	Nelieto pieklājības vārdus (nesveicinās u.c.)	Aiz sevis nesakopj (rotaļlietas, drēbes, darba vietu)	Plēš rotaļlietas	Nemāk dalīties	Dusmu lēkmes
1	Agnese	2	1	1	0	0	1	2	1	0	1	0
2	Gabriels	3	3	1	2	1	2	0	0	0	2	2
3	Gabriella	2	2	0	0	2	2	0	1	0	3	2
4	Konstantīns	1	1	1	0	2	1	0	1	1	0	0
5	Dāvids	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
6	Arina	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
7	Jegors	0	1	0	0	0	0	2	2	0	1	0
8	Renārs	1	0	0	0	2	1	2	0	0	2	0
9	Taira	1	0	1	0	2	0	3	1	0	2	0

10	Alisa	0	1	0	0	0	1	2	0	0	2	1
11	Ralfs	1	1	0	0	2	1	1	0	0	2	0
12	Keita	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
13	Kate	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0
14	Ričards	0	0	0	0	0	0	2	1	0	2	0
15	Līva	1	1	0	0	0	1	1	2	0	0	0
16	Nora	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
17	Markuss	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	Ņikita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

0 – neizpaužas nekad

1 – var novērot atsevišķās situācijās

2 – izpaužas bieži (2-3 reizes dienā)

3 – izpaužas visās situācijās